

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BELYÓ PÁL, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN,
DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő), DR. HÜTTL ANTÓNIA, DR. KÖRÖSI GÁBOR,
DR. MÁTYÁS LÁSZLÓ, DR. MELLÁR TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
OROS IVÁN, DR. RAPPAI GÁBOR, DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY,
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA

78. ÉVFOLYAM 12. SZÁM

2000. DECEMBER

E SZÁM SZERZŐI:

Erdei Virág, a KSH fogalmazója; *Dr. Harcsa István*, a KSH fősztályvezetője; *Kovács Tibor*, a KSH fősztályvezető-helyettese; *Dr. Rappai Gábor*, a Pécsi Tudományegyetem docense; *Dr. Szabó Kálmán* kandidátus, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem docense; *Szalai Júlia* kandidátus, az MTA Szociológiai Intézetének tudományos igazgatóhelyettese.

*

Nádudvari Zoltán, a KSH főtanácsosa; *Reisz László*, a KSH tanácsosa; *Szauer Erzsébet*, a KSH főtanácsosa; *Tűű Lászlóné*, a KSH ny. osztályvezetője.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Mellár Tamás
3004 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 2000
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Szerkesztők: Dr. Domokos Attila, Polyák Andrea, Szűcsné Bruckner Mariann, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.
Telefon: 487-4341, 487-4343 Telefax: 487-4344
Internet: www.ksh.hu/statszml
E-mail: statszemle@ksh.gov.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.
Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbetítő postahivatalnál és a Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóság Hírlapelőfizetési Irodájánál (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj: fél évre 3000 Ft, egy évre 5400 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

STATISZTIKAI ELEMZÉSEK

Magyarország régiói. – <i>Kovács Tibor</i>	945
A munka világa az időmérleg-vizsgálatok tükrében. – <i>Dr. Harcsa István</i>	963

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

Az uniós csatlakozás időpontja egy üzemgazdasági elemzési módszer tükrében. – <i>Rappai Gábor</i>	981
---	-----

SZEMLE

Az adatvédelmi biztos 1999. évi országgyűlési beszámolója. – <i>Erdei Virág</i>	994
Valkovics Emil (1930–2000). – <i>Sz. K.</i>	997
Magyar szakirodalom	
1 %. (<i>Szalai Júlia</i>).....	998

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Személyi hírek	1002
Szervezeti hírek – Közlemények	1002

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom

Vliegen, M. – Laan, P. van der: A statisztikai regiszter alkalmazásának hollandiai módszertani tapasztalatai. (<i>Náduvvari Zoltán</i>)	1006
Arghyrou, M. G.: Az EU-tagság hatása Görögország külkereskedelmére. (<i>Tűz Lászlóné</i>).....	1009
Freudenberg, M. – Lemoine, F.: A közép- és kelet-európai országok az európai munkamegosztásban. (<i>Szauer Erzsébet</i>)	1010

Fellegi, I. – Wolfson, M.: Társadalomstatistikai rendszerek: alapelvek és alkalmazások a Kanadai Statisztikai Hivatalban. (Reisz László)	1012
Külföldi folyóiratszemle	1014

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

MAGYARORSZÁG RÉGIÓI

KOVÁCS TIBOR

A tanulmány bevezetője röviden utal a korábbi regionális területbeosztási javaslatokra, majd részletesen ismerteti az Európai Unió ötfokozatú területbeosztási rendszerét (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – NUTS) és annak országonkénti főbb adatait. Vázolja a magyarországi területbeosztási rendszer kialakításának folyamatát, majd a viták után kialakított hazai ötfokozatú osztályozás földrajzi elhelyezkedését és jellemző adatait, röviden összefoglalva a 7 tervezési–statisztikai régió karakterét. A régiók területéről és népességéről szóló rész összehasonlítást ad a tagjelölt országok régióival. A gazdaság helyzetéről és fejlettségéről szóló fő fejezet bemutatja az Európai Unió tagországainak és a tagjelölt országoknak fejlettségi színvonalát a bruttó hazai termék adatai alapján, ezt követően pedig a magyarországi régiókat jellemző területi különbségeket, az ezeket kialakító gazdaságszerkezeti eltéréseket.

A záró fejezet az egyes régiók infrastruktúrájának helyzetét vázolja fel, és röviden utal a fejlesztés megindításának lehetőségeire.

TÁRGYSZÓ: Régió. Regionális területbeosztás. Regionális fejlettségi különbségek. Területfejlesztés.

Magyarország területét az utóbbi néhány évtized során számos alkalommal és módon osztották fel régiókra. Ezek a munkák nagyrészt jeles regionális tervezők és gazdaságföldrajzi kutatók nevével fémjelzett tudományos műhelyekben készültek, (néhányat pedig politikusok rajzoltak fel) más-más elvek és szempontok figyelembevételével, és természetesen egymástól eltérő végeredménnyel. Ezek felsorolása, ismertetése nem képezi e dolgozat tárgyát, de a különféle elgondolások sokszínűségét jelzi, hogy egy közelmúltban elkészített összefoglaló felmérés az ismertebb változatokból is 15 megoldást regisztrált, amelyekben a javasolt régiók száma a 3 és a 10 között elhelyezkedő valamennyi számértéket képviseli.¹

A tervezetek nagy számából is világosan látszik, hogy a tudományos kutatás szférájában valójában nem lehet eljutni egy általánosan elfogadott régióbeosztáshoz, hiszen minden tudományos kutató és műhely a legjobb meggyőződése szerint, tiszteletreméltó kutatási eredmény és érvanyag felsorakoztatásával bizonyítja és védi a maga igazságát. Ebben konszenzust keresni annyi, mint elvárni a tudóstól, hogy meggyőződésének jelentős sérelmébe beletörődjön, és ez természetesen kizárt.

¹ Jusztin Valéria – Nagy András (2000): Régiók Magyarországon. VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. Országos Területfejlesztési Osztálya. (Kézirat.)

Minden bizonnyal ennek a sokszínűségnek tudható be e tervezetek egyetlen közös vonása is, nevezetesen hogy közülük lényegében egyik sem intézményesült, nem épült rájuk működő információrendszer, nem képezték gyakorlati tervező munka alapját, sőt készítőik sem vitték tovább vizsgálatukat, nem készültek helyzetük, adataik időbeli változását leíró elemzések. E sommás megállapítás alól bizonyos mértékig egyedüli kivétel a *tervezési-gazdasági körzetek rendszere*, az a hatrégiós területbeosztás, amely egy tárcaközi megegyezés eredményeként alakult ki, és amelynek leírását és használatát a 101/1971. OT-ÉVM közös közlemény tartalmazta, illetve szabályozta. Erre a területbeosztásra a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Területi statisztikai évkönyve egy évtizeden keresztül (1971 és 1980 között) önálló fejezetben, rendszeresen közölt jelentős terjedelmű adatfeldolgozást. Az Országos Tervhivatal és az Építési és Városfejlesztési Minisztérium megbízásai alapján e régiókra fejlesztési koncepció-kezdmények is épültek, de mert érdemleges munkaszervezetük sosem alakult ki, az egyes régiókba besorolt megyék valóságos, tartalmas együttműködését hatékonyan semmi nem ösztönözte, a centrumból kiinduló kezdeményezés az érdekeltek részéről nem kapott támogatást, a rendszer anélkül merült a feledés homályába, hogy bármi maradandó eredményt, emléket hagyott volna maga után.

Amióta megszületett az Európai Unióhoz való csatlakozás gondolata, mindenki számára világos volt (lehetett), hogy Magyarországnak egy sor feladatot meg kell oldania, egy sor feltételnek meg kell felelnie a belépésig. Ezek közé tartozott egy látszólag egyszerű technikai feltétel megoldása is; nevezetesen létre kell hozni egy olyan hierarchikus területbeosztási rendszert, amely felépítésében, logikájában megfelel az Unió rendszerének, vagyis a NUTS- (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) rendszer követelményeinek.

A NUTS-RENDSZER AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

Az Európai Unió területbeosztási rendszere egy ötfokozatú hierarchikus rendszer, amelynek legfelső szintje az egyes tagországok döntése szerint vagy az egész ország, vagy az azon belüli *nagyrégiók*. A második – kitüntetett fontosságú – szint a tulajdonképpeni *régió*; ehhez a szinthez kötődik a Strukturális Alapok egész támogatási szabályozása, feltételrendszere, a támogatást igénylő pályázatok (programok, projektek) benyújthatósága. A harmadik szint nagyban-egészben egy megyényi területet jelent és elsősorban a Kohéziós Alaphoz kötődik. A két további szintet az Unió lokális szintnek tekinti; a negyedik szint létrehozásával kapcsolatos döntést a tagállamokra bízta, míg az ötödik szintet egységesen a *település* jelenti, így a legrészletesebb térinformatikai rendszer (térkép- és adatszinten egyaránt) alapját is képezi.

Az Európai Unió régióinak számát és méreteit jellemző adatokat az 1. tábla foglalja össze. (NUTS 3 szinten a 15 tagország területe 1031 egységre oszlik.)

Magyarországon meglehetősen időigényesnek bizonyult a területbeosztási rendszer létrehozása. Abban viszonylag gyorsan kialakult az egyetértés, hogy Magyarországot – Dániához, Írországhoz, Luxemburghoz hasonlóan – NUTS 1 szinten egyetlen egységnek kell tekinteni. Az sem volt különösebben vitatott, hogy a NUTS 4 nálunk a *statisztikai kistérséget*, míg a NUTS 5 értelemszerűen a települési szintet jelenti.

1.tábla

Az Európai Unió régióinak száma és átlagnépessége

Ország	A NUTS 1 szintű régiók		A NUTS 2 szintű régiók	
	száma	átlagos népessége (1000 fő)	száma	átlagos népessége (1000 fő)
Ausztria	3	2686	9	895
Belgium	3	3386	11	923
Dánia	1	5262	1	5262
Egyesült Királyság	12	4899	37	1589
Finnország	2	2563*	6	854
Franciaország	9	6486	26	2245
Franciaország (korrigált) **	8	7091	22	2579
Görögország	4	2619	13	806
Hollandia	4	3881	12	1294
Írország	1	3634	2	1817
Luxemburg	1	416	1	416
Németország	16	5119	40	2047
Olaszország	11	5314	20	2923
Portugália	3	3309	7	1418
Spanyolország	7	5667	18	2204
Svédország	1	8841	8	105
<i>Európai Unió összesen</i>	<i>78</i>	<i>4802</i>	<i>211</i>	<i>639</i>
<i>EU korrigált***</i>	<i>73</i>	<i>4981</i>	<i>207</i>	<i>1801</i>

* Ez az adat nem tekinthető valóságos információnak. Finnország sajátos okok miatt egy kis szigetet, Aalandot önálló nagyrégióként tekint, tehát NUTS 1 szinten az egyik régió 5,1 millió fő, a másik 25 000 fő.

** Az Európai Unió statisztikáiban egy nagyrégióként és 4 régióként szerepelnek Franciaország tengerentúli területei, de csak a teljes körű felsorolásokban. Valamennyi számításban, értékelésben azonban ezeket a területeket figyelmen kívül hagyják.

*** NUTS 1 szinten Dánia, Írország, Luxemburg, Svédország és Franciaország tengerentúli területei nélkül; NUTS 2 szinten az említett francia területek, azaz Guadeloupe, Martinique, Guyane és Réunion nélkül.

Forrás: EUROSTAT News Release. (1999) 11/99. sz. 9 February.

Nehezebb kérdésnek bizonyult a második és harmadik szinttel kapcsolatos álláspont kialakítása, itt már teljesen nyíltan összezsúptak a *regionalisták* és a *vármegyések*. Az előbbiek – áttekintve az Unió 15 tagországának adatait és gyakorlatát – azt az álláspontot képviselték (és képviselik), hogy a magyarországi megyék méretei nem ütnek meg az Európai Unió messze kiemelkedően legfontosabb NUTS 2 szintjét, ezért ki kell alakítani az ország regionális területbeosztását, míg a megyék tökéletesen kielégítik a NUTS 3 szint követelményeit. Ez a vélemény már korábban is és jelenleg is egyértelműen többségnek tekinthető. Utóbbiak – mindenáron védelmezni kívánva a területiségében ugyan nem, de történelmi hagyományaiban évezredes megyerendszert – azt próbálták (próbálják) bizonygatni, hogy a magyarországi megyék eredményesen betölthetnék a régiószint szerepét, ezért ezeket automatikusan NUTS 2 területi egységeknek lehet tekinteni. Ennek a nézetnek a képviselői – akár vallják, akár csak érdekeiktől vezéreltetve hangoztatják álláspontjukat – ma egyértelműen kisebbségben vannak.

Alapkövetelmény, hogy az Európai Unió számára elfogadható NUTS 2 szintű régióbeosztásnak ki kell elégítenie a *stabilitásra*, ebből adódóan a rendszeres információszolgáltatásra (azaz az EUROSTAT „Régió”-adatbázisának folyamatos feltöltésére), vala-

mint az ország területének *teljes és ismétlésmentes* lefedésére vonatkozó követelményeket. Többféle elgondolás készült, több tervezetet vitattak meg az érdekelt minisztériumok, politikusok, a tudomány képviselői és a megyei önkormányzatok. Talán széles körben kevésbé ismert, hogy az eredeti szándék az volt, hogy a területfejlesztésről és a területrendezésről alkotandó törvény határozza meg konkrétan az ország regionális területbeosztását. A viták elhúzódtak, a kívánt konszenzus nem jött létre, ezért a törvényt (az 1996. évi XXI. törvényt) az elfogadás reményében csak úgy lehetett előterjeszteni, hogy az csak verbálisan definiált egy kötöttebb, a fentieknek megfelelő régióváltozatot, a *tervezési–statisztikai régiót*, és egy szabadabb, az imént felsorolt követelményeket kielégíteni nem hivatott változatot, a fejlesztési régiót.²

Ezt követően az látszott járható útnak, hogy a regionális területbeosztásra vonatkozó szabályozás épüljön be az országos területfejlesztési koncepcióba, amelyet a kormányzat az Országgyűlés elé kívánt terjeszteni, és ott határozattal elfogadtatni. A szakmai vita tehát folytatódott, sokáig két különböző, de egyaránt 6-6 régiós felosztás volt terítéken. A kettő közötti lényeges különbséget a *centrumrégió* értelmezése jelentette; az egyik változat Budapestből és Pest megyéből álló kisebb régiót javasolt, a másik ezen felül ide gondolta sorolni Fejér, Komárom-Esztergom és Nógrád megyét is. (A többi eltérés lényegében ennek a következménye volt.) Ez a változat azonban az érintett megyék egyetértésével nem találkozott. Hosszas vita után azonban az érdekelt minisztériumok és a megyék meg tudtak egyezni egy hét területi egységből álló tervezési–statisztikai régióbeosztásban, amelyet az országgyűlés az országos területfejlesztési koncepció részeként, konkrétan nevesítve, határozatban fogadott el az 1998. március 10-ei ülésnapján. Azóta ezt a hét régióból álló változatot tekintik az érdekelt szervek munkájuk alapjának, ezzel dolgozik a Miniszterelnöki Hivatal, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és természetesen a Központi Statisztikai Hivatal is.

A KSH – teljesítve az Európai Unió kikerülhetetlen igényét – az 1994. évtől kezdődően ezekre a régiókra számolta ki a bruttó hazai termék (a GDP) összegeit és egy lakosra jutó értékeit, ezekre számítva közöl kiadványaiban igen nagy mennyiségű információt, erre a területbeosztásra szerveződtek meg a mintavételes (reprezentatív) adatgyűjtések, és ezt jelentette be Magyarország az Európai Uniónak és az EUROSTAT-nak. Ezt a regionális területbeosztást emelte a törvény rangjára az Országgyűlés az 1999. évi XCII. törvény elfogadásakor annak kimondásával, hogy a 7 tervezési–statisztikai régió az országos területfejlesztési koncepcióról szóló 35/1998.(III.20.) OGY-határozat II. fejezetének 5.2. pontjában leírtaknak felel meg. Ezzel kialakult Magyarországon a teljes, ötfokozatú NUTS-rendszer. A 7 tervezési–statisztikai régió elnevezése és területe a következő:

Közép-Magyarország: Budapest és Pest megye,
 Közép-Dunántúl: Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye,
 Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye,
 Dél-Dunántúl: Baranya, Somogy és Tolna megye,
 Észak-Magyarország: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye,
 Észak-Alföld: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye,
 Dél-Alföld: Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye.

² Később beigazolódott, hogy hiba volt ezt az utóbbi formációt is régióknak nevezni, mert ennek formája és tartalma a „területi fejlesztési társulás” elnevezésnek felel meg. A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvényt módosító 1999. évi XCII. törvény ezt a problémát megnyugtatóan rendezte.

2. tábla

Magyarország területbeosztása a NUTS-rendszerben

Szint	Megnevezés	Az egységek száma
NUTS 1	ország	1
NUTS 2	tervezési–statisztikai régió	7
NUTS 3	megye (főváros)	20
NUTS 4	statisztikai kistérség	150
NUTS 5	település	3135

1. ábra. Magyarország tervezési–statisztikai régiói és megyéi

A második szinten az Európai Unió 15 tagországának átlaga 23,0 ezer négyzetkilométer, illetve 1,8 millió főnyi népesség. Ezek az értékek ugyan nagyobbak a megfelelő magyar adatoknál – 13,3 ezer négyzetkilométer, illetve 1,44 millió főnyi népesség – de ha a mi adatainkat a hozzánk hasonló nagyságrendű Ausztriához vagy Portugáliához viszonyítjuk, akkor más a kép: Ausztriában a második szintet átlagosan a miénknél kisebb egységek képviselik (9,3 ezer négyzetkilométer, illetve 879 ezer főnyi népesség) a portugál adatok pedig csaknem a miénkkel megegyezők (13,1 ezer négyzetkilométer, illetve 1,41 millió lakos). Ugyanakkor az adatok alapján az is világosan látszik, hogy nem igazolható az a vélekedés, mely szerint a magyarországi megyék elfogadható méreteket képviselnek az európai második szint számára. A 20 magyar közigazgatási egység 4,7 ezer négyzetkilométer átlagos területe és 509 ezer főnyi átlagnépessége alapján a NUTS 3 szint megfelelője, ahol az ugyanezen adatok átlaga a 15 tagország adatai alapján 5,4 ezer négyzetkilométer és 410 ezer főnyi népesség.

Az előzőekben már utaltam arra, hogy a NUTS-rendszerben egyaránt szükség van a második és a harmadik szintre, azaz a régióra és a megyére. A kettő nem zárja ki egy-

mást, ésszerű és szakmai alapokon álló munkamegosztást lehet és kell a két területi szint között kialakítani, tudomásul véve azt, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás, a fejlesztési projektek kidolgozása, a fejlesztési forrástámogatások megszerzése szempontjából a prioritás a régióé (ezt a feladatot nem tudják a megyék ellátni), a hazai támogatások felosztása, a kistérségi szintű fejlesztési feladatok menedzselése, a helyi önkormányzatok településfejlesztési tevékenységének segítése stb. olyan megyei feladat, amelyet nem lehet, nem célszerű a régió szintjére „feljebb tolni”.

A két szintet nem egymással szembeállítani kell tehát, hanem párhuzamos létezésüket értelmes, valóságos tartalommal megtölteni. Azok a szakemberek, akik arról nyilatkoztak és nyilatkoznak, hogy a régiórendszer alapján meg kell kezdeni egy közigazgatás-korszerűsítési folyamatot, nagyon világosan tudják, hogy akár egy évtizedig is eltartó folyamatról van szó, ami alatt – ismétlem – ennek a két struktúrának együtt kell léteznie és együtt kell működnie.

Az Európai Unió 2000. január 1-jétől hatályba lépett közösségi rendelete az elmaradott térségek kijelölését és a fejlesztési programok elkészítését a NUTS 2 szinthez köti. A közösségi szabályozás szerint a végrehajtás során is szerepet kapnak a régiók, a források a programozási eljárások révén vehetők igénybe. Az Agenda 2000 szerint a NUTS 2 szintű egységekre regionális programokat kell kidolgozni, amelyekben integrálni kell a struktúrapolitikai célokat és a regionális akciókat, biztosítva a fejlesztések egymásra épülését.

Annak tehát, hogy a törvénymódosítás lezárni szándékozta a régióvitát, a csatlakozás előkészítése szempontjából rendkívüli jelentősége van. Nagyon fontos megérteni azt, hogy

- még egy viszonylag kis területű országban sincs olyan régióalkotási lehetőség, amely homogén területeket fog össze,
- olyan sincs, amelynek Magyarországon hagyományai vannak,
- olyan sincs, amely minden vitán felül álló,
- és olyan sincs, amelyet valamilyen módon ne lehetne megvédeni.

A lényeg az, hogy Magyarországnak nem még hosszú évekig folytatható viták után, hanem most van igen nagy szüksége végleges régióbeosztásra, erre épülő regionális fejlesztési tanácsokra, és főleg ezek stabil, kellő szakértelemmel rendelkező munkaszerveire azért, hogy megfelelő színvonalú, a támogatások elnyerésének esélyével kecsegtető pályázatok, projektek, programok szülessenek.³

A Magyarországon kialakított hét tervezési–statisztikai régió természetesen nem homogén területeket fog össze, de felismerhető profiljuk van, közelálló fejlettségű megyékből állnak, természeti–földrajzi adottságaikat illetően rokoníthatók, a gazdasági fejlődés potenciális lehetőségeit, illetve megoldandó problémáikat tekintve elégségesen hasonlóak ahhoz, hogy a régió szintjén jól értelmezhető és kezelhető fejlesztési koncepciókat, projekteket, pályázatokat dolgozzanak ki és valósítsanak meg.

A *Közép-Magyarország* régió alapvető karakterét egyértelműen az határozza meg, hogy területe magába foglalja az ország fővárosát, Budapestet, amely agglomerációjával együtt minden tekintetben egyedülálló méretű koncentráció, kiemelkedő helyet és jelen-

³ Aggodalomra ad okot az a körülmény, hogy mégis léteznek kezdeményezések a NUTS 2 szintű régiórendszer megváltoztatására, éspedig tartalmilag olyanok, amelyek egyértelműen csak az Európai Unió támogatási szintje alá kerülés szempontját szolgálják (ismeretes, hogy az Unió olyan régiókat részesít támogatásban a Strukturális Alapból, ahol az egy lakosra jutó bruttó hazai termék – a GDP – értéke nem éri el a tagországok átlagának 75 százalékát), egyes változatai a gazdasági struktúra és együttműködés, a társadalmi–gazdasági munkamegosztás szempontjából aránytalan területi eloszlást hoznának létre.

tőiséget biztosítva e területnek a magyarországi régiók között. Területileg az ország legkisebb régiója, de itt él a népesség 28 százaléka, itt koncentrálódik a bruttó hazai termék (GDP) 42, a működő vállalkozások 40, ezen belül a külföldi érdekeltségű vállalkozások 58, jegyzett tőkéjének 66 százaléka.

A térségen belül a 79 települést átfogó budapesti agglomeráció egy szerves egységet képez, amelynek fejlesztése – a közigazgatási szétválasztottság évtizedek óta tartó oldhatatlansága után – a Regionális Fejlesztési Tanács megalakulásával került végre egy kézbe. Szakmailag minden olyan törekvés egyértelműen elfogadhatatlan, amely Budapestet és Pest megyét a regionális területbeosztást illetően szét kívánja választani.

A *Közép-Dunántúl* régió arculatát egyrészt az határozza meg, hogy Közép-Magyarország után az ország második legnagyobb ipari koncentrációja, amelyben jelentős arányt képvisel a bányászat (barnaszén, lignit, bauxit stb.), emellett kedvező természeti adottságai révén kiváló történelmi borvidékkel, kiterjedt gabonatermelő térségekkel rendelkezik, sertésállományának sűrűsége a legnagyobb az országban. Idegenforgalmi potenciáljának kiemelt jelentőséget ad a Balaton északi partja és a teljes Velencei-tavi üdülőkörzet.

Nyugat-Dunántúl megközelítően ugyanakkora ipari koncentráció, mint Közép-Dunántúl, de eltérő szerkezettel. Híján van bányászható ásványi kincseknek, de igen jelentős gépipari és textilipari kapacitásokkal rendelkezik. Mezőgazdaságának szerkezete is más, takarmánytermő és gyepterülete alapján az ország legsűrűbb szarvasmarhaállományával rendelkezik. Nemzetközileg ismert gyógyfürdői behálózzák az egész régiót. Földrajzi fekvésénél fogva összekötő szerepet játszik Európa felé, amit az ausztriai Burgenlanddal létrehozott eurorégió működése tovább erősít.

A *Dél-Dunántúl* régió jelentős gazdasági erejét adó feketeszén- és uránbányászat ugyan leépült, de mészkővagyonra cementgyártásra alkalmas, helyenként elszíneződve pedig márványszerűen hasznosítható. A térségben meghatározó teljesítményt nyújt a Paksi Atomerőmű, a vízfolyásokban gazdag terület pedig kihasználatlan lehetőségeket kínál az ipartelepítésre. Kétféle idegenforgalmi jelentőségét egyfelől a Balaton teljes déli partja, másfelől az egyben kitűnő szőlő- és bortermelés lehetőségét adó Mecsek-Villány hegyvidék adja.

Az *Észak-Magyarország* régió gazdasága a bányászatra és kohászatra alapozódott, hosszú időre elnyúló krízishelyzetének ez az okozója. Természeti adottságai a nemzetközi hírű borvidék mellett a mezőgazdasági termelés számára nem kedvezők. Bányászatában ma is jelentősek a különféle vegyes ásványok, valamint a külfejtésű lignit és az erre telepített villamos erőmű. A régió olyan terület, amelynek egy új szerkezetű ipar és a gazdag idegenforgalmi lehetőségek kihasználása adhat új prosperitást.

Az *Észak-Alföld* jellegzetes mezőgazdasági terület, amelyet kelet-nyugat irányú közúti és vasúti tengely fűz össze térséggé. Ez a régió adja az ország mezőgazdaságában előállított bruttó hazai termék 21 százalékát, és iparában is jelentős hányadot képvisel az élelmiszeripar. Igen fontos potenciál a záhonyi átrakó körzet (logisztikai és vállalkozási övezet), illetve azzá tehető a debreceni és a kunmadarasi repülőtér.

Ugyancsak fontos agrárterület a *Dél-Alföld* régió, ahol a mezőgazdaság bruttó hazai termékének 24 százalékát állítják elő. (Tehát a két alföldi régió együttes aránya 45 százalék.) Sertésenyésztése kiemelkedő, itt van az országos állomány 27 százaléka, amelyre jelentős élelmiszeripari kapacitás települt. A földterület meghatározó része szántó, az itt termesztett gabonafélék, burgonya és cukorrépa mennyisége teszi a régiót az ország „éléskamrájává”.

Az ország régióinak bemutatása során tehát ebben a dolgozatban – csakúgy mint a Központi Statisztikai Hivatal valamennyi regionális adatközlésében, publikációjában – a jogszabállyal egyedül alátámasztott, a hét tervezési–statisztikai régióból álló területbeosztást tekintjük érvényesnek.

A MAGYARORSZÁGI RÉGIÓK FŐBB JELLEMZŐI

A továbbiakban a régiók legfontosabb mutatóit – területi és népességi, gazdasági, infrastrukturális adatait – tekintjük át.

A régiók területe és népessége

A tervezési–statisztikai régiók – a Budapestet is magába foglaló Közép-Magyarország kivételével – nagyban-egészben arányos részt foglalnak el az ország területéből és ennek megfelelően népességéből is.

3. tábla

A régiók területe és népessége, 2000. január 1.

Régió	Terület		Népesség		Népsűrűség (fő/négyzetkilométer)
	négyzetkilométer	az országos százalékában	ezer fő	az országos százalékában	
Közép-Magyarország	6 919	7,4	2 844,2	28,3	411
Közép-Dunántúl	11 263	12,1	1 107,2	11,0	98
Nyugat-Dunántúl	11 182	12,1	984,2	9,8	88
Dél-Dunántúl	14 169	15,2	974,8	9,7	69
Észak-Magyarország	13 429	14,4	1 269,1	12,6	95
Észak-Alföld	17 754	19,1	1 522,0	15,2	86
Dél-Alföld	18 314	19,7	1 341,8	13,4	73
<i>Összesen</i>	<i>93 030</i>	<i>100,0</i>	<i>10 043,3</i>	<i>100,0</i>	<i>108</i>

A közép-európai tagjelölt országokról eddig megismert adatok (lásd a 4. táblát) arra utalnak, hogy a regionális rendszerüket már kialakított országok az európai átlaghoz igyekeznek igazítani régióik méretét és átlagnépességét. Közülük Bulgária területbeosztása látszik bizonytalanak (korábban 9 régiót közölt NUTS 2 szinten, újabban ideiglenesen 3 nagyrégióját jelzi a második szinten is), Észtország, Lettország, Litvánia és Szlovénia még nem döntött, az egész országot értelmezi a második regionális szinten is. Litvániát illetően van tudomásunk arról, hogy elfogadás előtt áll egy ötrégiós területbeosztás tervezete.

A magyar régiók demográfiai helyzetében, viselkedésében vannak kisebb, statisztikailag mérhető különbségek, de ezek hat régió egymáshoz való viszonyában nem olyan mértékűek, mint Közép-Magyarország esetében, ahol Budapest meghatározó súlya és sok vonatkozásban az átlagostól lényegesen eltérő (nagyraeszt kedvezőtlenebb) népesedési jellemzői érvényesülnek. Az ország népessége az elmúlt évtized alatt 3,2 százalékkal csökkent. A népességfogyás Közép-Magyarországon az átlagos szintet meghaladó, ami Budapest csaknem 10 százalékos csökkenésének következménye. A főváros előregedő népességében az elveszülési arányszám jóval átlagon aluli (a 9,4 ezrelékes országos át-

laggal szemben 7,8 ezrelék), ezzel szemben a halandóság kissé magasabb, egyidejűleg jelentős az elsősorban Pest megyével szembeni vándorlási veszteség, amely már meghaladta a százezres nagyságrendet is. Mivel pedig Pest megye egyedülálló (közel 15 ezrelékes) vándorlási nyereségét a keleti országrész is táplálja, a régió összességében szerény népességyerességgel rendelkezik. Ezen kívül csak Közép-, és Nyugat-Dunántúlon tapasztalható bevándorlási többlet és ennek eredményeként a természetes fogyás ellenére a népességszám átlagosnál kisebb csökkenése. A két északi régióban az átlagost meghaladó születési arányszám érdemben nem javít a népesedési helyzeten, erről a területről vándorolnak el legnagyobb arányban a fejlettebb régiók felé.

4. tábla

A NUTS 2 szintű régiók a tagjelölt országokban

Ország	A NUTS 2 szintű régiók		
	száma	átlagos területe (négyzetkilométer)	átlagos népességszáma (ezer fő)
Bulgária	3	36 970	2 780
Csehország	8	9 838	1 289
Észtország	1	45 100	1 462
Magyarország	7	13 290	1 435
Lengyelország	16	19 543	2 415
Lettország	1	64 100	2 480
Litvánia	1	65 200	3 707
Románia	8	29 688	2 823
Szlovákia	4	12 211	1 345
Szlovénia	1	20 256	1 987

Forrás: Statistical regions in the EFTA countries and the Central European Countries (CEC). (1999) EUROSTAT.

5. tábla

A népesség korösszetétele, 1999

Régió	Korösszetétel				Öregedési index*
	0–14	15–39	40–59	60–x	
	évesek aránya (százalék)				
Közép-Magyarország	15,6	35,5	28,7	20,1	129
Közép-Dunántúl	17,7	36,4	27,9	18,0	102
Nyugat-Dunántúl	16,6	35,5	28,2	19,6	118
Dél-Dunántúl	17,3	35,0	27,9	19,8	114
Észak-Magyarország	18,4	34,3	27,2	20,1	109
Észak-Alföld	19,6	35,8	26,3	18,3	93
Dél-Alföld	17,2	34,3	27,8	20,6	120
Ország összesen	17,3	35,3	27,8	19,6	113
Ebből:					
Budapest	14,2	35,1	29,1	21,6	152
hat régió	17,9	35,2	27,5	19,4	108

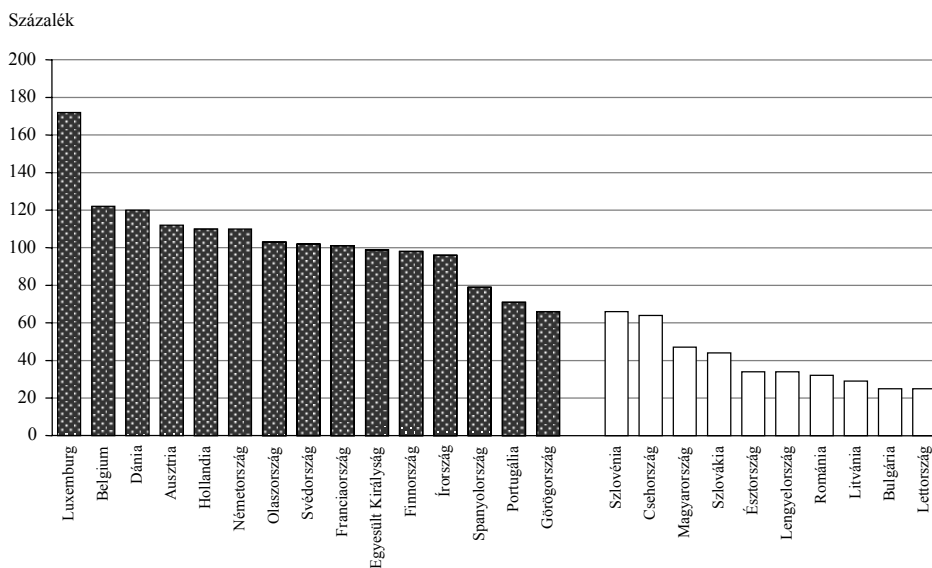
* A 100 fő 0–14 évesre jutó 60 éves és idősebb népesség száma.

A főváros szélsőségesen rossz népesedési helyzetével szemben áll szellemi erőforrásainak egyedülálló koncentrációja, ami sok vonatkozásban helyzeti előnyt jelent a régió számára. Az 1996. évi mikrocenzus adatai szerint a 25 éves és idősebb népesség 12,1 százaléka rendelkezik befejezett felsőfokú iskolai végzettséggel. Ezt az arányt egyedül a Közép-Magyarország régió 18,6 százalékos aránya haladja meg, ami kizárólag a fővárosnak tudható be; itt a megfelelő korú népesség 22,9 százaléka rendelkezik ilyen fokú végzettséggel.

A régiók gazdasága

Az Európai Unió regionális politikájának elsődleges célja a fejlődésben elmaradottabb régiók támogatása, felzárkózásuk elősegítése, de legalább leszakadásuk megakadályozása. A strukturális alapokból támogatandó régiók meghatározása döntően statisztikai adatokon alapul, és a támogathatóság alapvető kritériuma az egy lakosra jutó bruttó hazai termék (GDP) értéke. Az Unió régióira vonatkozó adatokat rendszeresen publikálja az EUROSTAT, és ez a gyakorlat az utóbbi években kiterjed a tagjelölt országokra és azok régióira is. A legfrissebb adatok az 1995–1997. évi három év átlagára, vásárlóerő-paritáson számított eredményeket tartalmazzák az Európai Unió 15 tagállamának átlagához viszonyítva.⁴

2. ábra. Az Európai Unió tagországai és a tagjelölt országok fejlettségi színvonala

Forrás: Statistics in focus: regional Gross Domestic Product in Central European candidate countries; illetve EUROSTAT News Release 18/2000 és 48/2000.

⁴ Az EUROSTAT jelzi, hogy a korábban alkalmazott ESA-79 európai számlarendszer alkalmazásáról áttért az ENSZ 1993-ban elfogadott, a nemzeti számlák egyeztetett nemzetközi ajánlásait érvényesítő rendszernek (1993. évi SNA) tartalmilag megfelelő ESA-95 európai számlarendszerre.

Az Európai Unió követelményeire is figyelemmel a Központi Statisztikai Hivatal 1996-ban megkezdte a bruttó hazai termék területi eloszlására vonatkozó becsléseket, számításokat 1994-ig visszamenően, és azóta már öt évre vonatkozóan publikálta a számítási eredményeket.⁵

6. tábla

Az egy főre jutó bruttó hazai termék alakulása az országos átlag százalékában

Régió	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
	évben				
Közép-Magyarország	146	144	147	149	148
Közép-Dunántúl	86	91	92	96	98
Nyugat-Dunántúl	101	103	105	105	110
Dél-Dunántúl	84	82	80	78	77
Észak-Magyarország	70	73	69	67	68
Észak-Alföld	74	71	70	69	68
Dél-Alföld	83	83	81	78	76

Az Európai Unió valamennyi tagországában vannak nem jelentéktelen különbségek az egyes régiók között; a 207 régió szélsőérték-különbsége több mint ötszörös, de Németország és az Egyesült Királyság esetében országon belül is nagyobb mint háromszoros az eltérés, és az Unió 50 régiójában nem éri el az egy lakosra jutó bruttó hazai termék értéke a közösség átlagának 75 százalékát, ami a strukturális alapból megpályázható támogatások alsó határértéke. A tagjelölt országokban is, Bulgária kivételével általában jellemző (természetesen a négy „egyrégiós” ország figyelmen kívül hagyásával), hogy viszonylag nagyok országon belül a régiók szélsőértékei közötti különbségek, de ennek döntően a főváros, a fővárost is magában foglaló régió kiemelkedő mértéke az okozója; ezek nélkül számolva a különbségek nem jelentéktelenek, de kisebbek.

7. tábla

Régiók közötti szélsőértékarányok a tagjelölt országokban

Ország	Az egy főre jutó bruttó hazai termék szélsőértékarányok	
	az összes régióval számolva	a fővárosi régió nélkül számolva
Bulgária	1,08	1,00
Csehország	2,43	1,24
<i>Magyarország</i>	<i>2,09</i>	<i>1,48</i>
Lengyelország	2,04	1,67
Románia	1,69	1,35
Szlovák Köztársaság	2,82	1,12

A bruttó hazai termék adatai mind a tömegéből való részesedést, mind az egy főre jutó értéket tekintve minden más mutatónál élesebben és komplexebben fejezik ki az or-

⁵ Az EUROSTAT-nál említett módszertani változások érintették a hazai eredményeket is; ezért az újra közölt 1996. és 1997. évi, az új árbázisra való áttérés miatt az összehasonlíthatóság érdekében módosított adatok némileg eltérnek a korábban közöltektől.

szág egyes területeinek fejlettségében és teljesítményében megmutatkozó különbségeket. Az adatok egyértelműen utalnak a tevékenységek közép-magyarországi, de még inkább fővárosi koncentrációjára.

8. tábla

A bruttó hazai termék területi megoszlása, 1998

Régió	Bruttó hazai termék		Egy lakosra jutó bruttó hazai termék		
	milliárd forint	területi megoszlása (százalék)	ezer forint	az országos átlag százalékában	az EU átlagának százalékában*
Közép-Magyarország	4 220	41,8	1 474	148	71,0
Közép-Dunántúl	1 088	10,8	978	98	47,1
Nyugat-Dunántúl	1 091	10,8	1 102	110	53,1
Dél-Dunántúl	757	7,5	770	77	37,1
Észak-Magyarország	867	8,6	678	68	32,6
Észak-Alföld	1 034	10,3	675	68	32,5
Dél-Alföld	1 030	10,2	761	76	36,7
<i>Összesen</i>	<i>10 087</i>	<i>100,0</i>	<i>997</i>	<i>100</i>	<i>48,1</i>
Ebből Budapest	3 438	34,1	1 858	186	89,5

* Vásárlóerő-paritáson becsült értékek alapján.

Az 1994 és 1998 között eltelt öt év alatt az egy főre jutó bruttó hazai termék értéke által meghatározott régióssorrend az első három helyen nem változott, Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl ebben a sorrendben vezeti a listát. A további négy helyen mindössze annyi a mozgás, hogy Dél-Dunántúl és Dél-Alföld a negyedik és ötödik, Észak-Magyarország és Észak-Alföld pedig a hatodik és hetedik helyen váltja egymást időnként. Ebből messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le, a helyet cserélő régiók fajlagos adatai igen közel állnak egymáshoz.

Sokkal több figyelmet érdemel az a körülmény, hogy a mindenkori országos átlaghoz képest Közép-Magyarország stabilan tartja a helyét a 150 százalékhöz közel eső szinten, Nyugat-Dunántúl a korábbi 101 százalékról 110 százalékra állt be az átlag felett, Közép-Dunántúl pedig 86 százalékról indulva 1998-ban már 98 százalékos szintet ért el. Dél-Dunántúl és a két alföldi régió elmaradása a mindenkori országos átlagtól 1994 óta folyamatosan növekvő, tehát 1998-ban nagyobb, mint bármelyik korábbi évben, csupán Észak-Magyarország értéke ingadozik rapszodikusán a 73 és 68 százalék közötti sávban.

A megyék (tehát a NUTS 3 szint) esetében sem következnek be évről évre meghatározó jelentőségű változások. A Budapest figyelmen kívül hagyásával számított megyei átlag fölött évek óta ugyanaz a hét megye található (120 százalék felett Fejér, Győr-Moson-Sopron, Vas; 101-120 százalék között Zala, Csongrád, Tolna, Komárom-Esztergom), egy-egy tényező felfutása vagy megtorpanása által okozott sorrendcserékkel.

Az ellenkező szélsőséget képviselő, az átlag 90 százaléka alatt helyet foglaló megyék esetében is hasonló a helyzet. 57-57 százalékkal évek óta Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye áll a sorrend végén, a 14-18. hely között tartósan foglal helyet Borsod-Abaúj-Zemplén és az évről évre romló helyezését Somogy. E csoportból végleg kikerült

Pest megye és talán már Heves is, de ide tartozik romló pozíciójával Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Bács-Kiskun megye is.

További öt megye található a megyék átlagához mért 91–100 százalék közötti sávban; ez 1998-ban Veszprém, Baranya, Pest, Hajdú-Bihar és Heves megye volt. Az utóbbi öt évet áttekintve az látható, hogy Pest megye látványos kitörésén Heves folyamatos javulásán, illetve Bács-Kiskun, Békés és Somogy megye nem kevésbé feltűnő visszaesésén kívül jelentős átrendeződés nem történt, a sorrendváltozások nem mutatnak jelentős különbséget. A megyék sorrendjében valójában csak két igazán jelentős töréspont van. Az első három megye – a már említett Fejér, Győr-Moson-Sopron és Vas – között alig van különbség, az egymás közötti eltérés sorban 2,5, illetve 3,5 százalékpont. Vas és a következő Zala megye között az egy főre jutó bruttó hazai termék értékében a rés 19 százalékpont. A Zalától Somogyig sorba rendezett 14 megye esetében a két végpont közötti különbség ugyan 24 százalék, de a sorrendben szomszédos megyék közötti átlagos különbség 2,06 százalékpont, 4,2 és 0,1 százalékpont szélsőértékek között. E monoton fogyó értékű sor után következik a második töréspont: Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg között ismét 17 százalékpont a különbség, és ettől Nógrád már csak 0,4 százalékponttal marad el.

Az adatok azt jelzik, hogy a három vezető régió az átlagosnál gyorsabban növekszik (lásd a 9. táblát), és nem csupán teljesítményt koncentrálnak, hanem a további gyors növekedés lehetőségeit is; részesedésük az 1999. évi beruházásokból 73, a külföldi érdekeltségű vállalkozásokból 76, a külföldi tőkéből pedig 81 százalék. Ezen belül is kiemelkedő koncentrációt képvisel a főváros; területén összpontosítja az összes beruházás közel 47, a külföldi vállalkozások több mint 51, a külföldi tőke 54 százalékát.

9. tábla

Néhány gazdasági jelzőszám alakulása, 1999

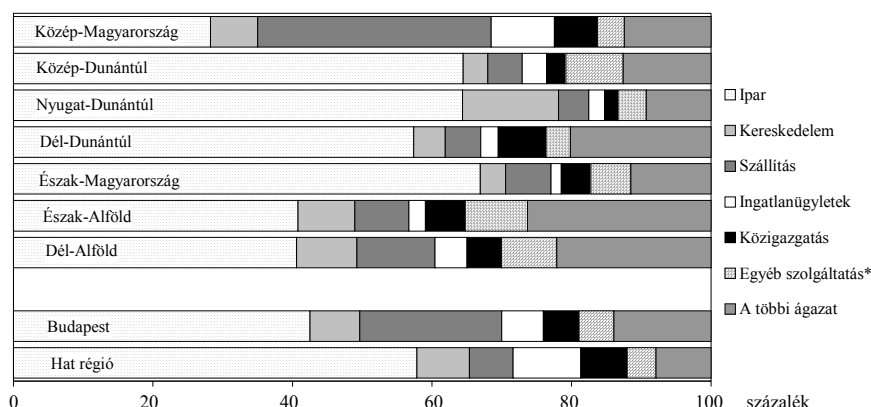
Régió	A bruttó hazai termék növekedése folyó áron mérve* (1996=100,0)	A növekedés átlagtól való eltérése	A régió részesedése (százalék)		
			a beruházásokból	a külföldi érdekeltségű vállalkozásokból	a jegyzett külföldi tőkéből
Közép-Magyarország	147,2	+ 0,9	51,7	58,2	64,9
Közép-Dunántúl	157,1	+ 10,8	8,9	6,8	6,7
Nyugat-Dunántúl	154,0	+ 7,7	12,3	11,0	9,3
Dél-Dunántúl	140,9	- 5,4	6,0	6,8	3,1
Észak-Magyarország	143,4	- 2,9	8,6	3,2	7,1
Észak-Alföld	141,0	- 5,3	6,5	5,2	4,3
Dél-Alföld	137,2	- 9,1	6,0	8,8	4,6
<i>Összesen</i>	<i>146,3</i>	<i>-</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* Az 1996–1998 közötti növekedés.

Abban is megnyilvánul a régiók eltérő helyzete, hogy gazdasági szerkezetükben jelentősen különbözik a dinamikus növekvő, húzó ágazatok aránya. (Lásd a 3. ábrát.) A Közép- és a Nyugat-Dunántúl régióban nem egyszerűen jóval átlagon felüli az ipar aránya, hanem itt van a termelését 1999-re egyetlen év alatt megduplázó iroda- és számítógépgyártás 91 százaléka, a közel 30 százalékos növekedést felmutató közútjármű-gyártás 86 százaléka, a jól működő kohászat 63 százaléka, Közép-Magyarországgal együtt szá-

mítva a gépek, gépi berendezések gyártásának 54 százaléka, a híradástechnikai termékek gyártásának 84 százaléka (az alágazat volumenindexe 158,7 százalék), a műszergyártás 71 százaléka. Ezenkívül az észak-magyarországi régióban van a visszaszoruló szénbányászat 52 százaléka, az egyéb bányászat 31 százaléka, a két alföldi régióban a nagyon mérsékelten növekvő kőolaj- és földgázkitermelés 58 százaléka, az élelmiszeripar egyharmada.

3. ábra. A beruházások teljesítményértékének megoszlása főbb ágazatok szerint, 1999

* Közösségi szolgáltatások.

Megjegyzés. Az ábra azokat az ágazatokat részletezi, amelyek beruházásainak teljesítményértéke országosan meghaladja az összes beruházás 5 százalékát.

10. tábla

A régiók gazdasági szerkezete a bruttó hozzáadott érték alapján, 1998

Régió	Mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat	Ipar és építőipar	Kereskedelem, javítás, szállás-hely-szolgáltatás, vendéglátás	Szállítás, raktározás, posta és távközlés	Egyéb szolgáltatás
	aránya (százalék)				
Közép-Magyarország	1,4	24,9	16,7	11,3	45,7
Közép-Dunántúl	5,3	49,1	9,8	6,9	28,9
Nyugat-Dunántúl	6,0	46,0	11,0	8,7	28,3
Dél-Dunántúl	9,9	31,7	12,4	9,5	36,5
Észak-Magyarország	5,8	39,9	9,9	9,7	34,6
Észak-Alföld	11,4	31,4	12,2	9,6	35,4
Dél-Alföld	13,1	30,2	12,2	9,0	35,5
Összesen	5,5	32,9	13,5	9,9	38,2
Ebből Budapest	0,5	21,8	16,8	11,6	49,3

Nehéz ma megítélni, hogy a mezőgazdaság milyen szerepet játszhat egy-egy régió gazdasági kibontakozásában. (Lásd a 10. táblát.) Kérdés, hogy egy szétaprózódott, rendezetlen tulajdon- és földhasználati viszonyokkal terhes agrárium milyen foglalkoztatási, jövedelem-szerzési viszonyokat tud nyújtani, milyen mértékben képes kihasználni egy-egy régió ked-

vező természeti adottságait vagy piaci lehetőségeit. A közelmúltban végrehajtott Általános Mezőgazdasági Összeírás első eredményei arra mutatnak, hogy az évtized során folytatódott az egyéni gazdaságok számának csökkenése (az 1991. évi 1,4 millióról 960 ezerre), de ezek több mint 70 százaléka 1 hektárnál kisebb területen gazdálkodik. Mértékadó agrárszakemberek egybehangzó véleménye szerint ilyen területen nem folytatható rentábilis, versenyképes mezőgazdasági termelés; vita mindössze azon van, hogy az erre képes gazdaság méret alsó határa 100 hektárnál, vagy annál is magasabban van.

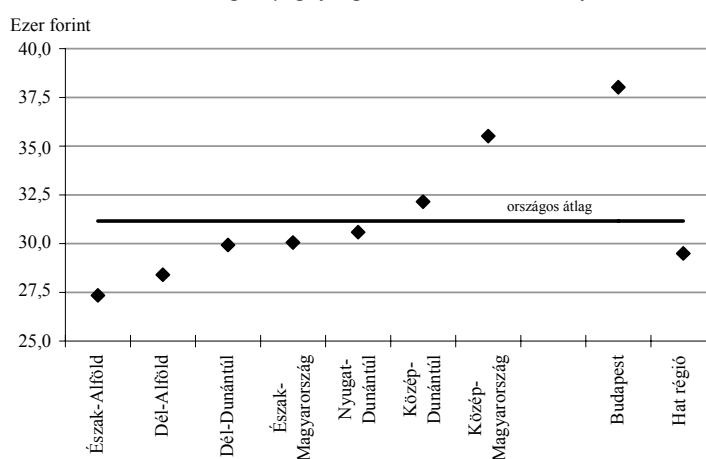
A gazdasági fejlettségben és adottságokban meglévő különbségek természetesen megjelennek a gazdasági aktivitás mértékét, a munkanélküliséget, az elérhető kereseteket jelző adatokban.

11. tábla

A régiók néhány munkaügyi mutatója, 1999

Régió	A 15–74 éves népességből a gazdaságilag aktívak aránya (százalék)	Munkanélküliségi ráta	Az alkalmazásban állók bruttó havi átlagkeresete	
			forint	az országos átlag százalékában
Közép-Magyarország	56,3	5,2	95 776	124,1
Közép-Dunántúl	55,9	6,0	71 059	91,3
Nyugat-Dunántúl	58,3	4,4	67 972	88,1
Dél-Dunántúl	50,8	8,2	63 030	81,7
Észak-Magyarország	48,1	11,5	64 412	83,4
Észak-Alföld	48,4	10,1	60 277	78,1
Dél-Alföld	51,6	5,7	60 443	78,3
<i>Összesen</i>	<i>53,1</i>	<i>7,0</i>	<i>77 187</i>	<i>100,0</i>
Ebből:				
Budapest	57,0	5,3	100 857	130,7
hat régió	51,8	7,7	64 499	83,6

4. ábra. Az átlagos nyugdíj régiókénti alakulása, 2000. január

A régiók néhány infrastrukturális jelzőszáma

Közismert, hogy a gazdasági kibontakozás, a fejlődés nem csupán kedvező földrajzi fekvést és természeti adottságokat, a továbbfejlődés kiindulási alapját képező, már kiépített gazdasági bázisokat, kellő számú és megfelelően képzett munkaerőt igényel, hanem megfelelő infrastruktúrát, közlekedési és távközlési lehetőségeket, kulturált települési viszonyokat és szolgáltatásokat, nem utolsósorban pedig az odahívandók telepítési kedvét javító lehetőségek és kedvezmények felajánlását is.

Hazánkban a *vasúthálózat* kiépítettsége a vonalhosszat illetően jónak mondható. Közép-Európában csak Csehország hálózata sűrűbb: ott 119, nálunk 83 kilométer vasútvonal jut 1000 négyzetkilométerre. Ez az adat Lengyelországban 78, Szlovákiában 75, Ausztriában 67, Szlovéniában 59, Romániában 48; a velünk azonos területű Portugáliában pedig 33 kilométer. Más kérdés a vonalak műszaki állapota: a több mint 7 500 kilométer hosszan kiépített hálózatnak csak 16 százaléka kétvágányú és 31 százaléka van villamosítva. Ezek általában a legnagyobb forgalmat lebonyolító fővonalak: a villamos vontatás aránya az összteljesítmény 76 százaléka.

Közúthálózatunk kiépítettsége mind hosszát, mind minőségi mutatóit illetően elmaradt. Belgiumban – ahol az átlagosnál nagyobb a vasútsűrűség – 1000 négyzetkilométerre 4 700 kilométer közút jut; ez a mutató Ausztriában, Dániában, Franciaországban, Hollandiában, Írországon, Nagy-Britanniában, Németországban, Olaszországban és Svájcban is jóval meghaladja az 1000 kilométert. Ugyanerre az egységnyi területre Lengyelországban 774, Csehországban 705, Szlovákiában 364, míg hazánkban 325 kilométer országos közút jut. (Szomszédaink közül csak Románia, Szlovénia és Ukrajna képvisel alacsonyabb értéket.) Harmincezer kilométernyi úthálózatunknak 75 százaléka összekötő és bekötőtűt, az elsőrendű főutak 8,3 százalékat, a másodrendű főutak is csak 14,5 százalékat képviselnek. Ezen az úthálózaton kénytelen több mint 322 ezer tehergépkocsi teljesíteni az összes áruszállítás 54 százalékát (a vasút részesedése csak 31 százalék), ezt a közúthálózatot veszi igénybe 2,3 millió személygépkocsi, közel 18 ezer autóbusz és az országon áthaladó teljes tranzitforgalom. Az úthálózat kiépítettségében jelentősnek mondható a területi különbség: 1000 négyzetkilométerre Közép-Magyarországon 372, Közép-Dunántúlon 353, Nyugat-Dunántúlon 430 kilométer országos közút jut; ugyanez a mutató Dél-Dunántúlon 301, Észak-Magyarországon 344, Észak-Alföldön 277 és Dél-Alföldön 274 kilométer, miközben az előző három régió területén van az alig 450 kilométer autópálya csaknem háromnegyed része. Ezek az adatok világosan jelzik, hogy a keleti országrész felzárkózásának elindítása nem kis részben a közlekedési lehetőségek javításának függvénye; számos példa mutatja, hogy a befektetőket nem a kilométerben mért földrajzi távolság, hanem az *elérési idő* érdekli. Ebből a szempontból van jelentősége a debreceni és a kunmadarasi repülőtér máig megoldatlan hasznosításának is.

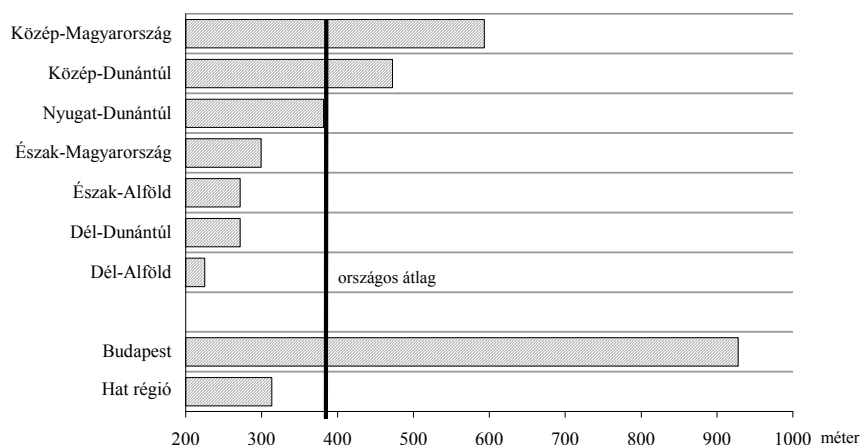
A csak jelzésszerűen felvillantott néhány ellátottsági jelzőszám egyrészt egyes vonatkozásokban jövedelmi különbségeket jelez, másrészt néhány hálózatfejlesztési gondot. A lakásállomány víz-, illetve csatornahálózatba való bekapcsoltságát kifejező arányszámok egyrészt a közműöllő ismert problémáját jelzik, másrészt az eltérő településszerkezeti sajátosságok következményeit is, nevezetesen azt, hogy a szórtabb településrendszerű régiókban a vezetékes vízellátás kiépítése is nehezebb, és még inkább problematikus a közcsatorna-rendszer arányos fejlesztése.

12. tábla

A régiók néhány ellátottsági jelzőszáma

Régió	Gázvezetékekkel	Közüzemi vízvezetékekkel	Közcsatornával	Ezer lakosra jutó	
	ellátott lakások aránya (százalék)			személygépkocsi	távbeszélő fővonal
Közép-Magyarország	85,4	94,5	71,9	274	438
Közép-Dunántúl	58,5	95,2	53,7	221	316
Nyugat-Dunántúl	63,4	94,8	61,8	237	326
Dél-Dunántúl	49,0	89,3	44,5	221	311
Észak-Magyarország	64,2	80,5	44,6	176	280
Észak-Alföld	65,1	84,4	34,1	174	256
Dél-Alföld	76,2	86,9	33,8	218	299
<i>Összesen</i>	<i>70,2</i>	<i>89,8</i>	<i>52,3</i>	<i>225</i>	<i>335</i>
Ebből:					
Budapest	88,4	98,8	88,6	296	498
hat régió	63,7	87,9	43,9	205	294

5. ábra. Egy kilométer vízvezetékre jutó szennyvízcsatorna hossza, 1999

Nem ennyire differenciált a lakosság intézményi ellátottsága. Az egészségügyi, oktatási és kulturális ellátásban, a kereskedelemben közel sincsenek akkora regionális különbségek, mint a foglalkoztatásban, a gazdasági teljesítményekben. A felsőfokú és középfokú oktatásban részt vevők népességhez viszonyított aránya is inkább csak Budapest és a vidék között, de nem az egyes régiók között jelez nagyobb eltéréseket. (A felsőoktatást illetően ez természetesen a szülők lakhelye és nem az intézmény székhelye szerint rendezett adatokra vonatkozik.)

Az infrastrukturális fejlesztések, főleg a közlekedési helyzet javítása mellett segítheti a keleti országrész problémáinak megoldását az, ha a befektetők számolnak a keleti piac újraélesztésében rejlő lehetőségekkel, a nyugati országrész munkaerő-tartalékainak kimerülésével, és azokkal a kedvezményekkel, amelyeket a helyi és a regionális szervek a vállalkozási övezetek, ipari parkok révén felkínálnak. Az ország területén kialakított, 370

települést magába foglaló 11 vállalozási övezet nagyrészt olyan megyékben található, amelyek az egy főre jutó bruttó hazai termék alapján mérve elmaradottnak tekinthetők, a stagnáló vagy lemaradó régiókat alkotják. A 112 ipari park arányosabban helyezkedik el a régiók területén, de a korábban létrehozottak, a jól kiépítettek, széles körű szolgáltatást nyújtók a Közép- és Nyugat-Dunántúl fejlett ipari településein létesültek és működnek, a később kijelöltek Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön munkahelyteremtő elképzeléseiknek csak a kezdetén tartanak, kiépítettségük, szolgáltatásaik még hiányosak.

IRODALOM

- FALUVÉGI A. (1997): Az uniós területi osztályozás és a regionális támogatási rendszer. *Statistikai Szemle*, 75. évf. 1. sz. 5–16. old.
- KOVÁCS T. (1998): Vázlatrajz a magyarországi régiókról. *Területi Statisztika*, 1. (38.) évf. 2.sz. 144–153. old.
- KOVÁCS T. (szerk.) (1998): *Magyarország régiói*. 1–8. köt. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KOVÁCS T. (1999): Polémia a magyarországi régiókról? *Területi Statisztika*, 2. (39.) évf. 2. sz. 107–116. old.
- KOVÁCS T. (1999): Régiók és területi különbségek a közép-európai országokban. *Területi Statisztika*, 2. (39.) évf. 3. sz. 224–234. old.
- KOVÁCS T. (1999): Vállalozási övezetek–ipari parkok. *Gazdaság és Statisztika*, 11. (50.) évf. 4. sz. 5–16. old.
- KOVÁCS T. (2000): A regionális bruttó hazai termék számításainak újabb eredményei. *Területi Statisztika*, 3. (40.) évf. 3. sz. 293–297. old.
- KOVÁCS T. (szerk.) (2000): *A Magyar régiók zsebkönyve '99*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

SUMMARY

The introduction of the study refers to former proposals on regional breakdown. Then the five-level nomenclature of statistical territorial units (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) of the European Union and its main data by countries are detailed. After outlining the process of establishing the Hungarian nomenclature of territorial units, the geographic position and characteristic data of the domestic five-level nomenclature, result of debates are presented, summarising briefly the characteristics of the 7 planning-statistical regions. The part, in which area and population data of regions are given, makes a comparison among regions of Hungary and the candidate countries. The main chapter reporting on the situation and development of the economy describes the level of development of EU-member states and the candidate countries on the basis of gross domestic product figures. Following this, regional differences of Hungarian regions are presented, as well as the disparities in the economic structure causing them. The closing chapter reviews the supply of infrastructure in each region and indicates the possibilities of starting the development.

A MUNKA VILÁGA AZ IDŐMÉRLEG-VIZSGÁLATOK TÜKRÉBEN

DR. HARCSA ISTVÁN

Az 1999/2000. évi életmód–időmérleg felvételnek az első eredményeit követő új felismerés az, hogy a kereső-, termelőmunka – a makroszintű időfelhasználás oldaláról nézve – egyre kisebb hányadot köt le a magyar társadalom életéből. E tendencián belül, mikroszinten, igen nagy különbségek vannak, hiszen a szervezett munkaerőpiacon levők jövedelemszerzésre fordított ideje alig változott a '80-as évek közepe óta, ezzel szemben ott áll a munkanélküliek és rokkantossággal nyugdíjba kerülők meglehetősen alacsony munkaideje.

Mіндеzt a gazdasági–társadalmi átmenetre jellemző vonásnak tekintjük, amelyben bizonyos korábbi társadalmi különbségek némileg mérséklődtek, miközben újak is létrejöttek (például a foglalkoztatottak és a munkanélküliek között). E viszonyok között a társadalom igen jelentős része továbbra is ugyanolyan munkacentrikus életformát folytat, amely a '80-as években – nemzetközi kitekintésben is – jellemezte a magyar társadalmat. E folyamattal egyidőben felértékelődött a főfoglalkozású munka, amely ugyancsak a piacgazdasági viszonyok stabilizálására utal.

A háztartásgazdaság szerepe relatíve növekedett, mert az itt felhasznált időhányad kisebb mértékben csökkent, mint a keresőmunkáé. Fokozatosan visszaszorulnak az önellátás hagyományos formái, részben erre utal a mezőgazdasági kistermelésre fordított idő arányának csökkenése is.

Jelentősen növekedett a szabadon felhasználható idő nagysága, ami arra enged következtetni, hogy e téren is közeledés tapasztalható a szabadidős társadalmak felé.

Összességében tehát megállapítható, hogy az időfelhasználás ugyanúgy az átmenetiség jegyeit viseli magán, mint a gazdaság és a társadalom különböző szegmensei. A későbbi kutatások feladata lesz, hogy feltárják e folyamat minőségi elemeit, továbbá, hogy átfogó képet adjanak az életmód ezredvégi jellemzőiről.

TÁRGYSZÓ: Életmód. Időmérleg. Munkaidő.

A társadalom időgazdálkodásáról készített helyzetkép mindig fontos információt nyújt az adott korszakban élők életmódjáról. Sőt, az időadatokat más kiegészítő információkkal összekapcsolva felvázolhatók az időfelhasználás kereteit meghatározó főbb folyamatok is.

A Központi Statisztikai Hivatal 1999/2000. évi életmód–időmérleg-vizsgálata arra vállalkozott, hogy átfogó képet adjon az ezredvégi Magyarország életmódjáról, életköri eredményeiről és a rétegződési vizsgálatokat meghatározó jellemzőkről. Mivel a korábbi évtizedekben is voltak hasonló jellegű vizsgálatok, ezért lehetőség nyílik a különböző fo-

lyamatok hosszú távú nyomon követésére. A felvétel része az EUROSTAT által kezdeményezett nemzetközi összehasonlító vizsgálatnak, és ily módon nemzetközi kitekintésben is értékelhetők lesznek a hazai tendenciák.

Az EUROSTAT szakértői a következőkben fogalmazták meg az időmérleg-vizsgálat célját:¹

- segítse a családpolitika megalapozását, ezen belül adjon képet a nőknek a háztartási munkában, valamint a munkaerőpiacon betöltött szerepéről, továbbá a gyermekneveléssel, valamint a krónikus betegségben szenvedő családtagok ápolásával kapcsolatos terhek alakulásáról;
- segítse a munkaidő szabályozását célzó politika kialakítását, amelynek keretében adjon betekintést az új foglalkoztatási formákban dolgozók munkaidejéről;
- szolgáltasson információkat az utazási célokról és módokról, különös tekintettel a turizmusra;
- nyújtson információkat a kulturális és szabadidős tevékenységek alakulásáról;
- segítse a nemzeti számlákkal kapcsolatos fejlesztési munkákat, ezen belül főleg a háztartások produktumát bemutató satellit számlák összehasonlításához nyújtson elégséges információt.

Az első nemzetközi időmérleg-vizsgálatot a '60-as évek végén végezték, amelynek *Szalai Sándor* volt a vezetője. A későbbiekben a módszertan továbbfejlesztése az e kutatás keretében kialakított alapokon haladt tovább. A '90-es években számos nemzetközi szervezet (ILO, OECD, UNESCO, FAO, UN/INSTRAW and UN/Statistical Office) szorgalmazta egy új, nemzetközileg koordinált időmérleg-vizsgálat elindítását. A sok oldalról érkezett kezdeményezés alapján 1994-ben az EUROSTAT keretében Programbizottság jött létre, amely alapos módszertani előkészítő munka, majd próbafelvételek után, 1999-ben véglegesítette a közös programot.

Az időmérleg-vizsgálatoknak Magyarországon régi hagyománya van, hiszen a Központi Statisztikai Hivatal már 1963-ban végrehajtotta az első adatgyűjtést, majd ezt követően 1976/77-ben, 1986/87-ben és 1993-ban került sor a további adatfelvételekre. A legutóbbi, tehát az 1999/2000. évi vizsgálat tervezésekor figyelembe kellett venni a hazai gyakorlat keretében kialakított módszereket is annak érdekében, hogy összehasonlítható idősorokat tudjunk összeállítani. Mivel a nemzetközi vizsgálat keretében eddig csak a francia adatokat adták közre, ezért jelenleg csak a hazai adatokat elemezzük, illetve áttekintést adunk a '80-as évek közepe óta végbement tendenciák alakulásáról.

A VIZSGÁLAT MÓDSZEREI

Az 1999/2000. évi vizsgálat a 15–74 éves népességre terjedt ki. A mintába került mintegy 11 ezer személyről négy alkalommal vettek fel időmérlegadatokat, az egy éven át tartó adatgyűjtés keretében minden vizsgálati napon megközelítőleg azonos számú interjú készítették, következésképpen a hétközi és a hétvégi napok, valamint az évszakok is kellően reprezentatívak. Az időmérlegnaplót kérdezőbiztosok töltötték ki „tegnap interjú” módszerrel, azaz mindig az előző napon végzett tevékenységeket rögzítették felkeléstől lefekvésig.

Az adatgyűjtés módszerei eltértek az EUROSTAT ajánlásaitól. Az ajánlás úgy szólt, hogy a felvétel során a háztartás minden 10 éves és idősebb tagjáról önkéntes módon készüljön időmérlegnapló. E megfontolás mögött az húzódozott meg, hogy a háztartáson

¹ Lásd: Evaluation of the European time use pilot studies: Report prepared by *Klas Rydenstam, Anders Wadeskop*. EUROSTAT. 1998.

belüli munkamegosztásról csak akkor kapunk megfelelő képet, ha ugyanarra a napra vonatkozóan a háztartás minden egyes tagjáról készítünk időmérleget. A hazai próbafelvétel alkalmával azonban kiderült, hogy a magyar viszonyok között a túlzott adatszolgáltatói terhelés miatt kockázatos lenne az EUROSTAT ajánlásának az alkalmazása. Ezért az alapfelvétel mintáját úgy alakítottuk ki, hogy háztartásonként csak egy személyt kérdeztek meg, és az adatok megfelelő minősége érdekében célszerűbbnek tűnt a kérdezőbiztosok segítségével történő adatgyűjtés. Ez egyúttal azzal az előnnyel is járt, hogy a korábbi gyakorlatnak megfelelően továbbra is nyitott kérdezési módszert lehetett alkalmazni, azaz egy adott tevékenység záróidőpontja egyúttal a következő tevékenység nyitóidőpontja volt. Ezzel szemben az EUROSTAT időmérlegnaplója 10 perces beosztású időközöket tartalmazó „zárt” kérdőív volt.

E módszert alkalmazva viszonylag kedvező válaszadási arányok adódtak, hiszen a felvétel első hullámát követően a kiválasztott minta közel 69 százalékától kaptunk értékelhető adatokat, és mindössze 31 százalék volt a meghiúsulás, amelynek körülbelül egyharmada adódott megtagadásból, a többi elköltözés és más okok miatt hiúsult meg. Az eddigi szórványos nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy nem volt alaptalan az EUROSTAT ajánlásával szembeni óvatosság, hiszen a belga statisztikusok az ajánlott módszerrel csupán 20 százalékos válaszadási arányt értek el. A finn tapasztalat viszont azt mutatta, hogy a nemzetközi ajánlást alkalmazva is közel hasonló válaszadási arányokat lehetett elérni, mint Magyarországon.

Az időmérleg-vizsgálat tehát a statisztikai adatgyűjtés európai harmonizációja szempontjából is fontos tanulságokkal szolgált. Kiderült ugyanis, hogy a bonyolultabb felvételek esetében nehéz olyan módszereket kidolgozni, amelyeket tértől és „kultúráktól” függetlenül egységesen lehetne alkalmazni. E felismerésre azonban nemcsak az időmérleg szolgáltatott tapasztalatokat, hanem más adatgyűjtések is. Ezért nem véletlenül alakult ki a Siena Group (amely az európai vezető statisztikusok informális szervezete) 2000 májusában, Maastrichtban rendezett ülésén az a vélemény, hogy a megfelelő nemzetközi összehasonlítások biztosítása érdekében „...az input harmonizációról át kell térni az output harmonizációra”. Ezen azt értik, hogy a hangsúlyt nem az adatgyűjtések formális azonosságára, hanem a kapott eredmények tartalmi azonosságának a biztosítására kell helyezni. Úgy véljük, hogy e megközelítés fokozottan érvényes az időmérlegadatok jövőbeni nemzetközi összehasonlításánál. Természetesen mindemellett szükség van az alapos input harmonizációra is, nevezetesen azokra a módszertani egyeztetésekre, amelyek keretében minden fogalmat a lehetőségeken belül egységesen kell értelmezni.

A MUNKA VILÁGÁBAN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK

Az 1999/2000. évi életmód-időmérleg-vizsgálatra olyan időpontban került sor, amikor már lemérhető volt a rendszerváltozást követő átmeneti időszakban bekövetkezett strukturális változások makro- és mikroszintű hatása. A munka világot befolyásoló tényezők között meghatározó szerepe volt a munkanélküliség megjelenésének, hiszen a '90-es évek elején közel másfél millió aktív kereső került ki a szervezett munkaerőpiacról. Ennek kapcsán kérdésként merül fel, hogy a munkanélküliség milyen mértékben csökkentette a formális gazdaság időalapját. Mindez a hazai össztermék (GDP) megtermelése szempontjából is fontos körülmény, hiszen a nemzeti munkaidőalap alakulását a

források oldaláról nézve fontos összetevőnek tekintjük. Természetesen a társadalmilag szervezett keretek közötti (főfoglalkozású) munka mellett érdekes lehet az e kereteken kívüli kereső-, termelőmunkára fordított időalap alakulása is, mert csak így módon kaphatunk legalább részleges választ arra a kérdésre, hogy hol jelentkezik a szervezett munkaerőpiacról kiesett keresők korábban termelésre fordított időalapja.

A munkanélküliség makroszintű hatásai mellett nem kevésbé fontos e folyamatnak a különböző foglalkoztatotti rétegek időfelhasználására gyakorolt hatása, azaz, hogy miként alakult a szervezett munkaerőpiacon levők kereső-, termelőmunkára fordított ideje, és „mit csinálnak” a munkaerőpiacról kiszorult rétegek.

1. tábla

A 15–74 éves népesség napi időfelhasználása (perc) nemek szerint

Tevékenység	Férfiak		Nők	
	1986	1999	1986	1999
I. MUNKA ÉS KÖZLEKEDÉS	535	486	565	527
1. Kereső-, termelőtevékenység	357	282	228	188
1.1. Főfoglalkozás együtt	239	202	152	139
1.2. Jövedelemkiegészítés	103	67	63	38
1.2.1. Nem mezőgazdasági	17	6	9	3
1.2.2. Mezőgazdasági	87	62	54	34
Állattenyésztés	26	22	19	11
Növénytermesztés	47	29	25	16
Élelmiszer, étel tartósítása	3	4	8	6
Egyéb munka	10	7	3	1
1.3. Segítő munka	14	12	12	11
1.4. Önkéntes munka	2	1	1	1
2. Tanulás, önképzés	24	36	23	33
3. Háztartási és karbantartási munka	62	71	206	186
3.1. Hagyományos háztartási munka	20	28	192	172
3.1.1. Főzés, terítés, tállalás	9	13	77	77
3.1.2. Mosogatás	3	4	28	28
3.1.3. Lakás takarítása, rendbetétele	7	9	37	35
3.1.4. Mosás, vasalás	1	2	36	27
3.1.5. Ruhásmű javítása, varrása	0	0	14	4
3.1.6. Felnőttek ápolása, gondozása	0	0	1	1
3.2. Ház körüli munkák	20	26	11	12
3.2.1. Kert, udvar, járda takarítása	8	14	5	7
3.2.2. Fűtés, vízhozás	8	8	4	2
3.2.3. Egyéb munka a háztartásban	3	4	2	3
3.3. Javító, karbantartó munkák, építkezés	22	17	3	2
3.3.1. Épület, helyiség felújítása, építkezés	12	8	2	2
3.3.2. Jármű, háztartási berendezés, bútor javítása	10	9	0	0
4. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele	14	17	25	28
4.1. Vásárlás	9	11	18	21
4.2-4.3. Személyi és egyéb szolgáltatás, ügyintézés	4	3	6	4
4.4. Egészségügyi szolgáltatás	1	3	1	3
5. Gyermekellátás	11	14	31	35
5.1. Testi ellátás, gondozás	5	5	21	18
5.2. Mesélés, játék a gyermekkel	3	6	2	7

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Tevékenység	Férfiak		Nők	
	1986	1999	1986	1999
5.3. Tanulás a gyermekkel	2	3	5	8
5.4. Gyermek szállítása, kísérése	1	1	2	3
6. Közlekedés	68	67	53	57
6.1. Gyalog	19	22	21	26
6.2. Kerékpáron	7	5	5	4
6.3. Gépkocsin	13	20	6	8
6.4. Tömegközlekedés és egyéb	29	19	21	19
II. FIZIOLÓGIAI SZÜKSÉGLETEK	672	678	673	673
1. Alvás	512	500	525	509
2. Testi higiénia, öltözködés	50	60	47	58
3. Étkezés, evés, ivás	85	92	79	83
4. Passzív pihenés, fekvés ébren	19	20	18	19
5. Betegség miatt fekvés, öngyógyítás	7	5	5	3
III. SZABADON VÉGZETT TEVÉKENYSÉGEK	233	275	202	240
1. Társas szabadidőtöltés, szórakozás	56	52	49	40
1.1. Beszélgetés	33	26	35	24
1.2. Vendégeskedés	6	6	6	7
1.3. Szeszital-fogyasztás, kocsmázás	6	5	0	0
1.4. Társas szórakozás	5	9	2	3
1.5. Egyéb családi tevékenység	4	4	5	5
1.6. Szórakozás általában	2	2	0	1
2. Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység	1	2	3	3
2.1. Vallásgyakorlás	0	1	2	3
2.2. Szervezeti, egyesületi tevékenység	1	1	1	0
3. Kulturális és sportrendezvények látogatása	6	5	3	2
3.1. Mozi	4	2	2	1
3.2. Egyéb kulturális intézmények	2	1	1	1
4. Olvasás	37	201	29	186
4.1. Újság, folyóirat, egyéb olvasás	26	25	17	21
Ebből:				
kizárólag újság, napilap	14	17	7	12
kizárólag folyóiratolvasás	12	11	10	5
4.2. Könyvolvasás	11	3	12	4
5. Tévénézés, videózás	106	9	97	10
6. Rádió, magnó, lemez hallgatása	9	160	4	151
7. Egyéb kedvtelések	5	6	11	3
7.1. Kézimunka	0	9	8	10
7.2. Szobanövény-, állatgondozás	1	0	2	2
7.3. Egyéb hobbi	3	3	2	5
8. Séta, sport, testedzés	13	5	6	3
8.1. Séta	6	14	5	8
8.2. Kirándulás, strand, horgászás	4	6	0	5
8.3. Sport, egyéb testedzés	4	3	1	0
9. Passzív szabadidőtöltés, semmittevés	1	6	1	2
10. Ismeretlen, be nem sorolható	0	1	0	1
<i>Összesen (I+II+III)</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>	<i>1440</i>
Megfigyelések száma	4293	4798	4889	5300
A felszorozott minta, ezer fő	3724	3716	3996	3947

Érdeklődésre tarthatnak számot a szektoriális különbségek, hiszen általános az a vélekedés, hogy a magánszektorbeliek több időt fordítanak kereső-, termelőmunkára, mint az állami szektorban levők. A gazdaság ágazati szerkezetében is erőteljes változások következtek be az utóbbi évtizedben, ami jelentősen befolyásolta a nemzeti időálapot, hiszen gazdasági áganként számottevően eltérő a munkaidő hossza. Így például a mezőgazdaságban és bizonyos szolgáltatási ágakban az átlagosnál jóval hosszabb a munkaidő. A gazdaságban bekövetkezett szerkezeti változások mellett a demográfiai folyamatok is meghatározták az időfelhasználás kereteit. Ismert például, hogy a gyermekek száma nagymértékben befolyásolja a szülők kereső-, termelőmunkára, valamint a háztartás és a család ellátására fordított idejét. Felerősödött a családok elaprózódása, növekedtek a töredék családok, ennek következtében megnőtt az önálló háztartások száma. Ez önmagában is hatással van a háztartás fenntartására fordított idő alakulására. A társadalom előregedése – az aktív keresők számának csökkenése miatt – eleve mérsékli a nemzeti szintű munkaidőálapot, ezzel szemben jelentősen növeli a háztartás és a család ellátására fordított időt. A demográfiai folyamatok hatására jelentősen változott a nem fizetett munka nagysága és annak belső összetétele, és feltehető, hogy mindez érintette a nők időfelhasználását is.

A vizsgálat induló szakaszában az itt felvetett kérdéskörök kerültek előtérbe, és a tanulmány az adatfeldolgozás első eredményeit adja közre. Ennek keretében az 1986. és az 1999. évi őszi adatok összehasonlítását végeztük el, amelynek kapcsán említést kell tennünk arról, hogy bár az őszi adatok viszonylag közel esnek az egész évre jellemző értékekhez, azonban számítani lehet kisebb eltérésekre. Az összehasonlítást a 15–74 éves népességre vonatkozóan végeztük el.

Említést kell tenni az elemzésben használt időmérleg-mutatókról is. Az egyének napi időráfordítását háromféle mutatóval szokták mérni; a leggyakrabban (és jelen elemzésben is) használt mutató az átlagos időráfordítást tükrözi, és a teljes megfigyelt népességre számítunk átlagidőt, függetlenül attól, hogy végezte-e valaki az adott tevékenységet vagy sem. A második mutatóval az adott tevékenységet végzők arányát érzékeltetjük, és végül a harmadik mutatóval csak az adott tevékenységet végzőkre számítunk átlagidőt, amely alapján kiderül, hogy mekkora volt az adott tevékenységet ténylegesen végzők átlagos időráfordítása. Ez utóbbit „nettó” jellegű mutatónak is nevezzük, mivel tisztán mutatja be az érintett népességkör időráfordítását, míg az első mutató „bruttó” típusú, tekintve, hogy a teljes időráfordítást „szétteríti” a teljes vizsgált népességre.

A kereső-, termelőmunka jellemzői

A munka világát – az időfelhasználás szempontjából – makro- és mikroszinten is vizsgálhatjuk. Makroszinten az alapvető kérdés az, hogy az anyagi viszonyok újratermelése szempontjából hogyan alakul a társadalmi vagy nemzeti munkaidőálap. Ideértünk minden olyan tevékenységet, amely a kereső-, termelőmunka fogalmába² tartozik, és az e tevékenységekre fordított időt havi vagy éves bontásban összegezve megkapjuk a nemzeti szinten teljesített munkaidőálapot. A mikroszintű, tehát a társadalmi csoportok szintjén történő elemzés során pedig arra keressük a választ, hogy napi átlagban miként alakult a különböző társadalmi csoportba tartozók kereső-, termelőmunkára fordított ideje.

² A felvétel során használt fogalmakról és a módszertanról bővebb eligazítást adtunk az első adatközlésben. *Falussy Béla–Harcsa István* (2000): *Időfelhasználás 1986 és 1999 őszén. Életmód–Időmérleg. Központi Statisztikai Hivatal*. 201 oldal.

A kereső-, termelőmunka döntő részét a főfoglalkozásként végzett tevékenységek teszik ki, emellett ide soroljuk a különböző önkéntes, illetve segítő szervezetek, valamint magánháztartások részére végzett (nem főfoglalkozású) fizetett munkát, valamint az önkéntes, illetve segítő szervezetek és magánháztartások részére nyújtott nem fizetett munkát.

Összehasonlító adataink alapján kiderül, hogy a '80-as évek közepéhez viszonyítva – a munkaképes korú 15–74 éves népességet alapul véve – négyötödére csökkent a kereső-, termelőmunkára fordított idő tömege. Munkaórában kifejezve ez azt jelenti, hogy a számítások szerint 1986-ban, havi átlagban 1 milliárd 136 millió órát fordított a 15–74 éves népesség kereső-, termelőmunkára, 1999-ben pedig 895 milliót.

Az adatok alapján ismert, hogy a '80-as évek vége óta jelentősen visszaesett az élet-színvonal és ezzel párhuzamosan a megtermelt nemzeti össztermék (GDP), és a számítások szerint csak 1999-ben érte el a korábbi (1989. évi) szintet. A befektetett munkaidőtömeget és a GDP alakulását egybevetve pozitív és negatív következtetések is levonhatók. Egyik oldalról pozitív fejlemény, hogy 1999-ben az 1989. évihez hasonló nagyságú GDP-t hozott létre a társadalom mintegy egyötödével kevesebb tömegű munka árán. A másik oldalról viszont negatív következménynek lehet tekinteni azt, hogy a '90-es évek első felében közel másfél millió aktív kereső esett ki a hazai munkaerőpiacról.

Ez utóbbi jelenség, amely mögött a tömeges munkanélküliség és a rokkantosság miatti nyugdíjba vonulás húzódik meg, jelentős mértékben csökkentette a munkaidőalapot. Azt is figyelembe kell venni, hogy időközben csökkent a törvényes munkaidőalap is. Ám a fentiekén kívül még más, részben demográfiai, részben gazdasági folyamatok is hozzájárultak a kimutatott csökkenéshez. Így többek között az, hogy időközben közel 3 százalékkal csökkent a 15–74 éves népesség száma. A gazdasági folyamatok közül említést kell tenni a gazdaság ágazati szerkezetének módosulásáról, amelynek következtében csökkent a viszonylag hosszú munkaidővel dolgozó mezőgazdaság aránya, és ezzel párhuzamosan növekedett a rövidebb munkaidejű szolgáltató ágazatok súlya. Hasonló volt a hatása a foglalkozási szerkezetben bekövetkezett változásoknak, amelyek eredményeként csökkent a hosszabb munkaidejű fizikai foglalkozásúak hányada, és nőtt a rövidebb munkaidejű szellemi foglalkozásúaké. Valamennyi itt felsorolt folyamat strukturális változásokat idézett elő, ezt azért fontos hangsúlyozni, mert ezek a makrofolyamatok döntő mértékben meghatározták egyrészt a társadalom által teljesíthető munkaidőalapot, másrészt hatással voltak a mikroszintre, az egyének és a csoportok időfelhasználására is.

A részletesebb adatokból (lásd a 2. táblát) az is kiderült, hogy – a piaczgazdaság törvényszerűségeit követve – a megélhetésre fordított munkaidőn belül növekedett a főmunkahely szerepe, és jelentős részben csökkent az informális gazdaságban végzett jövedelemkiegészítő tevékenységé. További sajátos vonás, hogy az inaktív keresők és eltartottak kereső-, termelőmunka időalapja nagyobb mértékben csökkent, mint a foglalkoztatottaké. E körülmény a munkaerőpiac szelektáló hatását jelzi, amelynek hátrányát – a munkanélküliek mellett – a gyenge piaci pozícióban levő inaktív keresők (főként a nyugdíjasok) érzik meg a legjobban.

Korábbi vizsgálatok alapján ismert, hogy a főbb tendenciákat illetően sok hasonlóság mutatkozik a makro-, illetve a társadalmi csoportok szintjén összegzett adatokban, amely tapasztalatot megerősítik a legutóbbi felvétel adatai is. 1986-ban a 15–74 éves férfiak körében – átlagos őszi napon – 357 percet, 1999-ben 282 percet tett ki a kereső-, termelő-

munkával töltött idő, a nőknél 228, illetve 188 perc volt a megfelelő érték. Ez azt jelenti, hogy a '80-as évek derekához viszonyítva közel négyötödére csökkent a jövedelemtermelő munkára fordított idő.

2. tábla

*A 15–74 évesek kereső-, termelőmunkára fordított társadalmi időalapja nemek szerint
(havi millió óra)*

Gazdasági aktivitás	Férfiak			Nők		
	1986	1999	1986=100	1986	1999	1986=100
A foglalkoztatottak (aktív keresők) kereső-, termelőmunkára fordított ideje	568	434	76	342	293	86
Ezen belül:						
foglalkozású munkára	423	369	87	281	267	95
jövedelemkiegészítő tevékenységre	145	65	45	61	26	43
Munkanélküliek kereső-, termelőmunkára fordított ideje	–	16	–	–	7	–
Inaktív keresők, eltartottak kereső-, termelőmunkára fordított ideje	106	74	70	120	71	59
<i>Összesen</i>	<i>674</i>	<i>524</i>	<i>78</i>	<i>462</i>	<i>371</i>	<i>80</i>

A gazdasági aktivitástól függően a csökkenés mértéke eltérő intenzitású volt. A foglalkoztatott férfiak esetében a jövedelemtermelő munkára fordított idő mindössze 6 százalékkal csökkent, a nyugdíjasok körében több mint egyharmaddal, a tanulók csoportjában viszont egyötödére esett vissza. Ez utóbbi adat teljes mértékben alátámasztja azt, hogy a diákmunka lehetőségei szorgalmi időszakban drasztikusan visszaestek. A munkanélküli férfiak napi átlagban 156 percet töltenek keresőmunkával, ami önmagában számottevőnek tekinthető, azonban mindez a foglalkoztatottak időteljesítésének a 40 százalékát sem éri el. A kereső-, termelőmunkára fordított idő nagymértékű visszaesése tehát részben a munkanélküliség megjelenésével, részben pedig az inaktív csoportok termelőtevékenységének visszaesésével magyarázható.

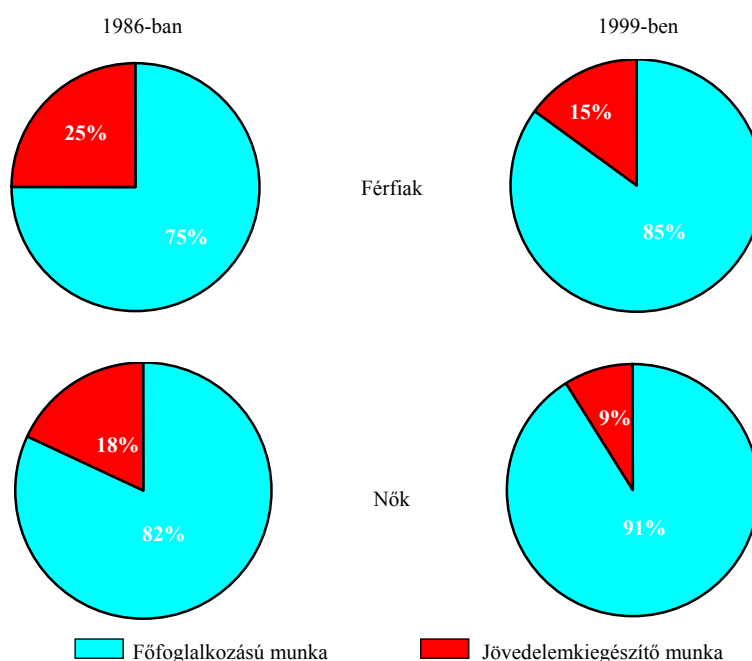
A nők esetében – a férfiaktól eltérően – a foglalkoztatottak körében nem csökkent a kereső-, termelőmunka, sőt napi átlagban 15 perccel növekedett. A gyesein, illetve gyeden levő nők, valamint a háztartásbeliek körében viszont – az inaktív rétegekre jellemzően – a munkaidő jelentős visszaesése figyelhető meg.

A kereső-, termelőmunkának a 15–74 éves népesség körében való visszaesése két tényezőre vezethető vissza: a tendencia alakulását döntően az határozta meg, hogy e népességkörön belül erőteljesen visszaesett a kereső-, termelőmunkát végzők aránya, a férfiaknál 79-ről 68 százalékra, a nőknél 67-ről 57 százalékra, aminek okait a korábbiakban már említettük. A másik, bár kisebb hatású tényező a munkatevékenységekre fordított idő rövidülése volt; a férfiaknál a ténylegesen munkát végzőkre számított napi átlagos idő 451 percről 424 percre, a nőknél 340 percről 331 percre csökkent.

A foglalkoztatottak munkával töltött ideje a két időpontot összevetve gyakorlatilag alig változott: a férfiak esetében 1986-ban 489, 1999-ben 483 perc volt a tevékenységet végzők átlagos időráfordítása, a nőknél pedig kevesebb, 412, illetve 423 perc volt a megfelelő érték.

Ha tehát a foglalkoztatottak egészét vesszük alapul, akkor elmondható, hogy a 90-es évtized végére is többnyire fennmaradt az a munkacentrikus életforma, amely másfél évtizeddel korábban jellemezte a magyar társadalmat. Alapvető változás tapasztalható viszont a gyenge munkaerő-piaci helyzetben levők csoportjaiban, akiknél a munkához jutást illetően a piaci verseny nagyon erős szelektáló tényezőnek bizonyult.

1. ábra. A foglalkoztatottak főfoglalkozású, illetve jövedelemkiegészítő munkára fordított idejének alakulása, átlagos őszi napon

3. tábla

A foglalkoztatottak kereső-, termelőmunkára fordított ideje, átlagos őszi napon 1986-ban és 1999-ben (perc)

Év	Férfiak			Nők		
	Kereső-, termelőmunka	ezen belül:		Kereső-, termelőmunka	ezen belül:	
		főfoglalkozású munka	jövedelemkiegészítő munka		főfoglalkozású munka	jövedelemkiegészítő munka
1986	419	313	91	315	258	47
1999	395	336	50	330	301	22
1986=100	94	107	55	105	117	47

További nagyon fontos mozzanat, hogy időközben jelentősen átalakult a kereső-, termelőmunka szerkezete. (Lásd az 1. ábrát és a 3. táblát.) 1986-hoz viszonyítva a foglal-

koztatott férfiak körében több mint 7 százalékkal, a nők esetében 17 százalékkal nőtt a főfoglalkozású munkával töltött idő. Ennek következtében a főfoglalkozású munkának a kereső-, termelőmunkán belüli aránya a férfiak körében 75-ről 85 százalékra, a nők körében 82-ről 91 százalékra nőtt. Mindez – a piaci viszonyokra jellemző tendenciákat követve – a főfoglalkozású munka felértékelődését jelenti. Más szempontból viszont a kapott adatok számottevő adalékot nyújtanak a rejtett gazdaságba befektetett munkaidő alakulásáról, és arra engednek következtetni, hogy a munkaidővel kifejezhető rejtett gazdaság súlya, kiterjedtsége fokozatosan csökken.

Társadalmi csoportok szerint vizsgálva azt lehet mondani, hogy az utóbbi másfél évtizedben számottevően változott az egyes társadalmi csoportok egymáshoz viszonyított munkaidő-ráfordítása. Korábban, elsősorban a '70-es években, ám még a '80-as évek derekán is többnyire az volt a jellemző, hogy a munkajellegű tevékenységekre fordított időt tekintve hasonlóak voltak a társadalmi egyenlőtlenségek, mint az anyagi viszonyok különböző területein. Ez azt jelentette, hogy minél alacsonyabb társadalmi pozícióban volt az adott személy, annál több időt kellett a megélhetésre fordítania. Az ezredforduló felé közeledve jelentős mértékben módosultak ezek a különbségek, főleg amiatt, hogy a segédmunkás és az értelmiségi férfiak körében erősen visszaesett a kereső-, termelőtevékenységgel töltött idő. A segédmunkások esetében egyértelműen a romló munkaerő-piaci pozíció húzódik meg a háttérben, az értelmiségiek egy részénél is feltehetően hasonló okkal magyarázható az időráfordítás csökkenése. Érdeemes megjegyezni, hogy a nők körében nem tapasztalható hasonló tendencia, sőt – a mezőgazdasági fizikaiakat leszámítva – általános vonás, hogy a '80-as évek közepe óta növekszik a kereső-, termelőmunkával töltött idő. A férfiak körében csak a vezető és a szakmunkások munkaidőterhei növekedtek: jövedelemszerzésre a vezető beosztású férfiak – napi átlagban – 25 perccel fordítanak többet, mint a segédmunkások és 82 perccel többet, mint az értelmiségiek. Ez egyúttal alátámasztja a vezető fokozódó terheire vonatkozó közkeletű vélekedéseket.

Az utóbbi években a legdinamikusabban bővülő önálló iparos, kereskedőréteg időfelhasználása – a férfiak körében – hasonló az értelmiségiekénél tapasztaltakhoz. Körükben a kereső-, termelőmunkával töltött idő 9 százalékkal, a főfoglalkozásúaké 5 százalékkal csökkent. Ezek a fejlemények tehát nem támasztják alá azt a vélekedést, hogy a vállalkozók munkaterhei kimagaslóan növekedtek, sőt a kereső-, termelőmunka egészét alapul véve nemcsak a mezőgazdasági csoportok, hanem a menedzserek esetében is magasabb időértékeket lehet megfigyelni. A tények azt mutatják, hogy a vállalkozói réteg jövedelemtermelésre fordított ideje átlagban hasonló az e téren közepes megterhelést mutató munkásrétegekéhez. Valószínű azonban, hogy a vállalkozók szabadidős tevékenységét erőteljesen átszövik a munkájukkal kapcsolatos ügyek társas keretekben való „intézése”, amely időt érthetően nem soroltuk a munkaidőbe. E sajátos vonás megnehezíti e réteg tényleges munkaidejének mérését.

Családösszetétel szerint vizsgálva kimutatható, hogy a kereső-, termelőmunkára fordított idő a férfiak körében két gyermekig növekszik, ezt követően jelentősen csökken. A legtöbb keresőmunkát teljesítő 40–59 éves kétgyermekes férfiak 1999-ben napi átlagban 143 perccel dolgoztak többet, mint a hasonló korú egyedül álló, és 89 perccel többet mint házas, eltartott gyermek nélküli társaik.

A nők körében más jellegűek a különbségek, mert a gyermek nélküliek időráfordítása 40 éves kor alatt közel hasonló az egy-, illetve a kétgyermekesekéhez. Ez a magatartás

érthető, hiszen az eltartott gyermekeket nem nevelők esetében meglehetősen alacsony a háztartás és család ellátására fordított idő, tehát alacsonyabb a megterhelésük is. 40 éves kor felett viszont az egy-, illetve kétgyermekesek számottevően több keresőmunkát végeznek, mint a gyermek nélküliek.

4. tábla

A 15–74 éves népesség kereső-, termelőmunkára fordított ideje átlagos őszi napon, társadalmi jellemzők szerint (perc)

Társadalmi jellemző	Férfiak			Nők		
	1986	1999	1986=100	1986	1999	1986=100
	Gazdasági aktivitás					
Foglalkoztatott	419	395	94	315	330	105
Nyugdíjas	226	143	63	124	87	70
Gyesen, gyeden levő	–	–	–	119	31	26
Háztartásbeli	–	–	–	163	89	55
Tanuló	125	28	22	90	22	24
Munkanélküli	–	156	–	–	85	–
<i>15–74 éves népesség együtt</i>	<i>357</i>	<i>282</i>	<i>79</i>	<i>228</i>	<i>188</i>	<i>82</i>
	Településtípus					
Budapest	290	231	80	203	177	87
Megyeszékhely	343	273	80	219	181	83
Egyéb város	364	289	79	225	196	87
Község	390	307	79	246	192	78
	Társadalmi csoport					
Vezető	399	419	105	.	.	.
Értelmiségi	373	337	90	283	299	106
Egyéb szellemi	379	361	95	311	321	103
Szakt munkás	425	409	96	333	369	111
Betanított munkás	398	405	102	315	322	102
Segéd munkás	449	396	88	301	310	103
Mezőgazdasági fizikai	488	441	90	359	335	93
Önálló iparos, kereskedő	441	402	91	.	346	.
<i>Foglalkoztatottak együtt</i>	<i>419</i>	<i>395</i>	<i>94</i>	<i>315</i>	<i>331</i>	<i>105</i>
	Családösszetétel* a 18–59 éves népesség körében					
Egyedül álló	337	266	79	296	213	72
Ház as, gyermek nélkül	398	321	81	265	233	88
Ház as, egy gyermekkel	426	370	87	261	246	94
Ház as, két gyermekkel	433	383	88	270	230	85
Ház as, három és több gyermekkel	429	341	80	201	109	54
Egyedül álló, gyermekkel	.	.	.	296	245	83
<i>18–59 éves népesség együtt</i>	<i>399</i>	<i>321</i>	<i>80</i>	<i>266</i>	<i>223</i>	<i>84</i>

* Gyermek kategóriába kerültek a 18 évesek és ennél fiatalabbak.

Sajátos a három- és többgyermekes ház as nők helyzete, akiknél 40 éves kor alatt a keresőmunka a felét sem éri el az idősebb csoportokba tartozókéénak. Időgazdálkodásuk

azonban ennek ellenére a legfeszítettebb, mert ha a keresőmunka mellett figyelembe vesszük a háztartás és a család ellátásával töltött idejüket is, akkor kitűnik, hogy terhelésük messze a legmagasabb.

A '80-as évek közepéig visszatekintve elmondható, hogy a három- és többgyermekes férfiak és nők körében csökkent a legnagyobb mértékben a keresőmunka, aminek jelentős szerepe lehetett a sokgyermekes családok fokozódó elszegényedésében. A munkaerőpiaci folyamatok tehát e csoport helyzetét rontották a legerőteljesebben, döntően amiatt, mert többségük az alacsony iskolai végzettségű és kedvezőtlen foglalkozási összetételűek közé tartozik.

A településtípusok szerinti különbségek változatlanul fennállnak, főleg a férfiak körében, hiszen korábban és jelenleg is a községekben élő férfiak – napi átlagban – mintegy egyharmaddal fordítanak több időt kereső-, termelőmunkára, mint a fővárosiak. A nők esetében viszont a korábbi időszakokban is kisebbek voltak a településtípusok közötti eltérések, mint a férfiak között, és a különbségek tovább mérséklődtek; jelenleg a községi nők jövedelemszerzésre fordított ideje csupán 8 százalékkal haladja meg a fővárosiakét. A különbségek csökkenésében jelentős szerepe volt a községi munkanélküliség erőteljes megugrásának. A megyeszékhelyeken és egyéb városokban élők a munkaterhek szempontjából közbülső helyet foglalnak el.

A HÁZTARTÁS ÉS A CSALÁD ELLÁTÁSA

Modernizálódó világunkban sajátos vonás, hogy a háztartás vagy háztartásgazdaság technikai és munkaszervezeti keretei jelentősen módosultak ugyan, ám szerepe nem csökkent. Erre a sajátos vonásra éppen az időmérleg-vizsgálatok hívták fel a figyelmet, amelyekből kiderült, hogy miközben a fizetett kereső-, termelőmunka hányada jelentősen csökkent, addig a háztartás és a család ellátására fordított idő alig változott. E megállapítás azonban csak a globális arányokra érvényes, mert időközben számottevően módosultak e tevékenységcsoport belső arányai, továbbá nemek és rétegek között is nagymértékű elmozdulásokat lehetett tapasztalni.

A háztartás és a család ellátására fordított tevékenységek jelentőségét mi sem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy jelenleg a nap 24 órájából az e tevékenységekkel töltött idő (a 15–74 évesek körében) átlagosan 12,3 százalékot köt le, a főfoglalkozású munkaidő viszont csak 11,8 százalékot.

Kétségtelen, hogy az ide tartozó tevékenységek igen széles skálát ölelnek fel, mivel ide soroljuk

- a hagyományos háztartási munkát (főzés, mosás stb.),
- a ház körüli munkákat (kert, udvar takarítása stb.),
- javító, karbantartó munkák (jármű, épület stb.),
- vásárlás, szolgáltatások igénybevétele,
- gyermekek ellátása.

A továbbiakban együttesen mutatjuk be a hagyományos háztartási, a ház körüli és javító, karbantartó munkákra fordított idő alakulását, majd külön elemezzük a gyermekek ellátásával kapcsolatos tevékenységeket, ám most nem térünk ki az egyes elemi tevékenységekre fordított idő bemutatására.

Háztartási és karbantartási munkák

A '80-as évek közepe óta az egyik legjelentősebb változást a nemek közötti munkamegosztás módosulásában figyelhetjük meg, hiszen a 15–74 éves férfiak 15 százalékkal növelték, a nők 10 százalékkal csökkentették e tevékenységekre fordított idejüket. Ezt is figyelembe véve a háztartás ellátásával kapcsolatos munkák nagy része továbbra is a nők feladata, és csupán az arányok módosultak oly módon, hogy míg korábban a férfiak által e célra fordított idő a nők időteljesítésének 30 százalékát tette ki, jelenleg eléri annak 38 százalékát.

E globális tendencián belül azonban, a gazdasági aktivitástól függően, igen eltérő tendenciák alakultak ki. A férfiak megnövekedett ideje részben abból adódik, hogy a nyugdíjasok – napi átlagban – 86 percről 105 percre növelték a háztartás ellátására fordított idejüket, részben pedig abból, hogy időközben, az állásukat elvesztő férfiak érhetően nagyobb részt, napi átlagban 114 percet vállaltak az ilyen jellegű munkákból. Ez közel kétszerese a foglalkoztatott férfiak által teljesített időnek, akiknél egyébként – a korábbiakhoz viszonyítva – szinte változatlan maradt a háztartás ellátásával töltött idő. A nyugdíjas férfiak megnövekedett időráfordítása részben abból adódik, hogy jelenleg nagyobb hányaduk végez háztartási munkát, mint 1986-ban, részben pedig abból, hogy a ténylegesen munkát végzők átlagos időráfordítása jelentősen megemelkedett.

Az időbeli trendek szempontjából a nők esetében is meghatározó a gazdasági aktivitás; nem vagy csak minimális mértékben változott a nyugdíjasok, a gyeseen levők, valamint a háztartásbeli nők ideje, ugyanakkor a foglalkoztatottaké közel négyötödére (190 percről 153 percre) csökkent, és még ennél is nagyobb mérvű volt a visszaesés a tanulók esetében (ahol a korábbiakhoz képest kétharmadára csökkent a háztartási munka ideje). A foglalkoztatott nők körében ugyan – napi átlagban – 37 perccel csökkent a háztartásra fordított idő, azonban ténylegesen nem ennyivel mérséklődtek a munkaterheik, mert ezzel párhuzamosan növekedett (15 perccel naponta) a keresőmunkával töltött idejük.

Ugyancsak a kialakult szokásokkal lehet magyarázni, hogy a háztartás ellátásával kapcsolatos munkák egészén belül a férfiak inkább a javító–karbantartó, valamint a házkörül munkákból vették ki részüket nagyobb mértékben. Úgy tűnik, hogy e téren is számottevő módosulásnak lehetünk tanúi, mert korábban a foglalkoztatott férfiak összes háztartási munkáján belül a javító–karbantartó és építési munka ideje 41 százalékot, jelenleg csupán 29 százalékot tesz ki. Különösen visszaesett (kétharmadra) az építkezéssel, épületfelújítással kapcsolatos munkákra fordított idő. E jelenség szorosan összefügg azazal, hogy a házilagos építkezés a 80-as évek derekán sokkal nagyobb mérvű volt, mint az utóbbi időszakban. Ezzel párhuzamosan viszont jelentősen nőtt a férfiaknak a hagyományos háztartási munkákban való részvétele.

Ezen tendenciák értékelése kapcsán felmerül az a korábban is gyakorta feltett kérdés, hogy vajon a háztartások javuló gépesítettsége következtében csökken-e a háztartási munkára fordított idő vagy sem. A kapott adatok alapján, ahogy a múltban sem, úgy most sem lehet e kérdésre egyértelmű választ adni. Tény, hogy a folyamatos modernizálás eredményeként a háztartások gépesítettsége magasabb szintű, mint korábban, továbbá az is látható, hogy a nők háztartási munkákra fordított ideje sokkal jobban csökkent, mint amilyen mértékben a férfiaké növekedett. Első látásra tehát – indirekt összefüggésekre alapozva – a javuló gépesítettséggel is magyarázhatnánk a háztartások fenntartására for-

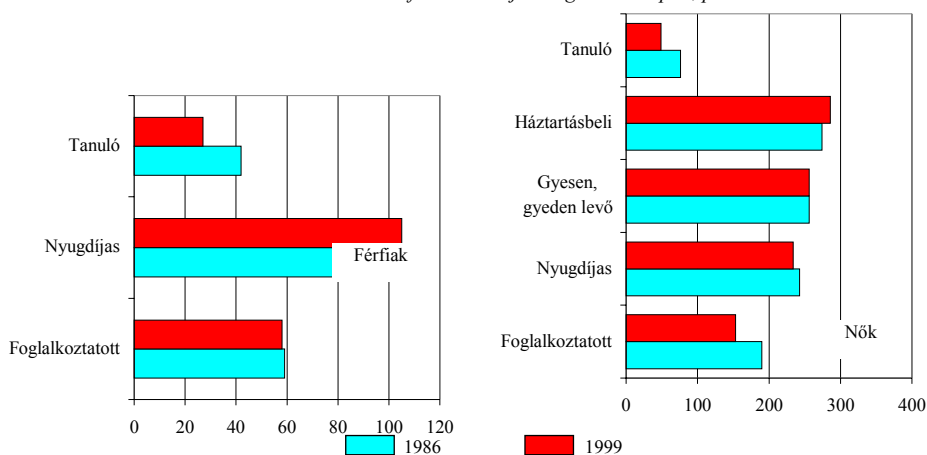
dított idő mérséklődését. Sőt ha azt is figyelembe vesszük, hogy 1986 és 1999 között több mint 400 ezerrel gyarapodott a lakások száma, és átlagos alapterületük is növekedett, tehát több lakás tisztántartásáról kell gondoskodni, továbbá a családok elaprózódása következtében a háztartás ellátásával (főzés, mosás stb.) kapcsolatos munkák ugyancsak gyarapodtak, akkor azt lehet mondani, hogy jelenleg kevesebb időbefektetéssel több háztartás teendőit látja el a népesség, mint korábban. E nyilvánvaló mennyiségi összefüggések alapján sem lehet azonban a kialakult tendenciát a háztartások javuló gépesítettségének a számlájára írni, mert a jelenség mögött a lakás- és életvitel-kultúrában bekövetkezett minőségi változások is meghúzódnak. Remélhetően az adatállomány későbbi részletes elemzése közelebb visz a feltett kérdés pontos megválaszolásához.

Társadalmi csoportok szerint vizsgálva elmondható, hogy a férfiak körében az utóbbi időszakban a kiegyenlítettebb időráfordítás a jellemző, a nők körében – a mezőgazdasági fizikaiakat leszámítva – mindegyik csoportban az időráfordítás jelentős csökkenése figyelhető meg. E mögött az húzódik meg, hogy a falun élő mezőgazdasági fizikai foglalkozású nők keresőtevékenysége visszaesett, ezzel párhuzamosan viszont a más csoportba tartozóké megnőtt. Összességében tehát a mezőgazdasági fizikai nők munkaterhelése nem sokat változott.

A családi helyzet még erőteljesebben befolyásolja a háztartásra fordított időt, hiszen a nők körében a házasok közel kétszerannyi időt töltenek a háztartási munkákkal, mint az egyedül állók. Az egy-, illetve kétgyermekes nők között még viszonylag kicsik az időráfordításbeli különbségek, ám ezt követően a három- és többgyermekesek körében megugrik az e tevékenységekre fordított idő. A férfiak esetében a gyermekszám változása kevésbé befolyásolja a háztartási és karbantartási munkák idejét.

A települési adottságok ugyancsak meghatározók a háztartásgazdaság fenntartása szempontjából. Továbbra is az a jellemző, hogy a hagyományosabb életformához szorosabban kötődő falusi lakosság idejéből nagyobb hányadot kötnek le a háztartás teendői, mint a városiakéból. A különbségeket jól jellemzi az a körülmény, hogy a falusi nők 41, a férfiak 31 százalékkal fordítanak több időt e tevékenységekre, mint a fővárosi társaik.

2. ábra. A 15–74 éves népesség háztartási és karbantartási munkákra fordított ideje átlagos őszi napon, percben

5. tábla

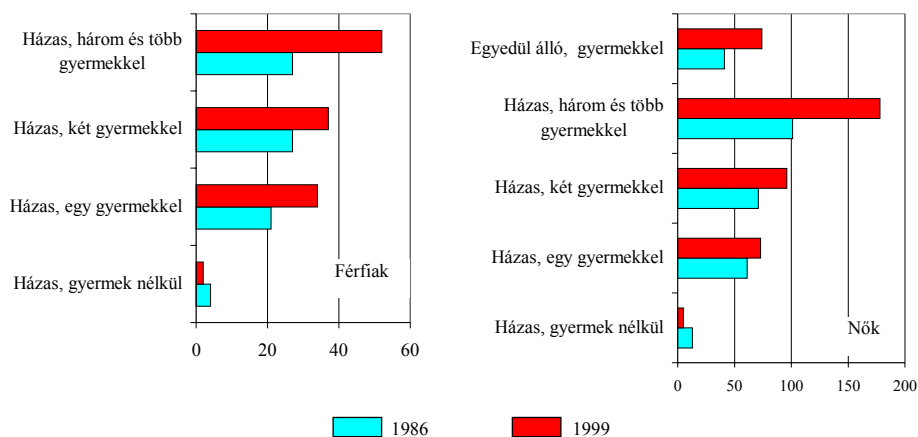
*A 15–74 éves népesség háztartási és karbantartási munkára fordított ideje
átlagos őszi napon, társadalmi jellemzők szerint
(perc)*

Társadalmi jellemző	Férfiak		Nők	
	1986	1999	1986	1999
	Gazdasági aktivitás			
Foglalkoztatott	59	58	190	153
Nyugdíjas	87	105	243	234
Gyesen, gyeden levő	–	–	256	256
Háztartásbeli	–	–	274	286
Tanuló	42	27	76	49
Munkanélküli	–	114	–	262
<i>15–74 éves népesség együtt</i>	<i>62</i>	<i>71</i>	<i>206</i>	<i>186</i>
	Településtípus			
Budapest	56	59	170	150
Megyeszékhely	62	66	194	179
Egyéb város	66	73	203	182
Község	63	77	230	212
	Társadalmi csoport			
Vezető	51	52	.	.
Értelmiségi	68	54	168	142
Egyéb szellemi	63	52	174	144
Szakmunkás	55	59	187	141
Betanított munkás	71	59	214	163
Segédmunkás	51	64	224	199
Mezőgazdasági fizikai	52	60	212	216
Önálló iparos, kereskedő	69	68	.	154
<i>Foglalkoztatottak együtt</i>	<i>59</i>	<i>58</i>	<i>190</i>	<i>162</i>
	Családösszetétel a 18–59 éves népesség körében			
Egyedül álló	48	55	128	113
Házass, gyermek nélkül	69	74	226	215
Házass, egy gyermekkel	63	67	220	197
Házass, két gyermekkel	65	76	225	220
Házass, három és több gyermekkel	63	86	257	292
Egyedül álló, gyermekkel	.	.	176	189
<i>18–59 éves népesség együtt</i>	<i>61</i>	<i>67</i>	<i>205</i>	<i>183</i>

Gyermekek ellátása

Az utóbbi időben egyre nagyobb figyelem fordul a népesedési és családpolitikai kérdések iránt, amely mögött részben a népességfogyás megállítása, és ezzel egy kiegyenlítettebb korstruktúra elérése húzódik meg, részben a család intézményének a stabilizálása. E törekvéseket is figyelembe véve különösen aktuális információt nyújthat az időmérleg-vizsgálat, amelyből kiderül, hogy a mindennapok 24 órájából mekkora hányadot „hajlandó feláldozni” a társadalom a felnövekvő nemzedék gondozására, nevelésére.

3. ábra. A 18–59 éves népesség gyermekek ellátására fordított ideje családösszetétel szerint átlagos őszi napon, percben

6. tábla

A 15–74 éves népesség gyermekek ellátására fordított ideje átlagos őszi napon, társadalmi jellemzők szerint (perc)

Társadalmi jellemző	Férfiak		Nők	
	1986	1999	1986	1999
Gazdasági aktivitás				
Foglalkoztatott	15	18	33	28
Nyugdíjas	2	5	2	8
Gyesen, gyeden levő	–	–	185	261
Háztartásbeli	–	–	20	58
Tanuló	.	.	.	.
Munkanélküli	–	27	.	58
<i>15–74 éves népesség együtt</i>	<i>11</i>	<i>14</i>	<i>31</i>	<i>35</i>
Településtípus				
Budapest	16	16	28	33
Megyeszékhely	12	16	39	35
Egyéb város	13	13	30	34
Község	7	12	29	36
Társadalmi csoport				
Vezető	20	20	.	.
Értelmiségi	22	23	51	36
Egyéb szellemi	20	19	35	27
Szakt munkás	14	19	28	27
Betanított munkás	18	14	34	24
Segéd munkás	10	11	24	27
Mezőgazdasági fizikai	5	9	19	19
Önálló iparos, kereskedő	20	19	.	25
<i>Foglalkoztatottak együtt</i>	<i>15</i>	<i>18</i>	<i>33</i>	<i>28</i>

(A tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Társadalmi jellemzők	Férfiak		Nők	
	1986	1999	1986	1999
	Családösszetétel a 18–59 éves népesség körében			
Egyedül álló	1	2	1	4
Házass, gyermek nélkül	4	2	13	5
Házass, egy gyermekkel	21	34	61	73
Házass, két gyermekkel	27	37	71	96
Házass, három és több gyermekkel	27	52	101	178
Egyedül álló, gyermekkel	.	.	41	74
<i>18–59 éves népesség együtt</i>	<i>14</i>	<i>17</i>	<i>41</i>	<i>46</i>

Az adatok azt mutatják, hogy a gyermekek ellátására fordított idő mindkét nem esetében növekedett az utóbbi másfél évtizedben. A férfiak körében e növekedés a foglalkoztatottakra és a nyugdíjasokra egyaránt jellemző, ám a nők körében csak a nyugdíjasoknál, a gyeseen levőknel és a háztartásbelieknél lehet növekedést megfigyelni, a foglalkoztatottaknál viszont az időráfordításban mintegy 15 százalékos csökkenés következett be. Ez utóbbi tendenciát is figyelembe véve a gyermekgondozásra fordított idő globális növekedése fontos fejlemény, mert időközben csökkent a gyermekek száma. Az időráfordítási adatok értékelésénél azonban arra is tekintettel kell lenni, hogy az utóbbi időszakban csökkent a bölcsődében, óvodában történő gyermekellátás, feltehetően a térítési díjak jelentős emelkedése miatt.

Az utóbbi másfél évtizedre jellemző vonások mellett azonban célszerű hosszabb távra is visszatekinteni annak érdekében, hogy pontosabban értékelhessük a legutóbbi tendenciákat. A '70-es és '80-as évek közötti időszakban a gyese bevezetésének hatására jelentősen megemelkedett a nők gyermekgondozásra fordított ideje. A férfiak esetében ez időben nem következett be változás, mert ekkor élte „fénykorát” a második gazdaság, és az ottani tevékenységek kötötték le intenzívebben a férfiak idejét. Joggal lehetett e korszakot a hagyományosabb nemi szerepek felerősödésével jellemezni, tekintettel arra, hogy a megélhetés fokozottabban a férfiak, a család ellátása pedig a nők feladata lett.

Ilyen előzmények tükrében még nagyobb a jelentősége annak, hogy a '80-as évek dereka óta globálisan növekedett a nők gyermekek ellátásával kapcsolatos ideje, a férfiak pedig talán azt a lemaradást igyekeztek „behozni”, ami a '70-es és '80-as évek közötti időszakban alakult ki. Összességében elmondható, hogy az utóbbi évtizedekben felnövekvő gyermekek ellátására, nevelésére a szülők sokkal több időt fordítottak, mint a korábbi korszakokban.

Társadalmi csoportok szerint vizsgálva különösen szembevetendő az értelmiségi nők gyermeknevelésre fordított idejének erőteljes (30%) csökkenése, bár e kisebb ráfordítás ellenére is ők töltik a legtöbb időt gyermekeikkel. Mindezt azért emeljük ki, mert az értelmiségi nők ez irányú tevékenysége már a '70-es évek vége óta folyamatosan visszaszorul, és mivel mintaadó csoportnak tekinthetők, ezért e magatartás hatással lehet más rétegekre is.

Érthető, hogy a gyermekszám határozza meg a leginkább a gyermekek ellátására fordított idő nagyságát; a nők körében a három- és többgyermekesek napi időráfordítása mintegy két és félszerese az egygyermekeseknek, és napi átlagban közel 3 órát köt le gyermekeik ellátása.

A településtípus ma már korántsem jelent oly mértékű differenciáló tényezőt a gyermekekre fordított idő nagyságában, mint a múltban. A '70-es években a falvakban élő nők időráfordítása még jelentősen elmaradt a városiakétól, a '80-as évek közepére már jelentős kiegyenlítődés ment végbe, amely a '90-es évek végére még teljesebbé vált. A férfiak körében e tekintetben némi fáziskésés tapasztalható, mert a falusi férfiak csak a '90-es években kezdték behozni a városi társaikhoz képest mért elmaradásukat. Mindez arra utal, hogy a gyermeknevelést illetően bizonyos városi minták a falvakban is fokozatosan gyökeret vernek.

IRODALOM

- HARCSA I. (1988): Munkaidő – életmód. *Statistikai Szemle*, 66. évf. 5. sz. 503–525. old.
- HARCSA I. (1989): Változások az életmódban Magyarországon és Lengyelországban. *Társadalomtudományi Közlemények*. 1. sz.
- ANDORKA R. – FALUSSY B. – HARCSA I. (1982): *Időmérleg*. A magyar társadalom életmódja az 1976/77. évi időmérleg felvétel alapján. Központi Statisztikai Hivatal, 795 old.
- ANDORKA R. – HARCSA I. – NIEMI, I. (1983): *Időfelhasználás Magyarországon és Finnországban*. Központi Statisztikai Hivatal, 42 old.
- ANDORKA R. – HARCSA I. – NIEMI, I. (1984): Az időfelhasználás Magyarországon és Finnországban. *Statistikai Szemle*, 60. évf. 6. sz. 621–637. old.
- ANDORKA R. – HARCSA I. (1984): *Időfelhasználás Lengyelországban és Magyarországon*. Központi Statisztikai Hivatal, 78 old.
- ANDORKA R. – HARCSA I. – ADAMCZUK, L. – NIEMI, I. (1986): A társadalmi modernizáció különbségeinek összefüggése az életmóddal Magyarországon, Lengyelországban és Finnországban. *Társadalomkutatás*, 1. sz. 5–22. old.
- FALUSSY B. – HARCSA I. (1987): *Időmérleg* (1976 és 1986 tavasza). Központi Statisztikai Hivatal, 307. old.
- NIEMI, I. – PAAKKÖNEN, H. – BABARCZY Á. – HARCSA I. (1990): *Időfelhasználás Magyarországon és Finnországban*. III. Központi Statisztikai Hivatal, 80 old.

SUMMARY

The article shows the first results of the 1999/2000 Hungarian use of time survey and comparing these results to the previous one, some basic conclusions are presented. One of the most important trend is that the gainful work takes less and less share of time fund of Hungarian population. The main reasons of this phenomenon are the unemployment and the decrease of the economically active population. Meanwhile, an important part of the employed fulfil almost similar work-time in the main job, their way of life is rather labour-oriented, as it was in the last decade.

Time spent on household and family care is almost similar, as in the mid eighties, it means that the role of the household-economy is growing. An important feature is, that the traditional self-sufficiency of the household gradually diminished and the decrease of time spent on agricultural income-supplementing work refers to this tendency.

AZ UNIÓS CSATLAKOZÁS IDŐPONTJA EGY ÜZEMGAZDASÁGI ELEMZÉSI MÓDSZER TÜKRÉBEN

RAPPAI GÁBOR

A tanulmány az üzleti tudományokban általánosan használt Boston-portfólió-mátrix (BCG-mátrix) segítségével elemzi Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásának várható időpontját. A dolgozat erősen egyszerűsített makrogazdasági környezetet szimulál, és feltételezi, hogy a jelenlegi EU-országok támogató magatartását a csatlakozni szándékozók fejlődési üteme (GDP növekedési rátája) és fejlettsége (1 főre jutó GDP-je) alapvetően meghatározza.

A módszer segítségével kimutatható, hogy az EU részéről a csatlakozás maximális támogatása a következő két szituációban várható: a jelenlegi uniós népesség legalább harmadát kitevő új piac belépése esetén; vagy az uniós országok fejlettségi színvonalának jelentős homogenizálódása esetén.

TÁRGYSZÓ: Európai Unió. Boston-mátrix. Makromodell.

Az Európai Unióhoz (EU) való csatlakozásunk eltérő megítélés alá esett az elmúlt időszakban. Vannak, akik a csatlakozás tényét eldöntött kérdésként kezelik, egyedül az időpontját tartják bizonytalannak; mások hangot adnak azon érzésüknek, miszerint még maga a csatlakozás sem eldöntött az Unió részéről, ezért ez idő tájt az időponttal felesleges foglalkozni; és vannak olyanok is, akik biztosak abban, hogy az EU halogató politikájának végső célja a csatlakozás elodázása. Jelen tanulmányban nem kívánok (gazdaság)politikai kérdésekkel foglalkozni, és főleg nem a csatlakozás várható időpontjának becslésébe bocsátkozni. Célom, hogy bemutassak egy – makrogazdasági elemzésekben még nem igen alkalmazott – módszert, amely lehetővé teszi a csatlakozás ideális időpontjának meghatározását.¹

Természetesen az előzőkben említett kitétel (ideális időpont) csak jelentős korlátok között értelmezhető. A bemutatandó módszer ugyanis olyan szimulációt tesz lehetővé, mellyel meg lehet határozni azt a makrogazdasági környezetet (rendkívül egyszerűsített paraméterhalmaz mellett), amelyben Magyarország uniós csatlakozása a legnagyobb támogatottságra számíthatna. A szimuláció során használt módszer az üzemgazdasági (vállalati) elemzésekkor gyakran használt, mind a termelés-tervezés, mind a marketing

¹ Ezúton is köszönetet szeretnék mondani *Kozma Ferenc* professzornak, aki lektori véleményében számos olyan kérdést vetett fel, melyeknek végiggondolása jelentősen segítette a tanulmány végső formájának megszületését.

területén, első prezentálójáról a Boston Consulting Group-ról a BCG-mátrix nevet kapta (Kotler; 1998, 108. old.). A módszer lényege, mint a későbbiekben látni fogjuk, egy olyan speciális ábra (diagram), amelyet a makrogazdasági elemzésekben is gyakran használnak, talán az üzleti élet speciális szóhasználata, illetve döntési szituációi lesznek új szempontok egy, a nemzetgazdaság egészével foglalkozó elemzésben.

Az üzemgazdasági módszer bemutatása

A üzleti tudományok evidenciaként kezelik, hogy a vállalkozások (különösképpen az induló, vagy gyorsan növekvő vállalkozások) lehetséges stratégiai irányai:

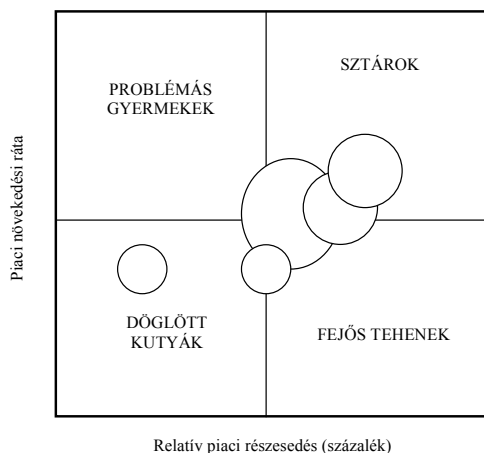
- az innováció,
- a termékdifferenciálás, diverzifikáció,
- a szervezés, a szolgáltatáskultúra javítása

vagy ezen stratégiák valamilyen kombinációja.

E stratégiák megalapozásához adnak segítséget a különféle portfólió-módszerek. Ezen – rendkívül elterjedt – stratégiaalkotó módszerek lényege, hogy összevetik a termékeket, szolgáltatásokat a környezet kínálta lehetőségekkel, illetve elvárásokkal.

A módszerek azon felismerésből indulnak ki, hogy a termékek legfőbb jellemző (a stratégia szempontjából lényeges) tulajdonságai között általában nincs determinisztikus kapcsolat, vagyis lehet, hogy egy termék bizonyos szempontból jó, fejlesztendő de másik aspektusból vizsgálva javításra vagy változtatásra szorul. A termékportfólió-vizsgálatok ezért általában nem egy dimenzióban (egy számegyenes mentén), hanem koordináta-rendszerben ábrázolják a termékeket, szolgáltatásokat. Az ilyen kétdimenziós méréseket valósítják meg az ún. portfólió-mátrixok. Ezek közül – valószínűleg egyszerűségénél, áttekinthetőségénél fogva – legelterjedtebb az ún. BCG-mátrix.

1. ábra. Egy lehetséges BCG-mátrix

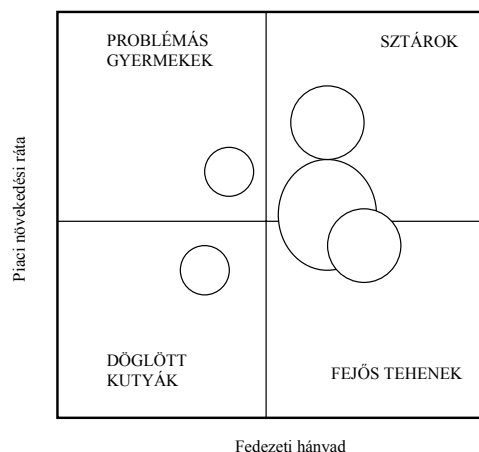
A BCG-mátrix a terméket két szempont: a relatív piaci részesedés, illetve a potenciális piaci növekedési ráta alapján ábrázolja. (Tulajdonképpen egy harmadik dimenziót is

tartalmaz a diagram, miszerint a termékek abszolút piaci részesedése arányban áll az egyes terméket reprezentáló kör területével.) A BCG-mátrix alapján egyértelműen meghatározhatók a „húzó” termékek (az ábrán jobbra fent helyezkednek el), illetve a leépítendő, piacról kivonandó termékek (balra lent találhatók).

Az 1. ábrán bemutatott – gyakran alkalmazott – modell egyik legnagyobb problémája, hogy míg a piaci növekedési ráta (függőleges koordináta) többé-kevésbé jól becsülhető a termékeknel (gyakran alkalmaznak valamilyen, a múltbeli adatokon alapuló, trendelemzést), addig a relatív, illetve az abszolút piaci részesedés (vízszintes koordináta, illetve a kör sugara) sokszor nem ismert az elemző számára.

Ennek kiküszöbölésére alkalmazzák a lényegesen egyszerűbb, ún. üzemgazdasági portfólió eljárást. Ezzel a módszerrel is három szempont alapján végezhető az elemzés: a piaci növekedési ráta (függőleges tengely), a fedezeti hányad (vízszintes tengely) és a terméknek a cég teljes forgalmán belüli súlya (körök sugara). A fedezeti hányadot a termék fedezetének árbevételhez viszonyított arányaként, a terméknek a cégen belüli súlyát a termék forgalmának a cég összes árbevételéhez viszonyított nagyságaként értelmezzük. Ennek alapján nyerhetjük az előzőhöz hasonló, a 2. ábra szerinti üzemgazdasági portfólió-mátrixot.

2. ábra. Egy fiktív üzemgazdasági portfólió-mátrix

A különböző szegmenseket mindkét modell esetén (BCG, illetve üzemgazdasági portfólió) azonos módon értelmezzük.

Sztárok: ezek a vállalat hírneve szempontjából legmeghatározóbb termékek, magas nyereségszinttel (nagy piaci részesedéssel) rendelkeznek, mindez indokolja a további fejlesztésüket. A célszerű stratégia ezen termékek esetében a további növekedés érdekében végzett beruházás, a nagy piaci versenyre való felkészülés.

Fejős tehének: ezek a „befutott” termékek, piacbővülésük lelassult, megállt. Magas fedezettel rendelkeznek, de ez elsősorban a „bejáratottságnak”, az alacsony költséghányadnak tudható be, a befektetett tőke már megtérült. Stratégiai célként a helyzet kihasználása fogalmazható meg, a beruházásokat célszerű elkerülni.

Problémás gyermekek: az ilyen termékek életgörbéjük kezdeti szakaszában vannak, még nem jutottak túl a bevezetéssel járó összes nehézségen. Önmagukban hordozzák a sztárrá válás lehetőségét, de – kedvezőtlen esetben – döglött kutyává válhatnak. A stratégia megfogalmazása csak további vizsgálatok után, szelektív elemzést követően célszerű.

Döglött kutyák: ezek a termékek rontják a cég likviditását, csökkentik az átlagos fedezetet, kevés pénzt termelnek ki (igaz, alacsonyak a költségeik). Lehet ugyan szerepük a fix költségek kitermelésében, mégis a velük kapcsolatos legcélszerűbb stratégiának a megfontolt kivonulás tekinthető.

Sajnos, arra nézve viszonylag nehéz ajánlásokat adni, hogy hol húzódnak meg az egyes kategóriák közötti határok; a legegyszerűbben alkalmazható „hüvelykujj-szabály” szerint az átlagos értékek választhatók kategóriahatárként. A módszer sarkalatos pontja a piaci növekedésbecslés, így ezt célszerű igen körültekintően végezni. Egy jól működő vállalkozás esetében a portfólió-mátrixban a termékek az átlón, illetve annak közelében helyezkednek el, ami megkönnyíti az eredmények értelmezését.

A BCG-mátrix alkalmazása nemzetgazdasági összehasonlításban

Az előző fejezetben foglaltak szerint a piaci körülmények között dolgozó cégek termékeiket (szolgáltatásukat) elsődlegesen két szempont: a növekedés és a hatékonyság (piaci részesedés, fedezet) alapján sorolják kategóriákba. A módszer továbbgondolása viszonylag kézenfekvő: amennyiben az Európai Uniót tekintjük a „termékeit vizsgáló” cégnek, és az egyes országokat tekintjük a „termékeknek”, akkor az előbbi elemzés elvégezhető az EU nemzetgazdaságaira is. Természetesen az említett eszköztár alapján történő elemzés, csak két kiragadott dimenzió mentén zajlik, így számtalan – köztük vélhetőleg fontos – tényezőt elhanyagol.

Problémát okozhat az egyes dimenziók meghatározása, ám – némi asszociációs készséggel – a kérdés megoldható, ha

1. a függőleges tengelyen az adott ország nemzetgazdaságának bővülését (GDP-növekedési ráta, DGDP);
2. a vízszintes tengelyen – ez a nagyobb eltérés a BCG-módszertől – az ország gazdagságát (esetleg fejlettségét is) reprezentáló 1 főre jutó GDP-értéket tüntetjük fel.

A Boston-mátrixhoz hasonlóan itt is megjeleníthetjük az országok „súlyát”, amennyiben népességükkel reprezentáljuk az Unión belüli relatív nagyságukat. A népesség mellett találhatnánk talán jobb proxy-t is, ám – mint később látni fogjuk – ez a dimenzió a konkrét elemzésben elhanyagolható.

Vegyük észre, hogy a vizsgálandó változók kiválasztása – miközben igyekszik követni az üzemgazdasági módszer gondolatmenetét – törekszik arra, hogy közérthető és főleg teljes körben rendelkezésre álló makrogazdasági adatokat használjon. A két mutató természetesen csak körülbelül fejezi ki azt, amit várunk tőle: vagyis a fejlettségi szintet és a dinamizmust. Ebből következően az ábrázolás csak egy segédeszköz, amely inkább kiegészíti, mintsem megalapozza a több szempontú, minőségi ismérveket is figyelembe vevő gondolkodást.

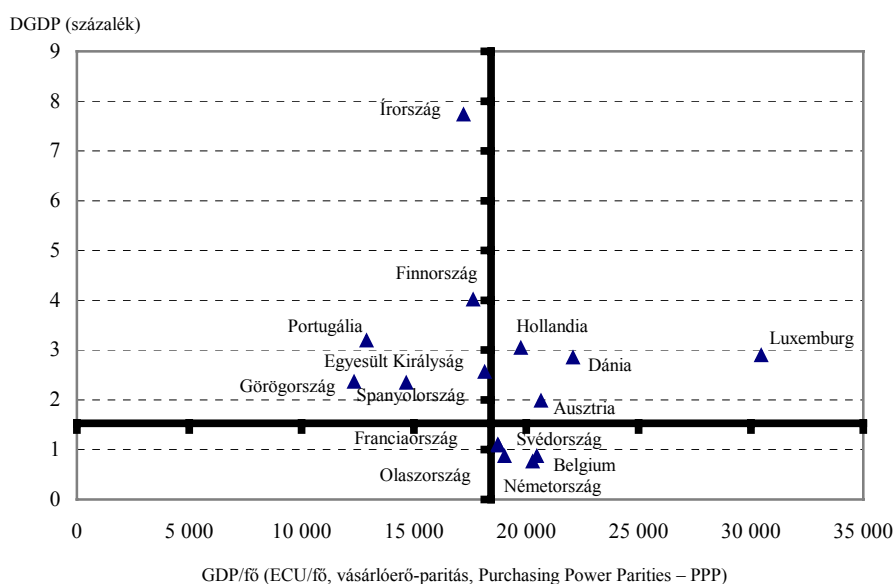
Mielőtt konkrét makrogazdasági adatokon alapuló mátrixot mutatunk be, még két alapvető feltételre kell kitérnünk.

1. Az egyes szegmensek (síknegyedek) elválasztására az adott változók súlyozott átlagait használjuk, vagyis a különböző kategóriákba eső országok számára jól értelmezhető a saját pozíciójuk (például az átlagosnál gyorsabban növekvő, de az átlagnál szegényebb stb.). A mezőket elválasztó vonalakat tulajdonképpen sávokkal kellene helyettesítenünk (például az átlag 5 százalékos környezetét alapul véve), ezáltal is érzékeltetve, hogy ezen korlátok nem „kőbe vésettek”. (Mindebből az következik, hogy az elválasztók metszéspontjánál egy „bizonytalansági tartomány” található.)

2. Amennyiben az EU filozófiája igaz, és a módszer működik, akkor döglött kutya nem nagyon lehet az országok között, ugyanis olyan országra, amely nem elég fejlett (gazdag), és nem is növekszik az átlagnál jobban (tehát nem törekszik a felzárkózásra) az Európai Uniónak vélelmezhetően nincs szüksége.

A 3. ábra az EU jelenlegi 15 tagjának adatait tartalmazza az utolsó csatlakozást, és ebből adódó statisztikai egységesítést követő, vagyis 1996-os évből. A 4. ábra az utolsó – rendelkezésre álló – tényadatokon² nyugvó évet, vagyis 1998-at mutatja. A következő két ábrán – az átfedések, és a nehezen követhetőség elkerülése végett – nem súlyoztuk az országok népességszámával.

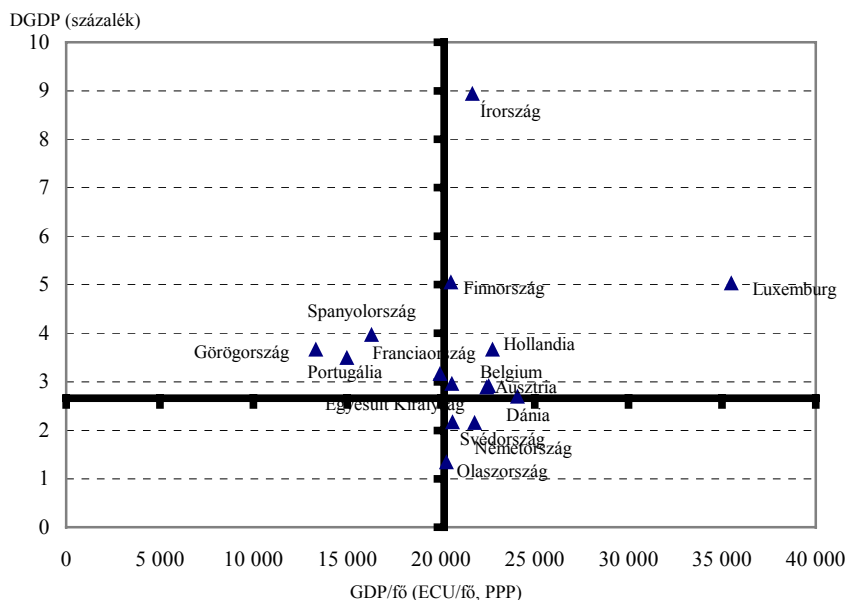
3. ábra. Az Európai Unió országai 1996-ban

A 3. ábra alapján megállapítható – nem meglepő módon – hogy az EU „fejős tehenei” a sokat emlegetett „nettó befizetők” közül kerülnek ki, ide tartozik Németország, Svédország és Belgium, valamint – némi bizonytalansággal – Franciaország és Olaszország. A „sztárok” közé a kisebb méretű, de tradicionálisan gazdagnak számító Ausztria, Dánia, Hollandia és Luxemburg került. Míg a „problémás gyermekek” között találjuk – némileg meglepő módon – az Egyesült Királyságot (minimálisan az átlag alatti, 1 főre jutó GDP-je okán, vagyis a korábban már említett „bizonytalansági tartományban”), Írországot, Finnországot, valamint az új körben csatlakozók nagy részét: Spanyolországot, Portugáliát és Görögországot. Érdeemes megjegyezni, hogy a szegmensek választóhatárait jelentő átlagok 1996-ban a következők voltak: 1,53 százalékos GDP-növekedési ráta, valamint 18 428 ECU/fő, mint átlagos egy főre jutó kibocsátás. Láthatjuk, hogy azon feltevésünk, miszerint a „döglött kutyák” közé nem tartozik senki, teljes egészében beigazolódott.

² A tényadatok forrása a „100 basic indicators from Eurostat Yearbook 2000” című adatgyűjtemény, amely letölthető az internetről, a www.europa.eu.int/comm/eurostat/ címről.

4. ábra. Az Európai Unió országai 1998-ban

A 4. ábra alapján néhány – érdekes – változásra érdemes felhívni a figyelmet:

- az átlagnál lényegesen gyorsabban növekvő Írország és Finnország „problémás gyermekből” már 1998-ban „sztárrá” vált;
- a „fejős tehének” közül kilépve, Belgium és Svédország előrelépett a „sztárok” közé;
- az Egyesült Királyság és Franciaország helyet cserélt, az előbbi helyett 1998-ban az utóbbi a „problémás”, míg az Egyesült Királyság – nem meglepő módon – a „fejős tehének” közé került (ismét megjegyezzük, hogy ezen országok helye a „bizonytalansági tartományban” van, így a fenti helycserének túl nagy jelentőséget nem kell tulajdonítanunk).

Láthatjuk, hogy ismét egyik ország sem került a „döglött kutyák” kategóriájába, annak ellenére sem, hogy mind a növekedési ráta átlaga, mind pedig az egy főre jutó GDP nagysága emelkedett az 1996 és 1998 közötti időszakban. (A növekedési ráta átlaga 2,66 százalék, míg az 1 főre jutó GDP átlag 20 166 ECU/fő volt 1998-ban.)

Megítélésem szerint az 1996 és 1998 közötti időszakra tett megállapítások semmiféle jelentős újdonságot nem fogalmaztak meg; főként nem az Európai Unióra specializált elemzők számára. Ugyanakkor az a tény, hogy az üzemgazdasági elemzési eszköztárból származó Boston-mátrix alkalmazása, a korábbi makrogazdasági szemléletű elemzésekkel egybecsengő eredményre vezet, azt igazolja, hogy a módszer használata nem elvetendő.

Új tag belépésének hatása a BCG-mátrixra

Korábbi fejtegetéseink a 15 országot tartalmazó Európai Unióra vonatkoztak, így nem vizsgáltuk a sokaság változásának hatását. Ebben a részben azt elemezzük, mennyiben változtat a Boston-mátrixon egy új ország – jelesül Magyarország – belépése a rendszerbe.

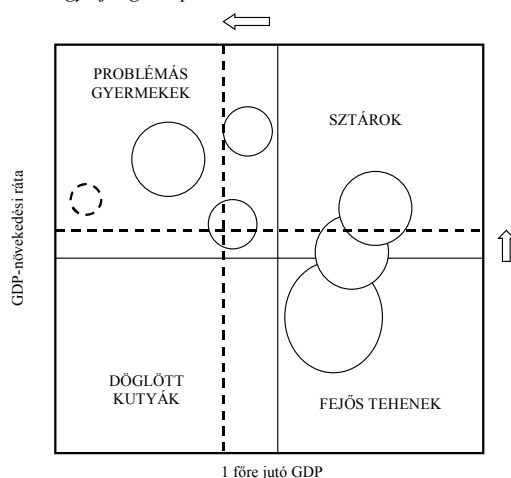
A vizsgálat megkezdése előtt tekintsünk két előfeltételt.

1. A belépő új ország „szegényebb” (alacsonyabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező), mint az uniós átlag. Ezen feltételezés teljesülésének belátása nem okoz nehézséget, hiszen a belépésre várakozó országok (Bulgária, Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Málta, Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Törökország) közül a „leggazdagabb” Csehország 1998-as 1 főre jutó GDP-je is csak alig haladta meg a 12 ezer ECU-t, vagyis alacsonyabb az EU-minimumnak számító görög értéknél is. (Európában az Unión kívül csak két országban magasabb ez az érték, mint az uniós átlag, ám Norvégiával, illetve Svájjal elemzésünkben nem foglalkozunk.)

2. A második feltevésünk szerint a belépő ország növekedése gyorsabb (GDP-növekedési rátája magasabb), mint az EU-átlag. Ennek belátása már kicsit bonyolultabb, hiszen például az 1998-as statisztikai tényadatok ezt nem feltétlenül támasztják alá. Ugyanakkor – indirekt módon – bizonyítható a premissza: mivel az Unió továbbra sem kíván „döglött kutyákat” a tagjai között, ezért nem akar olyan országot felvenni, amely mindkét általunk vizsgált szempont (növekedés és gazdagság) szerint is az átlag alatt van. Ebből adódóan – mivel a csatlakozni szándékozók mind szegényebbek az átlagnál – következik, hogy csak az átlagosnál gyorsabban növekedők számíthatnak gyors csatlakozásra.

Nézzük, az említett feltételek teljesülése mellett, hogyan változik egy belépés hatására az Európai Unió BCG-mátrixa (az 5. ábra teljesen fiktív, sem a körök számának, sem méretének nincs jelentősége).

5. ábra. Egy új tag belépésének hatása az EU Boston-mátrixára

Az 5. ábrán szaggatott vonallal jelöltük az új belépőt, valamint a belépés következtében (után) kialakuló új átlagokat. Az ábrán nyíl jelöli az átlag változásának – feltételekből következő – irányát. Az ábra alapján a következő állításokat fogalmazhatjuk meg.

1. Az új tag(ok) belépésétől az EU-ban a GDP-növekedés átlaga nőni, míg az egy főre jutó GDP átlaga csökkenni fog.

2. Az új tag mindenképpen a „problémás gyermekek osztályába” fog kerülni.

3. A változások a korábbi tagok esetében a következő „kategória-módosulásokat” eredményezhetik (továbbra is feltételezzük, hogy a belépés előtt egyetlen ország sem tartozott a „döglött kutyák” közé)

- a korábbi „problémás gyermek” bármely más kategóriába átkerülhet;
- a korábbi „sztár” „fejős tehenné” válhat.

A 3. állítás alapján az új tag belépése szempontjából (racionális hozzáállást feltételezve³) a régi tagokat a következő csoportokba sorolhatjuk.

Hozzáállás	A tag „státusának” változása
Támogató	„problémás gyermek” → „sztár”
Semleges	változatlan
Ellenző	„problémás gyermek” → „döglött kutya” „sztár” → „fejős tehén”

Azokat az országokat, amelyek „problémás gyermek”-ből „fejős tehén”-né váltak, nem mertem egyértelműen besorolni, vélelmezhető azonban (legalábbis az EU támogatási politikáját ismerve⁴), hogy az „átsorolás” okozta presztízs-növekedés haszna elmarad a támogatási egyenleg negatívba fordulásának vesztesége mögött. (Ez annyit jelent, hogy nagy valószínűséggel ezt a csoportot is az ellenzők, de legjobb esetben is, a semlegesek közé kell sorolni.)

Mindezek után a csatlakozás legkedvezőbb időpontjának az látszik, amikor a támogatók aránya maximális. Vegyük észre, hogy a kérdés ennél bonyolultabb, hiszen nem a támogatók arányát kellene maximalizálni, hanem például a támogatók és ellenzők hányadosát. Ugyanakkor ismételten hangsúlyozni kívánjuk, hogy az országok ilyen jellegű besorolása tulajdonképpen fikció, vagyis inkább csak feltételezéseket tükröz, hiszen a kategóriákba sorolásra vonatkozó hivatalos statisztika értelemszerűen nem készül. Szintén nem foglalkoztunk azzal a kérdéssel, hogy az EU döntési mechanizmusai hogyan működnek, vagyis nem vizsgáltuk az egyes országok szavazati súlyát stb. Elemzésünk inkább csak figyelemfelkeltő céllal született, semmint a gazdaságpolitika „finomhangolásának” igényével.

A csatlakozás optimális idejének (környezetének) meghatározása, szimulációval

Mint már a bevezetésben említettem, itt nem konkrét időpont (évszám) meghatározása a cél, hanem olyan paraméter-kombináció szimulálása, amely mellett – az előző részben kifejtett feltételek teljesülése esetén – a legnagyobb támogatottságra számíthat egy csatlakozó ország, vagy országcsoport. A szimuláció lépései a következők:

1. meghatározzuk (prognosztizáljuk) a csatlakozás évére vonatkozó Boston-mátrixot, csak a régi tagok figyelembevételével;
2. „átrajzoljuk” a BCG-mátrixot a belépő(k) prognosztizált adatai alapján; lényeges szempont, hogy az új belépő(k) adatai a korábbi átlagok százalékában kerüljenek meghatározásra;
3. kiválasztjuk azt a változó kombinációt, amely mellett az új BCG-mátrix szerint a legtöbb támogatóra, és a legkevesebb ellenzőre számíthat(nak) az új belépő(k).

Látható, hogy a vizsgálat szempontjából – tulajdonképpen – lényegtelen, hogy egy vagy több belépővel számolunk, hiszen amennyiben egyszerre több ország lépne be, akkor adataikat összevontan (a népességet szummázva, a növekedési rátát, illetve az egy

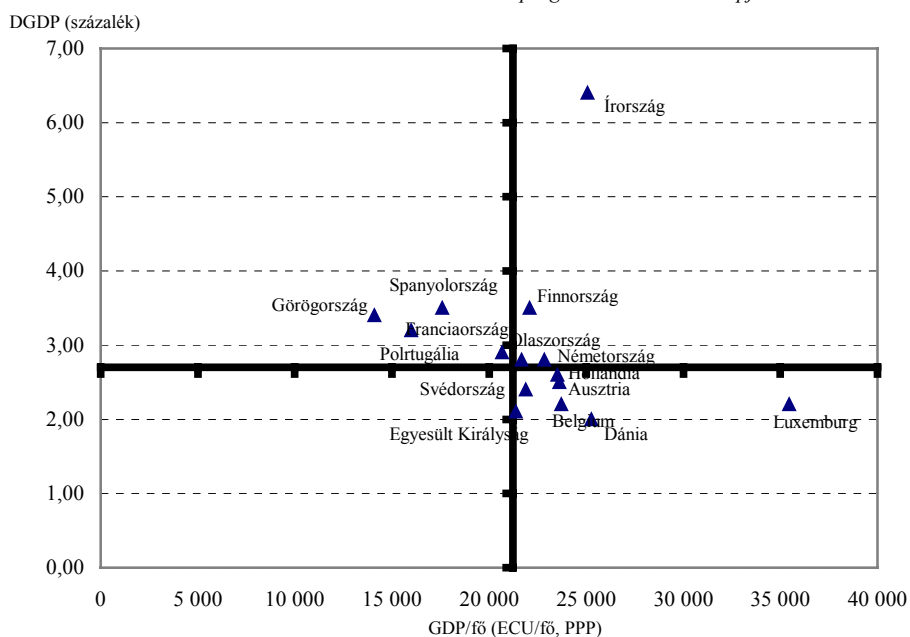
³ Ismét megemlítjük, hogy az elemzés rendkívül egyszerűsített, mind dimenziószámát, mind összefüggés-rendszerét tekintve. Nem kell bizonygatnunk, hogy mennyire irreális a feltevés, hogy valamely ország támogatását a vázolt „kategóriamódosuláshoz” köti.

⁴ A jelenlegi támogatási politika legfontosabb kritériumként az egy főre jutó GDP-t alkalmazza, mind a strukturális, mind a kohéziós alapoknál, az előbbinél a közösségi átlag 75 százaléka, utóbbinál 90 százaléka a „víválasztó”. (Horváth; 1999.)

főre jutó GDP-t súlyozottan átlagolva) kellene figyelembe venni. Az előzők illusztrálására tekintünk a 6. ábrán a 2000-dik év⁵ példáját!

6. ábra. Az EU BCG-mátrixa a 2000-re prognosztizált adatok alapján

Az ábra értelmezésével most nem foglalkozunk, annyit jegyünk csak meg, hogy a fő tendenciák tekintetében nincs változás 1998-hoz képest.

Vizsgáljuk meg, hogyan változik a 6. ábra akkor, ha az Európai Unióba felvennének ebben az időpontban egy évi 5 százalékos GDP-növekedéssel, 10 000 euró/fő kibocsátással rendelkező mintegy 10 millió fős népességű országot. (Ez nagyjából Magyarországnak felel meg.) Ebben az esetben a következő változások várhatók.

1. A 2000-es prognosztizált – meglévő tagokra vonatkozó – átlag 2,7 százalékos GDP-növekedési ráta 0,1 százalékponttal növekszik; a korábbi 21 225 euró/fő GDP-átlag 20 931 euró/fő-re csökken.

2. Az új tag – természetesen – a „problémás gyermek” kategóriába kerül.

3. A meglévő tagok státusát tekintve mindössze két változás történik: a belépés nélkül a prognózis szerint „sztár” Németország és Svédország „fejős tehén” lesz.

Látható, hogy egy ilyen csatlakozás – a korábban tárgyaltak értelmében – nem kapna jelentős támogatást, módszerünk szerint 2 „új” ellenzője lenne a folyamatnak.

A szimuláció értelmének megfelelően, vizsgáljuk meg, mi történne, ha az első körben nemcsak Magyarország, hanem – jelenlegi ismereteink szerint legvalószínűbben – Magyarországon kívül Lengyelország és Csehország is csatlakozna az Unióhoz. A változások, amit egy új, 60 millió lakossal, 4,5 százalékos növekedési rátával és mint-

⁵ A választásom azért esett a 2000-dik évre, mivel erre vonatkozóan már publikált előrebecslések állnak rendelkezésre, mind az Unió, mind Magyarország vonatkozásában (Nyitrai, 2000.)

egy 9000 euró egy főre jutó GDP-vel rendelkező piac (országcsoport) belépése jelent, a következők.

1. A csatlakozás utáni Unió átlagosan 3,0 százalékos növekedési rátával és 19 527 euró/fő GDP-vel rendelkezne.
2. Az említett két változás (Németország és Svédország) mellett további egy átsorolásra kerül sor, ez utóbbi értelmében Franciaország is „fejős tehén” válna.

Az előzőkből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az Európai Unió bővítése szempontjából még a három ország együttes piaca sem bír akkora jelentőséggel, hogy szignifikánsan megváltoztassa a tagállamok helyzetét „képzelt BCG-mátrixunkban”. Azt is látjuk, hogy a reális (mai ismereteink szerint reális) makrogazdasági mutatószámok mellett, az eddigi eszközökkel, racionális érvrendszert csatlakozásunk támogatása mellett nehéz találni.

Vizsgáljuk meg, a jelenlegi makrogazdasági folyamatoktól kissé elszakadva, hogy milyen feltételeket kellene teljesíteni a potenciális csatlakozóknak ahhoz, hogy a 2000-re jelzett makroindikátorok mellett az EU régi tagjai között racionális támogatókra leljenek.

Könnyen belátható, hogy a BCG-mátrix alkalmazása mellett, a racionális elven alapuló támogatóknak az EU legfejletlenebb országai közül kell kikerülniük.⁶ Nem kell sokáig bizonyítani, hogy racionális támogatót akkor lehet nyerni, ha a képzelt csatlakozás utáni átlagos növekedési ráta és az átlagos egy főre jutó GDP-érték a spanyol, a portugál, és a görög szint alatt lesz. Ekkor ugyanis az előbb említett országok a „problémás gyermek” kategóriából a „sztárok” közé kerülnek. A 2000-re prognosztizált indikátorok értelmében mindez annyit jelent, hogy a növekedési ráta átlagának 3,2 százalék felett, az egy főre jutó GDP átlagának 14 ezer euró/fő alatt kellene lenni a képzelt csatlakozás után ahhoz, hogy Spanyolország, Portugália és Görögország támogatója legyen a bővítésnek.

Nézzük a következő egyszerű gondolatmenetet. Jelölje az EU-ban a csatlakozás pillanatában meglévő bármilyen 1 főre vonatkozó makroindikátor átlagát $\bar{x}_E$, ugyanez a csatlakozásra váró ország(ok) esetében $\bar{x}_N$, a csatlakozás utáni átlag pedig legyen $\bar{x}_U$. Jelölje az Európai Unió régi tagállamainak népességét n_E , a csatlakozó állam(ok) esetében n_N . Ekkor igaz a következő összefüggés:

$$\bar{x}_U = \frac{n_E \bar{x}_E + n_N \bar{x}_N}{n_E + n_N} . \quad /1/$$

Jelölje p azt az arányt, amelyet a csatlakozó országok népessége a csatlakozás utáni EU-ban képvisel. Ekkor:

⁶ Valószínűleg ez a kijelentés számos, teljesen jogos ellenérvet vált ki. Magam is tudom, hogy a jelenlegi „szegényház” a legnagyobb piaci konkurens a csatlakozni kívánó országok számára, így az ő támogatásukra számítani meglehetősen bizonytalan. Ismétlem, hogy az elemzés csak a korábbi keretek között értelmezhető, megállapításai a bemutatott fiktív döntési szituációra vonatkoznak.

$$p = \frac{n_N}{n_E + n_N} \rightarrow \frac{n_N}{n_E} = \frac{p}{1-p} . \quad /2/$$

Az /1/ összefüggés felírható a következőképpen:

$$\bar{x}_U = p\bar{x}_N + (1-p)\bar{x}_E , \quad /3/$$

amiből következik, hogy

$$\bar{x}_N = \bar{x}_E - \frac{\bar{x}_E - \bar{x}_U}{p} . \quad /4/$$

Vagyis – most már a valós nagyságrendeket és változókat figyelembe véve – a csatlakozni szándékozó országoknak egy főre jutó GDP-je legyen annnyival alacsonyabb a korábbi EU-átlagnál, mint az elvárt átlagsökkenés, és a csatlakozók bővülést követő arányának a hányadosa. A korábban bemutatott „tényszámok” mellett (2000-re prognosztizált átlag 21 225 euró/fő; kívánatos átlag 14 ezer euró/fő; az EU 2000-re prognosztizált népessége mintegy 372 millió fő), a következő példaszzerű kombinációk határozhatók meg:

Csatlakozók össznépessége (millió fő)	Csatlakozók bővülés utáni aránya (százalék)	Csatlakozók átlagos egy főre jutó GDP-je (euró/fő)
10	2,6	-247 545
60	13,9	-23 570
100	21,2	-5 652
200	35,0	7 787
250	40,2	10 474

Látható, hogy amennyiben a csatlakozó országok összes népessége egy bizonyos kritikus értéknél alacsonyabb, úgy a fenti feltételek alapján történő támogatottság elérése irreális. Természetesen módunk van – a feltételezett küszöbérték felhasználásával – pontosítani korábbi kijelentésünket.

Jelölje a csatlakozás előtti állapotban „legszegényebb” állam egy főre jutó GDP-jének (ezáltal a csatlakozás után „megcélzott” átlagnak) és az EU-átlagnak a hányadosát g . Ebben az esetben a korábban bemutatott /4/ képlet az alábbiak szerint módosul:

$$\bar{x}_N = \frac{g\bar{x}_E - \bar{x}_E}{p} + \bar{x}_E = \bar{x}_E \left(1 - \frac{1-g}{p} \right) \quad /5/$$

$$\frac{\bar{x}_N}{\bar{x}_E} = 1 - \frac{1-g}{p} ,$$

amiből következik, hogy

$$\frac{\bar{x}_N}{\bar{x}_E} \geq 0; \quad p \geq 1 - g \quad /6/$$

vagyis ahhoz, hogy egyáltalán legyen realitása a fenti támogatottság-modellnek, a belépők arányának nagyobbak kell lenni, mint a legszegényebb ország lemaradásának az átlagtól. (Napjaink konkrét adatait figyelembe véve ez annyit jelent, mivel Görögország lemaradása az EU-átlagtól mintegy 1/3-os, ezért a belépő országok népessége haladja meg a jelenlegi EU-népesség 1/3-át, azaz a 120-130 millió főt.)

Következtetések

A korábban bemutatott – erősen egyszerűsített – fejtegetéseink alapján tehát az alábbi összefoglaló megállapításokat tehetjük.

1. Az Európai Unió bővülése, legalábbis a korábbi körökben, azt eredményezte, hogy az újonnan belépő országok, gyorsabb gazdasági növekedésük következtében „problémás gyermekből” előbb „sztárrá” váltak, majd – a folyamat teljesszerűsége még nem igazolható – vélelmezhetően „fejős tehének” lesznek.

2. Az új belépők az EU átlagos „gazdagságát” (egy főre jutó GDP-jét) csökkentik, az átlagos gazdasági bővülését (GDP-növekedését) növelik.

3. Az új belépők akkor találnak támogatottságra, ha a belépésük következtében kevesebb ország kerül rosszabb megítélés alá, mint ahánynak javul a pozíciója.

4. Legszerencsésebb akkor lenne a belépés, amikor a bővítés következtében az Unió átlagos egy főre jutó GDP-je a korábbi legszegényebb ország értéke alá csökkenne, mindez úgy, hogy a „szegényebb” országok növekedési rátája még az átlagot meghaladó legyen.

5. Bizonyos – a súlyozott átlagszámításokból következő – szabályszerűségek értelmében az átlagos gazdagságot elérni kétféleképpen lehet:

a) viszonylag nagy népességű belépő országok esetén (vagyis nagy piac belépése esetén);

b) abban az időpontban, mikor az EU-tagállamok jövedelmi és növekedési szintje viszonylag homogén, vagyis a legszegényebb lemaradása az átlagtól viszonylag kicsi (ha belegondolunk, ez annyit jelent, hogy a korábban említett támogatási alapoknak éppen nincs „célországuk”).

E következtetések alapján megállapítható, hogy Magyarország számára a legkedvezőbb csatlakozási szituáció:

1. vagy több ország (Csehországon, Lengyelországon kívül esetleg a balti államok, Ciprus, Szlovénia) együttes csatlakozása,

2. vagy olyan időpont, amikor a legkésőbb csatlakozó legszegényebbek (Görögország, Portugália) a jelenleginél jobban felzárkóznak (amennyiben például az említett országok növekedési rátája átlagosan kétszerese az Unióénak, akkor ez – a mai adatok alapján – mintegy 15-16 év⁷).

Befejezésül ismét hangsúlyozom, hogy a tanulmány legfőképpen gondolatkísérlet, az alkalmazott módszer olyan, objektivitásra törekvő döntéselőkészítő eljárás, mely számos oldalról kritizálható. Ebből következően megállapításaimat csak gondolatébresztőnek szántam, a gazdaságpolitika érvrendszerébe csak annyiban érdemes ezeket beépíteni, amíg és amennyiben az ország uniós csatlakozását segíthetik.

⁷ A számítás alapja: a jelenlegi kétharmados fejlettségi szintet 90 százalékosra kívánjuk növelni 4 százalékos növekedési rátával, miközben az EU összes GDP-je átlagosan 2 százalékkal bővül.

IRODALOM

- AVERY, G. (1999): *The enlargement of the European Union*. Academic Press, Sheffield.
- BLUMENWITZ, D. – GORNIG, G. H. – MURSWIEK, D. (1999): *Fortschritte im Beitrittsprozess der Staates Ostmittel-, Ost- und Südosteuropas zur Europäischen Union*. Wissenschaft und Politik, Köln.
- HORVÁTH Z. (1999): *Kézikönyv az Európai Unióról*. Magyar Országgyűlés, Budapest.
- KOTLER, P. (1998): *Marketing menedzsment: Elemzés, tervezés, végrehajtás, ellenőrzés*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- KOZMA F. (1998): *A félperiféria: Külgazdasági-stratégiai kiindulópont Magyarország számára az ezredvégen*. AULA, Budapest.
- PALÁNKAI T. (1998): *Az Európai Unió gazdaságtana*. AULA, Budapest.
- NYITRAI F.-NÉ (2000): *A gazdasági növekedést elősegítő húzóágazatok – nemzetközi összehasonlításban*. KSH, Budapest.

SUMMARY

The study analyses the expected date of Hungary's accession to the European Union by means of the Boston portfolio matrix generally used in business sciences. The essay simulates a very simple macroeconomic environment and assumes that the supporting attitude of current EU-member countries is essentially influenced by the growth rate (GDP growth rate), and the maturity (per capita GDP) of the candidate countries.

Using this method it can be shown that maximal support from the EU can be expected in the following two situations: either in the case of a new market that enters the EU and is the size of one third or more of the current population; in the case of a significant homogenization of the development level of the EU-member countries.

SZEMLE

AZ ADATVÉDELMI BIZTOS 1999. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉSI BESZÁMOLÓJA*

A titok éve. Így jellemezte *dr. Majtényi László* adatvédelmi biztos az 1999-es évet. „Ennek az évnek az ügyei a 'Mit lehet tudni, és mit nem; és miért lehet tudni, és miért nem?' kérdéseit visszhangozták.” (546. old.) Emellett azonban nagy újdonsága, és eredménye az évnek a hazai információs jogok nemzetközi, Európai Unió által történt elismerése. Az immáron 4. beszámoló – követve az előző évek hagyományát – logikus szerkezetben ismerteti az adatvédelem területén hazánkban egy év alatt történeteket.

A „titkok” kapcsán az I. részben négy esetet külön kiemel.

1. Az állami finanszírozású Széchenyi-ösztöndíj működésével kapcsolatos titokzatosság egyszerre sérti „...a tudósok információs önrendelkezési jogait és a közérdekű adatok nyilvánosságának szabályait”. (546. old.) A biztos ajánlása szerint – amelyet a felügyeletet ellátó oktatási miniszter elfogadott – a kuratóriumi tagok és bírálók listáját, valamint a bírálat módját bárki számára megismerhetővé kell tenni.

2. A kormányülések dokumentálásának hiánya miatt indult vizsgálat már 1996 tavaszán elkezdődött. Az indítványozó kifogásolta, hogy a kormányülések magnófelvételeit nem őrzik, illetve igényelte a kormány ügyrendjéről és az ügyrend módosításáról szóló kormányhatározatok vitáját rögzítő magnófelvételek nyilvánosságra hozatalát. A biztos első ajánlása az ügyben: „...feltéve, hogy a jegyzőkönyv megfelel az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény 3.§ tartalmi fogalmának, az alkotmány és az információszabadságtörvény erre nem kötelezi a jogalkotót, de azt nem tiltja, hogy egy nyilvánosságpárti törvény e téren

többlet jogot adjon, mint ahogy a magyar titoktörvény adott is ilyet egészen a legutóbbi módosításáig.” (547. old.)

A hivatal vizsgálata először arra irányult, hogy vajon megsemmisítették-e a kormánydokumentumot, a védett levéltári anyagot. A Miniszterelnöki Hivatal helyettes államtitkára tisztázta, hogy az említett anyagokat a levéltári törvény szabályai szerint kezelték a miniszterelnökségen. 1998-ban folytatódott a vizsgálat, mert a panaszos azt kifogásolta, hogy az új ügyrend szerint sem hangfelvétel, sem szó szerinti jegyzőkönyv, sem tartalmi összefoglaló nem készül a kormányülésekről. A szó szerinti jegyzőkönyv vezetése a biztos szerint nem feltétlen alkotmányos vagy törvényi követelmény, ugyanakkor a vizsgálat során észrevették, hogy a titoktörvény 13. pontját figyelmen kívül hagyva válogatás nélkül minősítették az összes jegyzőkönyvet államtitokká.

A Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter ezt az ajánlást nem fogadta el. Az adatvédelmi biztos felszólította a Miniszterelnöki Hivatal közigazgatási államtitkárát, hogy szüntesse meg a törvény rendelkezéseit sértő minősítéseket. Az államtitkár ígéretet tett erre, és egyben elküldte a hivatalnak az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény módosításának tervezetét, amely az államtitok fogalmi elemévé emelte volna „az állami szervek zavartalan működéséhez fűződő érdeket” (547. old.), ami viszont korlátlanná tette volna az állam jogát arra, hogy bármit titokká minősíthessen. Végül az adatvédelmi biztos fellépése után a törvényben „...védett jogi tárgyként a kormány és testületei zavartalan működése lett megjelölve, valamint az Országgyűlés beiktatta a törvénybe a kormányjegyzőkönyvek titkosíthatóságát is”. (547. old.)

3. A Postabank VIP-hitelével és a hitelben, illetve kedvezményes befektetési lehetőségekben részesültek adatainak nyilvánosságra kerülése szintén nagy port kavart az 1999-es év folyamán. Két törvény, illetve igény állt itt szemben egymással. A

* Az adatvédelmi biztos 1999. évi beszámolóját az Országgyűlés 2000. június 13-án fogadta el. A beszámoló megjelent: Magyar Közlöny. 2000. évi 88. sz. II. köt. augusztus 25. 540–729. old. (Az 1998. évi beszámolóról szóló összefoglaló a *Statistikai Szemle*, 1999. évi 10–11. sz. 879–882. old. jeltel meg.)

banktitok – a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény szerint – minden, az ügyfélről a pénzügyi intézmény rendelkezésére álló információ, melynek megismerésére csak igen kevés ellenőrző, bűnüldöző szervnek van felhatalmazása, akkor ha az ügyfelet vagy a bankszámlát, a kért adatok fajtáját és az adatkérés célját is írásban megjelölte. Nincs e mellett azonban „...sem jogi felhatalmazás, sem alkotmányos érv arra, hogy a közfeladatot nem teljesítő magánszemélyeknek a piacnál kedvezőbb feltételekkel megkötött szerződéseit állami szerv – a törvényben meghatározott eseteken túl – megismerje vagy nyilvánosságra hozza.” (547. old.) Az adatvédelmi biztos szerint a bankok felett is érvényesülő közhatalomból részesülő közfeladatot ellátó személyek befektetési vagy hitelkedvezményeinek nyilvánosságra kerülése indokolt lenne. Erre a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény módosításáról szóló törvényjavaslat kapcsán fel is hívta a jogalkotó figyelmét.

4. Kiemelt ügy volt a *Kriminális* című hetilap főszerkesztője ellen az Országos Rendőr-főkapitányság Szervezett Bűnözés Elleni Igazgatósága által államtitoksértés alapos gyanújával indított eljárás is. A hetilap 1999 májusában négy dokumentumrészletet közölt, amely összefüggésben volt az Országgyűlésnek a megfigyelési ügyben létrehozott vizsgálóbizottsága működésével. A főszerkesztő ügyvédje és a Magyar Újságírók Országos Szövetsége kérte a minősítés jogszerűségének vizsgálatát, illetve a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság tekintetében az adatvédelmi biztos állásfoglalását.

A biztos vizsgálata azt mutatta ki, hogy a négy dokumentumból kettővel kapcsolatban nem történt minősítő eljárás, a harmadikban pedig nem szerepelt olyan adadfajta, amelyet a Ttv. államtitokkörülyegyzéke szerint minősíthettek volna. Végül a két miniszter is (polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter és a belügyminiszter) csak az egyiket – Jegyzőkönyv meghallgatásról címűt – tartotta államtitokot tartalmazó dokumentumnak, ezt azonban arra nem jogosult személyek nem a Ttv. alapján minősítették, így az adatvédelmi biztos szerint nem tekinthetők államtitoknak. Az ajánlás után a biztos erős összetűzésbe került a két miniszterrel, szerinte ugyanis (az ügyszéssel egyetértésben) a minősítés alakí, formai hibái megalapozhatják a minősítés érvénytelenségét. E szakkérdés tisztázása helyett azonban más irányt vett a vita, és a belügyminiszter a tárca nélküli miniszterrel együtt kétségbe vonta a biztos azon jogát, hogy azt állítsa, „...egy minősítési jelzessel ellátott irat minősítése nem tör-

tént meg...” (548. old.), holott ezt a jogot az adatvédelmi törvény telepíti az adatvédelmi biztoshoz, sőt, kifejezetten kötelességévé teszi, hogy ellenőrizze minden adatkezelésre vonatkozó jogszabály megtartását.

Az adatvédelmi biztos erre a következőket jegyzi meg: „A demokratikus társadalomban a nyilvánosság-titkosság határát a lehető legpontosabban előre kell kijelölni, akkor is, ha tudjuk, ezek a határok esetről esetre módosulnak, finomodnak, árnyaltabbak lesznek, sőt meg is változnak egy soha be nem fejeződő tanulási folyamat során. Ez kétségkívül némi erőfeszítést igényel, amit azonban csak a totális állam takaríthat meg. A modern jogállamban az átláthatóság, a rá alkalmazott tiszta fogalmak révén, magára a titkosság világára is kiterjed. A nem kívánatos homálynak nem csak a társadalom, de az állam is kárvallottja.” (549. old.)

A „titkos kérdések” után hadd emeljem ki az 1999-es év nagy újdonságát, ami pedig a hazai információjogok nemzetközi elismerése.

Az Európai Unió munkabizottsága 1999. szeptember 7-én lezárta vizsgálatát, és nyilvánosságra hozta állásfoglalását, mely szerint Magyarország biztosítja a megfelelő védelmet a személyes adatok körében. Az Európai Unió adatvédelmi irányelve szerint adatkezelésre személyes adatot az Unió kívüli harmadik országba főszabályként akkor lehet csak továbbítani, ha az adott, EU-n kívüli ország megfelelő szintű védelmet biztosít. A vizsgálat az írott jog mellett a joggyakorlatot is figyelembe veszi, s a követelmények a biztos szerint is igencsak szigorúak. Majtényi kiemeli, hogy hazánk a rendszerváltás éveiben nagy hangsúlyt fordított az információs szabadságjogokra, s „...a magyar demokratikus jogállam ez ügyben nem kényszeredetten felel meg külső követelményeinek, hanem az európai értékekkel összhangban lévő saját eszményeit is követi”. (545. old.)

Az Európai Unió Bizottsága 2000. július 27-én kelt döntésében megfelelőnek minősítette a személyes adatok védelmének szintjét Magyarországon. A döntés nyomán, az EU 95/46/EC sz. irányelvvel összhangban az EU-ból ugyanolyan szabadon áramolhatnak majd a személyes adatok hazánkba, mint az EU tagállamai között. Magyarország ezt a minősítést Svájc és az Egyesült Államok mellett, az EU-tagjelölt országok közül elsőként kapta meg.

Az Európai Unió adatvédelmi biztosai arról is határoztak, hogy megfigyelőként a magyar adatvédelmi biztost is meghívják az EU adatvédelmi biztosságainak rendszeres találkozóiira.

A hivatal tevékenységének főbb adatai (II. rész) immár három év adatait összevetve jelennek meg. Megfigyelhető, hogy míg folyamatosan csökken a

panaszügyek száma, fokozatosan nő a konzultációs ügyeké, ami igen jó változási tendencia. Negatívum, hogy a jogszabály-véleményezések száma az 1998. évi növekedés után közel felére csökkent. Az adatvédelmi biztos pozitívnak ítéli azt a változást, hogy emelkedett a vidéki indítványozók száma. Általános tapasztalat az 1999-es év folyamán, hogy növekedett az állampolgárok elégedetlensége személyes adataiknak a magánszféra körébe tartozó adatkezelők általi kezelésével szemben (bankok, biztosító intézetek, mobilszolgáltatók, direkt marketing cégek stb.).

A vizsgálatok című III. rész továbbra is a beszámoló központi része.

A személyes adatokkal kapcsolatos vizsgálatok az előző évihez hasonló rendszerben található: nagy állami (önkormányzati) adatkezelők, szektorális adatkezelések, további jellemző ügycsoportok (származásra, etnikai hovatartozásra vonatkozó ügyek, magánszemély adatkezelők, konzultáció, jogsegély telefonon).

Itt hívja fel az adatvédelmi biztos az állampolgárokat arra, hogy a személyes adataik védelméhez fűződő jogot ne csak személyén keresztül, vizsgálatok útján gyakorolják, hanem az állampolgár „...gyakorolja (ön)tudattal, határozottan információs önrendelkezési jogát. A közvélemény-kutató vagy direkt marketing cég munkatársaként bemutatkozó ismeretlen kérdező túlzott adatéhségét kifogásoló polgár ne válaszoljon az érzése szerint oda nem tartozó kérdésekre. Kérjen tájékoztatást a kérdezőtől a társaságról, adatkezelésről, illetve bátran töröltesse adatait, ha meggondolja magát.” (563. old.)

A biztos a nagy adatkezelőknek a következőket javasolja: „Az Európai Unióba történő belépésre törekvő magyar állami – adatkezelő – szervezeteknek és más intézményeknek ünnepélyes megnyilatkozásaik, vállalásaik szüneteiben, hétköznapi adatkezeléseik során is figyelemmel kell lenniük arra, hogy a belső jog-közösségi jog közelítésének célja az Európai Unió adatvédelmi irányelve szerint nem az általuk nyújtott védelem gyengítése, hanem az, hogy a Közösségben magas szintet biztosítson a személyes adatok védelméhez fűződő jog érvényesülésének. Az irányelv rámutat arra, hogy az adatfeldolgozó rendszereknek elő kell segíteniük a gazdasági és társadalmi haladást, a kereskedelem bővülését és az egyéni jólétet, nem szabad azonban elfelejtkezni arról, hogy az adatfeldolgozó rendszerek vannak az emberért – és nem fordítva.” (563. old.)

A közérdekű adatok nyilvánosságával kapcsolatos ügyek száma és aránya is növekedett; eddig a panaszok száma minden évben jelentősen meghaladta az ügynevezett konzultációs ügyekét, 1999-ben viszont a 102 ügyből csak 28 volt panasz, 60 kon-

zultáció és állásfoglalás-kérés, valamint 14 esetben indult hivatalból eljárás. További 6 esetben kellett az adatvédelmi biztosnak szolgálati titokkörü jegyzéket, vagy annak módosítását véleményeznie. Az információs szabadságot érintő ügyek indítványozói között csökkent a magánszemélyek aránya, és megnőtt az, amikor maga az adatkezelő szerv fordult a biztoshoz. E fejezetben is hangsúlyozza a biztos, hogy a 99-es év legtöbb visszhangot kiváltó ügyei közé tartoztak az államtitkot érintő ügyek.

A vizsgálatok sorát a megyei vizsgálatok, a Bács-Kiskun megyei modell, a nemzetközi vonatkozású ügyek, és a jogszabály-véleményezések követik.

Az adatvédelmi nyilvántartás (IV. rész), ami a személyes adatokat tartalmazó adatkezelések, nyilvántartások működését jellemző legfontosabb tényeket mutatja, 1999-ben már egyre jobban kezdte, kezdi betölteni szerepét, segítve ezzel mind az állampolgárokat információs önrendelkezési joguk gyakorlásában, illetve a biztos is mind gyakrabban támaszkodik e nyilvántartásra.

További segítséget nyújt az állampolgároknak személyes jogaik érvényesítéséhez az Országgyűlési Biztosok Hivatalának előterében 1999-ben elhelyezett nyilvános számítógép-terminál, mely „...információs esélyegyenlőséget biztosít az információs eszközök, ismeretek és technikák tekintetében túlerőben lévő adatkezelőkkel szemben.” (612. old.)

Az elutasított kérelmek nyilvántartásáról (V. rész.) az elmúlt évekhez hasonlóan továbbra is az az adatvédelmi biztos véleménye, hogy a jogintézmény nem megfelelően működik, és funkciója is kérdéses.

A beszámoló záró (VI.) része ismerteti az előző év beszámolójának parlamenti fogadtatását. Az adatvédelmi biztos megjegyzi, hogy kiemelkedően sok bizottságnak (most 7, korábban 2) számolt be tevékenységéről az általános vita előtt, s az alkotmány- és igazságügyi bizottságban heves vita zajlott a jelentéssel kapcsolatban, mielőtt 1999 június 21-én a beszámoló a plenáris ülésre került volna. „Az adatvédelmi biztos kiemelte, hogy az állampolgárok fenyegetettsége adatvédelmi szempontból többdimenziójúvá vált. Ez azt jelenti, hogy nem csak az állami szervek jelennek meg az állampolgárok előtt, mint adataik jogellenes kezelői, hanem sok esetben magáncégek.” (623. old.)

„Az ombudsman bevezetőjét két gyakorlati problémával zárta, ezek a kutatás- és közvetlen üzletszerzés célját szolgáló név- és lakcímadatok kezeléséről szóló törvénnyel voltak kapcsolatosak. Az egyik kérdés a karitatív szervezetek szabályozatlan helyzete volt: ezek a szervek sokkal nehezebben jutnak adatokhoz, mint például a csomagküldő szolgáltatók. Ugyancsak aggályos az, hogy a csecsemők

adatai a születést követően azonnal bekerülnek a központi nyilvántartásba, ahonnan azokat a csomagküldők azonnal megszerezhetik, mielőtt a szülőknek alkalmuk lenne élni a letiltás jogával.” (623. old.)

A parlamenti felszólalás után „politikai tartalomtól nem mentes” (623. old.) vita alakult ki, majd az Országgyűlés 268 igen szavazattal, 52 nem szavazattal és 4 tartózkodás mellett elfogadta a beszámolót.

Az adatvédelmi beszámoló legnagyobb részét most is a Mellékletek teszik ki, amelyek válogatást

nyújtanak az adatvédelmi biztos ajánlásaiból és tartalmaznak a biztos közleményeit.

A beszámoló Függelékje ismerteti az iroda szervezetét és gazdálkodását, a véleményezett jogszabálytervezeteket, előadásokat, publikációkat, a személyes adatok kezelését vizsgáló munkacsoport véleményét a magyarországi adatvédelem szintjéről és az adatvédelmi biztos honlapját.

Erdei Virág

VALKOVICS EMIL (1930–2000)

Ungváron született, a Kárpát-medence azon térségében, ahol a XX. század első felében sokszor át rajzolták a határokat. Legutóbb a második világháború után, aminek következtében – a zűrzavaros időkben egymástól néhány kilométerre sodródott – *Valkovics Emil* és szülei három különböző állam polgárai lettek, és egyedül álló gimnazistaként kellett önálló életet kezdenie Magyarországon. 1948-ban érettségizett Kisvárdán.

Egyetemi tanulmányait Debrecenben kezdte, majd 1953-ban a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán fejezte be. Gyermekkori környezetében szerzett nyelvtudását továbbfejlesztve a szlovák mellett oroszul, lengyelül, majd franciául is megtanult, végül azonban csak rövid ideig tanított, hiszen már 1958-tól a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa.

A Központi Statisztikai Hivatal 1963-ban megalakult Népeségtudományi Kutató Csoportjának Valkovics Emil alapító tagja volt és haláláig munkatársa az időközben önálló Népeségtudományi Kutató Intézeté vált intézménynek. Magyarországon nem lévén demográfia oktatás, 1964–1965-ben Franciaországban tett hosszabb tanulmányutat, ahol a francia nemzeti demográfiai kutatóintézet (Institut National des Études Démographiques – INED) nemzetközi tanfolyamát végezte el kiváló eredménnyel. Így a kor demográfiai kutatásainak egyik legfontosabb központjában megszerzett tudásán kívül, neves francia tudósok (*J. Bourgeois-Pichat, A. Sauvy*) mellett más országok kutatóival is megismerkedett, és megalapozhatta a világ minden táján működő demográfusokkal és kutatóhelyekkel mindvégig fenn tartott kapcsolatát, együttműködését. Az angolszász demográfiai műhelyekkel is élénk kapcsolatot alakított ki, ezért természetesen megtanult angolul, később még németül is. 1967 óta tagja volt a Nemzetközi Népeségtudományi Uniónak (International

Union for the Scientific Study of Population – IUSSP). Számos konferencián vett részt, és több országban, így Belgiumban, Németországban, Olaszországban járt hosszabb tanulmányúton.

Demográfusi pályájának kezdetétől sokat publikált a Népeségtudományi Kutató Intézet folyóiratában, a *Demográfiában*, valamint a *Statisztikai Szemlében* és a különböző külföldi szakfolyóiratokban, nemegyszer magyar vagy külföldi társszerzővel. Számos hosszabb-rövidebb tanulmánya jelent meg a Népeségtudományi Kutató Intézet kiadványaként. Publikációinak jegyzéke közel száz címet tartalmaz, és jó néhány elkészült dolgozat maradt íróasztala fiókjában. Nehéz lenne összeszámlálni, hány itthon és külföldön megjelent szakkönyvet, tanulmányt és cikket dolgozott fel és ismertetett a hazai folyóiratokban.

Sokat tett a demográfia hazai oktatásának bevezetéséért. Az 1970-es években demográfiát és gazdaságdemográfiát oktatott a Közgazdaságtudományi Egyetemen és két vaskos egyetemi jegyzetet írt. Nem rajta múltott, hogy a demográfiát önálló diszciplínaként máig sem oktatják Magyarországon. Ezt ellensúlyozandó a Népeségtudományi Kutató Intézetbe került fiatal, kezdő kutatók számára szervezett felkészítő tanfolyamokat, amiért ellenszolgáltatást nem kért és nem is kapott.

1977-ben lett kandidátus, a tudományok doktora akadémiai fokozatot 1986-ban szerezte meg. Alig több mint tíz éve, hogy a Népeségtudományi Kutató Intézetben hivatalosan megbízták a fiatal kutatók számára szervezett posztgraduális tanfolyamok irányításával. A tanfolyamok jó 1500 oldalnyi kéziratos tananyagát ő állította össze a demográfiai elemzés elvei és módszerei, a matematikai demográfia és a többváltozós statisztikai kapcsolatok témakörében, saját kutatásai és a legújabb nemzetközi eredmények felhasználásával.

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottságának több ciklus óta tagja, aktív közreműködője volt mind a viták résztvevőjeként, mind pedig megvitatásra benyújtott több tanulmány szerzőjeként.

Valkovics Emil zárkózott, nehezen megnyíló ember volt, ami magánéleti tragédiái miatt igencsak érthető. Betegségét is éveken keresztül viselte minden panasz nélkül. Környezetéhez azonban a maga fűlszeg módján, de mindig barátsággal, jóindulattal, teljes és vizsontszolgáltatást nem váró segítőkész-séggel közeledett. Lénye és munkássága sokaknak sokáig hiányozni fog.

Emlékét tisztelettel és szeretettel őrizzük.

Sz. K.

VALKOVICS EMILNEK
A STATISZTIKAI SZEMLÉBEN MEGJELENT
TANULMÁNYAI ÉS KISEBB ÍRÁSAI

Hogyan mérjük a népesedési viszonyok hatását a lakossági fogyasztásra? (1963) 41. évf. 10–11. sz. 1008–1015. old.

Mennyit termel és fogyaszt az ember élete folyamán? (1965) 43. évf. 11. sz. 1085–1103. old. (Társ szerző: LENGYEL L.)

A várható élettartamok közötti különbség tényezőkre bontásának magyar módszere. (1988) 66. évf. 1. sz. 40–76. old.

A variancia tényezőkre bontása halálloki halandósági táblák alapján I.–II. (1990) 68. évf. 3. és 4–5. sz. 206–227. old. és 350–366. old.

A népesség öregedésének tendenciái. (1990) 68. évf. 11. sz. 869–899. old.

A várható átlagos élettartamok közötti különbségek tényezőkre bontása. (1991) 69. évf. 8–9. sz. 667–681. old.

A keringési rendszer betegségeiből származó halandóság zavaró hatásokról mentes leírása. (1992) 70. évf. 1. sz. 63–77. old.

Az eltartási arányokat meghatározó demográfiai tényezők kvantifikálása. I.–II. (1996) 74. évf. 10. sz. 805–828. old. és 11. sz. 940–952. old.

A Gompertz-függvény felhasználási lehetőségei a demográfiai modellezésben (megjelenés alatt).

*

BENEDECKI J. – FERGE S.-NÉ. – LÁNG GY. – SCHNELL L.: A keresletvizsgálat néhány módszertani kérdése. (1964) 42. évf. 6. sz. 647–651. old.

TIMÁR J.: Munkaerőhelyzetünk jelene és távlatai. (1965) 43. évf. 5. sz. 530–535. old.

BERÉNYI J.: Foglalkoztatottság és életszínvonal. (1968) 46. évf. 5. sz. 547–550. old.

Kriminalitási táblák. (1976) 54. évf. 1. sz. 93–94. old.

Megemlékezés dr. Nemeskéri Jánosról. (Társ szerző: EIBEN O.) (1989) 67. évf. 12. sz. 1113–1114. old.

BALÁZS J. – HORVÁTH R.: Bevezetés a demográfiába. (Társ szerző: MILTÉNYI K.) (1993) 71. évf. 4–5. sz. 408–410. old.

MAGYAR SZAKIRODALOM

1 %

„Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok. Nonprofit Kutatások 9. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 2000. 260 old.

A többértelmű „civil rés” szókapcsolatba sűrítetném az ismertetés tárgyát képező könyv mondanivalóját, ugyanis olyan jelenségről szól, amelyre egyaránt igaz: geológiai repedések keltője és hordozója, de „kukucsálólyuk” is, amelyen át a jelenkori magyar társadalom egyes, eddig kevésbé felismert, még kevésbé közismert polgári vonásaira nyerhetünk rálátást. Való igaz a geológiai metafora: az 1996-ban elfogadott „1 százalékos törvény” kicsinyke, ám távolabbi kihatásában annál jelentékenyebb részt ütött azon a történelmileg megromlott viszonyon, amelyben állam és polgárai mindegyre ellenségesen tekintettek egymásra; azzal, hogy az évtizedeken át „kiskorúként” kezelt embereket egyszerűen választani és dönteni képes „felnöttekké” avatta, az új szemléletű szabályozás sikeres áttörést hozott a kölcsönös gyanakvás, elégedetlenség és bizalmatlanság áthatolhatatlannak, csaknem javíthatatlannak tű-

nő rendszerén. Mindezt tette az új törvény azáltal, hogy eladdig ismeretlen vonulatot teremtett az állami költségvetés habzsoló természetét megjelenítő adórendszerben: hiszen a legújabb kori magyar jogalkotásban első ízben tette jogszabály lehetővé, hogy az adózó polgárok adójuk egy részének odaítéléséről meglehetősen tág körben maguk rendelkezessenek. A geológiai hasonlatnál maradva: a dolgok kialakult rendjének kérgén rést ütött az új törvény egy másik értelemben is: megannyi bizonytalankodás és a nonprofit szervezetek iránti „állami” kétely hivatalos kinyilvánítása után, végre legalizálta és stabilizálta az államtól független civil világot, amely immár nem a költségvetés-elosztó jószándék, iróasztalok mellett kigondolt prioritáselvek, hivatalnoki gyanakvások vagy éppen bátorítások függvénye csupán, nem is az adományozók adakozási hajlandóságának kitett „maradványszektor”, hanem a „rendes” elosztás révén szabályozott és intézményesített szféra, amely joggal tarthat igényt az elismerésre és arra, hogy létét, teljesítményét mind finanszírozói, mind fogyasztói a társadalmi termelési folyamat normális alkotóelemeként tartsák számon. Az „1 százalékos

törvény” ez utóbbi vonatkozásának pedig önmagán túlmutató társadalmipolitikai jelentősége van: az állampolgár mint elosztáspolitikai döntéshozó először véteget komolyan számításba, és először adatott meg számára, hogy választásaival, preferenciáival tevőlegesen befolyásolhassa – akár lassacskán új pályára is állíthassa – a társadalmi szolgáltatások fejlődésirányát.

Ez átvezet bennünket a második értelmezéshez, a „kukucsalkálóyuk”-metaforához. Talán nem tévedek, ha azt olvasom ki a könyvből: szerzőit és szerkesztőjét mindenekelőtt az „1 százalékos jelenségkörnek” a polgárok és intézményeik viszonyát illető részletei izgatták; azok a momentumok, amelyek a törvény hatásmechanizmusait feltárni kívánó kutatót arra készítették, hogy értő pillantásával felmérje: valóban polgári fogadtatásra talál-e egy törvény, amely minden részletében a liberális eszmevilág jegyében fogant. A kutatót közelebbről ilyesfajta kérdések izgathatták: mit kezdenek az állampolgárok szabadságuk újabb „kis körével”, értik-e a hívó szót, s ha igen, hogyan fordítják azt le napi életük ismereteire, választásaira, preferenciáira? Mit kezdenek az ölükbe hullott új bevételi lehetőséggel a nonprofit szektor szervezetei? Egymást túllícitálva és túlkiabálva, a politikai életből ismert gyilkos versenybe szállnak-e az állampolgári „forintszavazatok” egymás elől való elorozásáért, vagy épp ellenkezőleg: az új lehetőség a polgáris kooperáció, szakmai csiszolás és hatékony összműködés eddig kevésbé kimunkált formáit hozza felszínre közöttük? És ha a pénzügyi elosztás terén egymásra találnak is, vajon segíti-e az új törvény magát a szolgáltatást: azt, hogy a civil polgár és a civil szervezet jobban, simulékonyabban és a felek nagyobb kölcsönös megelégedésére találjon majd egymásra? Épülnek-e új, kohéziós kapcsolatok a civil elosztás új formája köré, olyanok, amelyek a szervezeteket arra ösztökélik, hogy tevékenységüket markánsabban a polgárok szükségleteihez és várakozásaihoz igazítsák, s olyanok, amelyek a polgárokat arra serkentik, hogy a szó jó értelmében szorosabb ellenőrzésük alá vonják az általuk támogatott intézményi szférát?

Már maguk az itt megfogalmazott kérdések is jelzik: az, hogy a magyar társadalom hogyan él az „1 százalékos törvénnyel”, nem kevesebbet jelez tehát, mint a polgári habitus társadalmi elterjedtségét a jelenkori magyar társadalomban. Márpedig e tárgyban a politikai publicisztika és esszéirodalom manapság ontja a pro és kontra érveket: hol a demokrácia intézményes feltételeinek gyors kiépülésére hivatkozik elmossa, hogy az elvileg „polgári” intézmények használatában azért még módfelett sok a „szocialista hagyomány” és a keleties elem, hol pedig a polgárok

„apolitikus magatartását” kárhóztatva bírálja a nyugatias irányú előrehaladás lassú tempóját. E sommás publicisztikai fejtegetések szerzői azonban ritkán néznek elfogulatlanul a mindennapi valóság tényeire és még ritkábban merengenek el afelett, amit lát(hat)nak, okfejtéseik többnyire érzésekből, benyomásokból és reflexekből táplálkoznak. Persze igaz: kristálytisztá pillanatok és tények is ritkán adatnak. Az „1 százalékos törvény” kihirdetése és rövid időn belüli életbe léptetése azonban tálcán hozta a ritka alkalmat: ha idejében eszmél, a társadalmat érteni és értelmezni kívánó kutató, a folyamattal együtt kaphat hű fényképet arról, hogy találkozik-e és hogyan a polgáris törvényalkotói szándék és az állampolgári cselekedet.

Bár a téma – ahogy mondani szokták – valóban az utcán hevert, felismerni és feltérképezéséhez értő kutatást tervezni már igazi kutatói tett volt. A „tetet” jól összetanult és évek óta lazábban-szorosabban együttműködő kutatói gárda hajtotta végre, s ennek gyümölcse az 1%. „Forintszavazatok” civil szervezetekre című tanulmánykötet. Noha a könyv középpontjában egy gondosan megformált társadalomstatisztikai adatgyűjtés eredményeinek elemzése áll, a tartalomjegyzékben megpillantva az impozáns szerzői gárda névsorát, ma már a kötet alapos áttanulmányozása előtt biztosak lehetünk abban, hogy nem egyszerű statisztikai tényjelentést tartunk a kezünkben. Csupán e névsor láttán tudható, hogy újabb alapos ismereteket szerezhet az olvasó a civil szféráról és annak szereplőiről, mégpedig éppen azok tollából, akik a témakörnek – megannyi munkájukkal, cikkükkel, könyvükkel bizonyították – ma közismerten a legjobb hazai szakértői.

A tartalomjegyzékben fekete keret jelzi, hogy a kötet gerincét adó „1 százalékos kutatás” vezetője és egy korábbi keltezésű – a kötetben újraközölt – fontos tanulmánynak társszerzője, *Vajda Ágnes* a munka befejezését már nem érthette meg. Szinte halála pillanatáig folytatatta közös munkálkodását *Kuti Évával*, a közeli munkatárssal és barátával, aki emberfeletti erőfeszítéssel, fegyelemmel és beleérző képességgel írta meg kettőjük zárótanulmányát, immár egyedül.

Vajda Ágnes szelleme és gondolatvilága azonban az egész kötetet besugározza: ha vitáztak is vele, ha továbbszózták is gondolatait, ha a tőle „eltanult” módszertant tovább csiszolták is, a kötet valamennyi szerzője hozzá és neki is írta azt, amit írt. Vajda Ágnes személyére és intellektusára mindig oda kellett figyelni: a recenzensnek – aki halálával a legközelebbi barátját veszítette el – éppen úgy, mint a mindenkor munkatársaknak, a vele folytatott tartalmas beszélgetések csendes hallgatójának, diáknak és ta

nártársnak. Beszéde halk volt, de célra irányuló, a töltelékeket és a sallangokat mindig kerülte. És ezt hamar felismerték a körülötte lévők. S aki figyelt, arra is hamar ráébredt: nemcsak szavainak rendje fesszes, hanem a mögöttes értékrend is. Soha nem volt naiv, és mégis, mindig tudott bizakodni, a régi „zord” időkben éppen úgy, mint az újabb, zavarosban. Bizakodásának és bizalmának alanya mindig ugyanaz a szereplő volt és maradt: az értelmes és tisztességes életre törekvő bibói polgár. E polgárt épp úgy megtalálta a második gazdaság házépítői, mint a gürcölő-ügyeskedő kisvállalkozók között, s a nonprofit szervezetek csetlő-botló próbálkozásaiban éppen úgy, mint az „apolitikusnak” kikiáltott hazai társadalom önkéntes munkára épülő mozgalmában. Az „1%” vizsgálata – az egyidejű fényképezés ötlete – az életét vezérlő gondolatsorból és értékrendből közvetlenül adódott. Tudta, amit akkor még kevesen tudtak: abban, ahogyan az állampolgárok az új törvényre reagálnak majd, a furcsa, kissé torzult, de minden torzulása ellenére polgárius egyéni viselkedésmódok egy újabb példáját lelheti meg.

Az 1999 tavaszán–nyarán Vajda Ágnes és Kuti Éva vezetésével az „1 százalékos törvény” fogadtatásáról a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piacutató Intézet omnibusz-felvételeihez kapcsolódva elkészített ezer fős reprezentatív lakossági felvétel a fentiek szellemében született. Az egyes kérdésblokkok afelől tudakozódtak, hogy mennyire ismerik a polgárok a döntéshozatalba való beavatkozásuknak az új törvény révén megnyíló lehetőségét, s ismereteik honnan származnak; vajon bíznak-e az új lehetőségben, vagy inkább a szépszis uralkodik körükben; miként vélekednek mások motívumairól és milyen szempontok szerint hozzák meg saját döntéseiket; a nonprofit szektorral való kapcsolatuk bégyagzott vagy eseti-e, azaz, milyen előzetes tapasztalatokra támaszkodhatnak, amikor évről évre adópapírjaik kitöltése felett merengenek?

Kuti Éva alaposan és plasztikus megjelenítő erővel járta körül a felvételből kirajzolódó adatsorokat. Elemzéséből megtudhatjuk, hogy mi is áll ama száraz APEH-közlemények hátterében, hogy az elmúlt években a személyi jövedelemadót fizető állampolgároknak mintegy harmada jelölt meg olyan nonprofit szervezetet, amelynek adója 1 százalékát szánta. Sok ez az egyharmad, vagy kevés? – kérde nevünkben és velünk együtt a szerző. A válasz pedig – mint azt sokoldalúan bizonyítja – nézőpont kérdése. Mert kevés ez az egyharmad, ha a polgári öntudat elterjedtségének közvetlen mértékéeként tekintjük, de mindjárt több, ha észrevesszük, hogy az arány úgy „jön ki”, hogy a felnőtt lakosság egy jelentős részét eleve kirekeszti a döntéshozatalból az a tény, hogy –

adóköteles bevétele nem lévén – nem fizet adót (vagy nagyon keveset), s így eleve nem hozhat annak hovairányításáról döntést. További rétegek számára jelent technikai nehézséget, hogy rendelkező nyilatkozataikat valahogy munkahelyükön keresztül kellene az adóhatósághoz eljuttatni, s erre mind ez idáig nem jöttek létre a kölcsönös informálás megfelelő mechanizmusai; megint másokat a nonprofit világra vonatkozó ismereteik hiánya tart vissza az 1 százalékos döntés meghozatalától stb. Ha mindezt számításba vesszük, már lakossági oldalról sem kevés az „1 százalékos törvény” aktív alkalmazásában részt vevő adózók aránya, amely arány tendenciájában – a rendszer bejáratódása nyomán – bizonyára emelkedő lesz majd.

De mindenképpen jelentékeny az egyharmados arány a nonprofit szervezetek felől tekintve. Mint Kuti Éva kimutatja, az „1 százalékos lehetőség” révén már az első években közel megkétszereződött azoknak a szervezeteknek a száma, amelyek részesednek a közpénzek elosztásából, és kifejezetten kiegyenlítő hatásúnak bizonyult az új elosztás a méretükben és hatókörükben kis szervezetek szempontjából: a polgárok nagy számban utaltatták adóik egy százalékát azoknak a kis oktatási, szociális és egészségügyi alapítványoknak, amelyek számára az így juttatott pénzeszközök sokszor az életben maradáshoz jelentették. Az írásból azt is megtudjuk: a törvény ismertsége jóval nagyobb, mint az adójuk 1 százalékának átirányításáról aktívan rendelkezőké, s az új szabályok bevezetését a lakosság döntő hányada kifejezetten pozitívan fogadta. Az nem meglepő, hogy pozitív volt a szervezetek reakciója is (hiszen ki ne üdvözölné legalább az elvi lehetőségét annak, hogy bevételekhez jusson?...), az azonban szemlátomást még a terepet ismerő kutatókat is meglepte, hogy a törvény egy csapásra mennyi invenciót, kezdeményező készséget és szervezési kapacitást szabadított fel: széles körben keltett életre alvó alapítványokat és egyesületeket, és még szélesebb körben teremtette meg annak az új kultúrának a normáit, amely a szolgáltatást szolgáltatnak tekintti, és a potenciális kliensek, fogyasztók, partnerek megnyeréséért–megtartásáért folyamatosan megoldozik.

A lakossági kutatáshoz kapcsolódó interjú vizsgálat elemzése további részletekkel demonstrálja, hogy a késztetés a lakosság „forintszavazatainak” elnyerésére valóban tartós hatással volt a nonprofit szervezetek életére: segítette, hogy a szélesebb publikum számára is hozzáférhető módon, határozottabb kontúrokkal rajzolják meg arculatukat; pontosítsák tevékenységeiket; emeljék szolgáltatásaik szakmai színvonalát; szorosabbra fűzzék a kapcsolatukat

igénybe vevőikkel; nyilvánosabbá tegyék tevékenységük minden szempontját.

A kötet e középponti tanulmánya köré csoportosuló négy további írás (*Mészáros Geyza – Sebestény István, Kuti Éva – Vajda Ágnes, Biro Lajos – Gerencsér Balázs*, illetve *Bódi György* tanulmányai) külön-külön és együtt is azt testesítik meg, amit a szó legjobb értelmében vett *alkalmazott kutatásnak* nevezhetünk. A hazai társadalomtudósoktól igen sokan és igen sokszor kérik számon – tegyük hozzá, némi okkal –, hogy elemzéseiket ritkán csatolják vissza a gyakorlathoz, ritkán állnak elő pragmatikus elképzelésekkel, s még ritkábban fogalmaznak meg a törvényalkotást, a politikai döntéshozatalt segítő koherens javaslatokat. Az „1%”-os könyv példamutató módon cáfol rá e kritikákra. A négy tanulmány bővelkedik a törvényi szabályozás finomítására vonatkozó elgondolásokban; ötletek sorát teszi az olvasó asztalára az adóátírányítás technikájának egyszerűsítésére; végigvezet bennünket mindazokon az érveken és ellenérveken, amelyek az 1 százalékok befogadására jogosult szervezetek körének – szervezés-technikai és adminisztratív szempontokból talán kívánatos, ám éppen a törvényben foglalt szabadság gondolatot erősen korlátozó – leszűkítése mellett és ellen szólnának stb.

Javaslataik formába öntése során a tanulmányok szerzői viszont szemüket nem csak felfelé, a szabályozásokról döntő törvényhozásra szegezték. Az alkotói kör értékrendjének megfelelően, számukra az állampolgár és a nonprofit szervezet is „politikai aktor”, aki jól politikálni szintűgy csak megfelelő információk és biztonságosan karbantartott kapcsolati hálóik birtokában tud. Ezért nemcsak általában vett ismereteinket gyarapítja, hanem az egymástól elleszhető szakmai „fogásoknak” is gazdag tárházát nyújtja Biro Lajos és Gerencsér Balázs tanulmánya, amely a fellelhető források bőséges anyagán (sajtófigyelés anyagain, egy kis kérdőíves vizsgálat, személyes terepbejárások jegyzőkönyveinek feldolgozásával, valamint az 1 százalékért „ringbe szálló” szervezetek vezetőivel készült interjúk alapján) mutatja be: milyen szervezeti stratégiák bizonyultak hatékonynak az adózók 1 százalékainak megszerzéséért; milyen előfeltételei voltak annak, hogy egy-egy szervezet több éven át stabilan maga mögött tudhassa adott, természetesen ismeretlen támogatói-

nak körét; hová vezettek a túlzott „rámenősség” avagy – ellenkezőleg – a rosszul felfogott szerénység lépéssorozatai stb.

Ugyancsak az állampolgár és a nonprofit szektor szervezeteinek jobb egymásra találását segíti Bódi György rövid írása, amely az „1 százalékos törvény” mondott és értett szavát veti egybe, és csokorba szedi azokat a tipikus problémákat, amelyek a jogszabály alkalmazásának első három esztendejében vagy az adózó civilek, vagy az adót elnyerni akaró nonprofit szervezetek oldalán merültek fel. Miközben az elemzés hasznos útmutató a jogban járatlan civil közönség számára a törvény jövőbeni jobb alkalmazásához, egyúttal kiindulópontokat nyújt a döntéshozók számára is, hogy a gyakori „megbicsaklásoknak” egyszerűbb, célirányosabb és egyértelműbb jogszabályi pontokkal vegyék elejét.

Noha a könyv a szó legnemesebb értelmében vett szakmunka, s ilyen munkákra a kifejezés talán meglepőnek tűnik, mégis azt kell mondanom: az „1%” üdítő olvasmány. Üdítő, mert olyasmiről szól, aminek – mint az adatok mutatják – az érintettek elsőprő többsége örül: örülnek a végre-valahára felnőttnek tekintett állampolgárok, és örülnek intézményi alkotásaik, az általuk és nekik létrehozott civil szervezetek is. Üde olvasmány a kötet továbbá azért is, mert úgy szól a témáról, hogy az olvasó maga is megszólítva érzi magát: rólam írnak, amikor kimutatják, hogy milliárdos nagyságrendben sikerült valamit tenni azért, hogy kicsit jobban működjének a mindennapok; rólam írnak, amikor végre nem kárhóztatnak, hanem megértenek azért, hogy az adóív kitöltésekor nem az újság vezércikkei, hanem a gyermekem iskolája vagy az összedőlni készülő városi kórház jár az eszemben; rólam írnak, amikor jogos igényként ismerik el, hogy tudjam: mit csinálnak az adómmal stb. És végül, üde élmény a könyv azért is, mert olvasása igazi esztétikai öröm forrása. Nemcsak az értékrend koherens, nemcsak a gondolatok íve feszes, nemcsak a tanulmányok szerkezete világos, hanem tiszta és sallangmentes az írások nyelve is: a szerzőgárda minden tagjának minden mondatából világosan kiérzik, hogy a könyvet közlünk való emberek írták, nekünk.

Szalai Júlia

STATISZTIKAI HÍRADÓ

SZEMÉLYI HÍREK

Elnöki dícséret. *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke *Schepác Károlynét*, a Tájékoztatási főosztály nyugdíjas munkatársát, a Hivatal szolgálatában végzett öt évtizedes munkája elismeréseként *elnöki dícséretben* részesítette.

Jubileumi jutalmak. Közszolgálati jogviszonyban töltött idejük alapján 2000. július–augusztus–szeptember hónapokban a következő dolgozók részesültek jubileumi jutalomban.

40 éves szolgálatért: *Deme Ildikó* (Iparstatisztikai főosztály), *dr. Jávor Andrásné* (Nemzetközi főosztály), *Kéri Nagy Józsefné* (Nemzetközi főosztály), *Ludányi Andrásné* (Pénzügyi főosztály), *Nyáry Mihályné* (Népesedés-, Egészségügyi és Szociális Statisztikai főosztály), *Tóth Csaba* (Informatikai főosztály).

30 éves szolgálatért: *Balászné Somodi Erzsébet* (Iparstatisztikai főosztály), *Baranyai Béláné* (Informatikai főosztály), *Csere Lajosné* (Iparstatisztikai főosztály), *dr. Daróczy Etelka* (Népeségtudományi Kutató Intézet), *Fischer Tiborné* (Informatikai főosztály), *Frissné Tóth Ilona* (Területi és Koordinációs főosztály), *dr. Gether Istvánné* (Pénzügystatisztikai főosztály), *Gyenes J. Katalin* (Statisztikai Szemle Szerkesztője), *Kardulesz Ferencné* (Népeségtudományi Kutató Intézet), *Kádárné Németh Edit* (Népszámlálási főosztály), *Kocsis Lajos* (Tájékoztatási főosztály), *Meyndt Györgyné* (Informatikai főosztály), *Nyéki Attiláné* (Informatikai főosztály), *Obrecánné dr. Kőszegi Mária* (Mezőgazdasági Statisztikai főosztály), *Radnai György* (Informatikai főosztály), *Sándor Mária* (Informatikai főosztály), *Sármány Erzsébet* (Informatikai főosztály), *Schiffer Anna* (Területi és Koordinációs főosztály), *Szabó Gyuláné* (Informatikai főosztály), *Szabóné Franc Teréz* (Műszaki és Ellátási főosztály), *Szukicsné dr. Serfőző Klára* (Népeségtudományi Kutató Intézet), *Szűcs Zoltánné* (Népszámlálási főosztály), *Tóth Péterné* (Informatikai főosztály), *Tóth Sándor* (Műszaki és Ellátási főosztály), *Tóth Sándorné* (Műszaki és Ellátási főosztály), *dr. Várhelyi Andrásné* (Informatikai főosztály), *Vitányi Ágnes* (Informatikai főosztály).

25 éves szolgálatért: *Baár Lászlóné* (Népszámlálási főosztály), *Báródiné Lakatos Ilona* (Területi és Koordinációs főosztály), *Mató József* (Műszaki és Ellátási főosztály), *Petőházi Józsefné* (Pénzügyi főosztály), *Vasas Gertrúd Szilvia* (Éleletszínvonal- és Emberierőforrás-statisztikai főosztály), *Waldhausel Péterné* (Nemzeti Számlák főosztály).

Magyar részről *dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke és a Hivatal vezető munkatársai voltak jelen a tanácskozáson.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

EUROSTAT-konferencia Budapesten. Az EUROSTAT által létrehozott, a tagjelölt országok statisztikai hivatalainak elnökeiből álló döntéshozó fórum, a Policy Group of Statistical Co-operation (PGSC) 2000. október 26. és 27. között Budapesten tartotta harmadik ülését. A tanácskozás célja az uniós bővítési folyamat helyzetének áttekintése volt. A résztvevők megvitatták a statisztikai együttműködés stratégiáját és egyetértettek abban, hogy a legfontosabb cél a csatlakozásra való konkrét, gyakorlati felkészítés. A konferencián részt vett *Yves Franchet*, az Európai Unió statisztikai hivatalának főigazgatója.

Elnöki sajtótájékoztató. 2000. október 26-án *Yves Franchet*, az EUROSTAT főigazgatója és *dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke közös sajtótájékoztatót tartott, melyen részt vett *dr. Soós Lőrinc*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese is. Az Európai Unió statisztikai hivatalának vezetője és a KSH elnöke ismertette a magyar statisztikai szolgálatnak az uniós csatlakozás

érdekében 1994 óta kifejtett tevékenységét. Mellár Tamás hangsúlyozta, hogy a vállalt határidőre, azaz 2002-re a magyar fél eleget tud tenni az Európai Unió minden követelményének. Yves Franchet véleménye szerint a magyar statisztika szolgálatnak az államháztartással, a költségvetési deficittel és a negyedéves GDP-számításokkal kapcsolatos adatszolgáltatáson kell változtatnia a harmonizáció érdekében. A KSH elnöke úgy vélte, hogy ezt a célt nagyban előmozdítaná, ha az államháztartás-statisztikai tevékenységet is a Központi Statisztikai Hivatal végezné. Hozzátette, hogy a Hivatal kiemelt figyelmet fordít a negyedéves GDP-számítások továbbfejlesztésére.

IAOS-konferencia Montreux-ben. A Hivatalos Statisztika Nemzetközi Szervezete (International Association for Official Statistics – IAOS) 2000. szeptember 4. és 8. között nagyszabású konferenciát tartott Montreux-ben, melyet a svájci szövetségi Statisztikai Hivatal szervezett számos helyi és nemzetközi szervezet, valamint alapítványok támogatásával. A 120 országból érkezett mintegy 700 résztvevő a plenáris üléseken kívül 50 szekcióban tekintette át és vitatta meg a statisztika, a fejlődés és az emberi jogok alakulásának és összefüggésének különböző kérdéseit.

A konferencián részt vevő magyar küldöttséget *dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke vezette, aki felkérésre a humán fejlődéssel, valamint a gazdasági-társadalmi jogok kérdéseivel foglalkozó szekcióban tartott összefoglaló értékelést az elhangzottokról. A küldöttség tagja volt *dr. Szilágyi György*, a Központi Statisztikai Hivatal ny. főosztályvezető-helyettese, aki előadásában a humán fejlődés mutatóira vonatkozó nemzetközi összehasonlító eljárásokkal foglalkozott és *Rózsa Gábor*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezető-helyettese, aki a kisebbségek és hátrányos helyzetű csoportok statisztikájának problémáit tárgyaló szekcióülés elnöki tisztét látta el, valamint *dr. Ligeti Csák* a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője.

OECD-munkaértekezlet. 2000. szeptember 26. és 29. között Párizsban került sor a nemzetiszámlaszakértők éves munkaértekezletére az OECD szervezésében. Az ülésen a tagországokon kívül néhány meghívott ország (Szingapur, Macedónia, Horvátország és Szlovénia) szakértői megfigyelőként vettek részt. Ez évben a benyújtott dolgozatok a korábbiaknál szélesebb témakörre terjedtek ki. Így többek között megvitatták a háztartási és a kormányzati szektor elszámolási problémáit, az input-output táblák és a szatellit számlák, a reálkamatok kérdéseit, továbbá

a mobiltelefon-frekvencia használati licencének és az adók eredményszemléletű elszámolását stb. Az értekezlet utolsó napján az ENSZ Európai Bizottsága külön ülést szervezett az átmeneti gazdaságú országok képviselői számára, melyen az OECD szakértői tartottak előadást a „holding gains” (gazdaságból származó jövedelem) elszámolása, illetve a szezonális kiigazítás a negyedéves nemzeti számlákban témakörben. Az értekezleten a Központi Statisztikai Hivatal részéről *dr. Pozsonyi Pál* és *dr. Gábor Katalin* főosztályvezetők vettek részt.

Munkaértekezlet a nemválaszolásról. A Központi Statisztikai Hivatalban 2000. szeptember 27. és 29. között 36 külföldi és magyar résztvevő vitatta meg a reprezentatív lakossági adatfelvételek egyik legfontosabb hibaforrásából, a nemválaszolásból származó problémákat. Az International Workshop on Household Survey Nonresponse eddig 11 alkalommal ült össze. Az értekezletet *dr. Vukovich Gabriella*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese nyitotta meg. Ezt követően 20 külföldi és három magyar szakértő tartott előadást, melyek beszámoltak a nemválaszolás kezelésének gyakorlati problémáiról és vázoltak bizonyos megoldási lehetőségeket. Az előadásokat élénk vita követte.

ECOSTAT-konferencia. A KSH Gazdaság-elemző és Informatikai Intézete (ECOSTAT) 2000. október 13-án rendezte meg a „Belépés a XXI. századba” összefoglaló címmel tartott tanácskozás második konferenciáját „A gyors növekedés és a vállalatok” címmel. Az elsőre 2000. január 25-én került sor „Gazdaságpolitika és vállalkozások” címmel. Az ülésen *dr. Belyó Pál*, az ECOSTAT igazgatója köszöntötte a résztvevőket, majd *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke nyitotta meg a konferenciát. Az ezt követő nyolc előadás szerzői – gazdaságpolitikusok és nagyvállalati vezetők – a magyar nemzetgazdaság fejlődési tendenciáit és a további növekedés fenntartásának esélyeit vizsgálták.

Előadások. A Magyar Tudományos Akadémia Statisztika Bizottsága 2000. október 26-án előadóülést rendezett, melyen *Yves Franchet*, az EUROSTAT főigazgatója tartott előadást az Európai Unió statisztika információigénye címmel.

*

A Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, az MTA Statisztikai Bizottságának Nemzetközi Statisztikai Albizottságával és Tudományos és Oktatási Albizottságával közös rendezésében 2000. október 26-án került sor *Photis*

Nanopoulos professzor előadására. A professzor – aki az EUROSTAT statisztikai információ, kutatás és adatelemzés, együttműködés a PHARE- és TACIS-országokkal részlegének igazgatója – előadásának címe Az Európai Unió statisztikai követelményrendszerre és az EPROS kutatási program volt.

Mindkét előadás részletes ismertetése a *Statisztikai Szemle* 79. évfolyamában fog megjelenni.

Tudományos ülés. A Magyar Tudományos Akadémia megalapításának 175. évfordulója alkalmából az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának Statisztikai Bizottsága 2000. november 2-án tudományos ülést tartott. A tanácskozás témája: Fejezetek a magyar statisztikai tudományos gondolkodás történetéből (Magyar statisztikus akadémikusok, 1825–1945) volt. *Dr. Besenyei Lajosnak*, a Miskolci Egyetem rektorának elnöki megnyitója után a következő előadások hangzottak el:

Csahók István: A magyar statisztikai tudományos gondolkodás főbb vonulatairól (1825–1945).

Marton Ádám: Fényes Elek, a reformkor kiemelkedő statisztikusa.

Nyitrai Ferencné: Keleti Károly, a tudós, az alapító.

A délutáni ülésen elhangzott előadások a következők voltak:

Kovacsics Józsefné: A millennium statisztikusa, Jekelfalussy József.

Vukovich György: Körösy József az akadémikus. (Az előadást a szerző távollétében Csahók István olvasta fel.)

Mellár Tamás: Fellner Frigyes, a hazai pénzügystatisztika alapítója.

Az előadások teljes anyagát a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat a közeljövőben külön kötetben megjelenteti, az ülés részletes ismertetését pedig a *Statisztikai Szemle* 2001. januári száma közli.

Közgazdasági Nobel-díj. A 2000. évi közgazdasági Nobel-díjat két amerikai tudós, az 56 éves *James J. Heckman*, a Chicagó Egyetem professzora és *D. L. McFadden*, a Berkeley-i California Egyetem 63 éves egyetemi tanára kapta.

A Svéd Királyi Akadémia indoklása szerint mindkét díjazott olyan elméletet és módszert dolgozott ki a mikro gazdaságtan területén, melyet széles körben alkalmaznak a személyek és a háztartások viselkedésének statisztikai elemzése során a közgazdaság-tudományban és a társadalomtudományok területén is. Az Akadémia sajtóközleménye szerint Heckman az irányított minták elemzésére szolgáló elmélet és módszertan kifejlesztéséért, McFadden pedig a diszkrét választás elemzésének és módszertanának kidolgozásáért részesült a kitüntetésben.

Heckman munkássága révén lehetővé vált annak tanulmányozása, hogy mi határozza meg egy személy munkavállalását és vállalt munkaidejének hosszát; miként befolyásolják a gazdasági ösztönzők az oktatási forma, a foglalkozás és a lakóhely megválasztását; milyen a különböző oktatási programok hatása a jövedelemre és a foglalkoztatásra.

A McFadden által kidolgozott diszkrét választás új elmélete lehetővé teszi a személyek foglalkozással vagy lakóhely megválasztással kapcsolatos döntéseinek közgazdasági elméleti megalapozását. Módszerét gyakran felhasználják, a szállítási modellekben, vagy a hírközlési rendszerek változásának értékelésénél. Mindkét professzor tagja számos tudományos testületnek és széles körű publikációs tevékenységüket nagyszámú könyv és tanulmány tanúsítja.

Évkönyvek. A Magyar Statisztikai Évkönyv 1999 harmincegy fejezetben, részletes táblákban mutatja be a hivatalos statisztikai szolgálat 1999. évi eredményeit. A bevezetéképpen közreadott hosszú távú időszak 40-50 év távlatában mutatja be a népesség, népmozgalom, a háztartások jövedelme és fogyasztása, a lakásépítés, a társadalombiztosítás, az egészségügy, az oktatás, a kultúra, a bűnözés, a gazdasági aktivitás, a mezőgazdaság és az ipar stb. főbb mutatóit. Az ágazatonkénti részletes adatokon kívül megtalálhatók a kötetben a tárgyévi földrajzi, éghajlati, közigazgatási adatok is. A hazai eredményeket nemzetközi adatösszeállítás teszi teljessé.

(Magyar Statisztikai Évkönyv 1999. Központi Statisztikai Hivatal. 2000. 587 old.)

*

A Lakásstatisztikai évkönyv 1999 idősoros összefoglaló adatokat tartalmaz a lakásépítések, -beruházások köréből, a lakásállomány minőségi és mennyiségi változásáról és az önkormányzati lakásgazdálkodásról.

Az 1999. évre közli a kiadott építési engedélyek, a lakásépítések és ezek költségei, a lakásmegszűnések és az üdülőépítés adatait. Bemutatja a teljes és az önkormányzati lakásállomány és lakásgazdálkodás adatait.

Kiegészül a kiadvány a „Lakásviszonyok 1999” c. felvétel eredményeivel, valamint nemzetközi adatokkal. A kötetet módszertani leírás, ábrák és térképek teszik teljessé. Az évkönyv teljes szövege angol nyelven is megjelent.

(Lakásstatisztikai évkönyv 1999. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 169 old.)

*

A Külkereskedelmi statisztikai évkönyv 1999 összefoglaló, időszakos táblái az országcsoportok

szerinti külkereskedelmi forgalmat, ennek érték- és volumenindexeit, árszerkezetét, a SITC (Rev. 3.) nomenklatúra árúfejezetei szerinti megvalósulását, valamint időbeni eloszlását mutatják be. A kiadvány az 1999-re érvényes adatokat forintban és dollárban tartalmazza, a külkereskedelmi egységértékindexeket pedig ország- és árucsoportok szerint közli az elmúlt öt évre vonatkozóan. A kiadványt nemzetközi adatok és módszertani megjegyzések zárják. Az évkönyv teljes szövege magyar és angol nyelven jelent meg.

(Külkereskedelmi statisztikai évkönyv 1999. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 382 old.)

Kiadványok. Törpefálok a településrendszerben címmel megjelent a Településhálózat elnevezésű sorozat VII. kötete.

A bevezető elemzést – két fő fejezetre osztva – (500 főnél kisebb és 50 főnél kisebb községek) 68 tábla követi, melyek a községek népesedési, népmozgalmi, foglalkoztatottsági, szociális és önkormányzati adatait tartalmazzák.

(Törpefálok a településrendszerben. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 92 old.)

*

Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). A kötet három (az 1880., az 1910. és az 1941. évi) magyar és két (1921. és 1930. évi) csehszlovák népszámlálás adatait tartalmazza. Összefoglalja a szóban forgó népszámlálások leglényegesebb fogalmi, tartalmi és szervezeti jellemzőit és definícióit. Részletes elemzésben mutatja be Kárpátalja népességének

vallási összetételét, a felekezetek létszámát, területi részletezésben utal a vallási és a nemzetiségi adatok összefüggéseire. Ismerteti a magyar és a csehszlovák népszámlálások vallási kategóriák szerinti eltéréseit.

(Kárpátalja településeinek vallási adatai. (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 245 old.)

*

A lakásviszonyok regionális jellemzői 1999 címmel megjelent a Társadalomstatistikai füzetek 30. kötete. A kiadvány a lakásviszonyokban az 1990-es években lezajlott folyamatok hatásai között a lakáshelyzet regionális vizsgálatával foglalkozik. Rámutat az egyes régiók lakásviszonyaiban tapasztalható különbségekre és e különbségek okaira a lakásállomány mennyiségi és minőségi jellemzői alapján.

(A lakásviszonyok regionális jellemzői 1999. Társadalomstatistikai füzetek. 30. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 46 old.)

*

A vállalatok pénzügyi adatai 1995–1998. A kiadvány a nem pénzügyi vállalatok 1995–1998. évi főbb mérleg- és eredménykimutatás-aadatait, valamint a nagyvállalati kör 1995–1997. évi adatfelvételének részletes információit mutatja be, közel 247 ezer vállalkozás adatai alapján. Az adatok a társasági adóbevallásokban jelölt azonos tartalmú mutatók felhasználásával készültek, kivéve a nagyvállalatok mérlegadatait, amelyek az éves beszámolókból származnak.

(A vállalatok pénzügyi adatai 1995–1998. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 2000. 311 old.)

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

VLIEGEN, M. – LAAN, P. VAN DER:

A STATISZTIKAI REGISZTER ALKALMAZÁSÁNAK
HOLLANDIAI MÓDSZERTANI TAPASZTALATAI

(Methodische und zeitliche Aspekte der amtlichen Statistik auf Register am Beispiel der Niederlande.) – *Allgemeines Statistisches Archiv*. 1999. 4. sz. 434–446. p.

Hollandiában százéves hagyománya van a hatósági regiszterek statisztikai célú alkalmazásának, főleg a népmozgalmi, valamint adóhatóság rendelkezésére álló jövedelmi és vagyonadatok körében. Nagy lendületet ad világszerte a hatósági regiszter adatainak statisztikai célú alkalmazására az automatikus feldolgozás és tárolás fejlődése. A holland parlament által 1970-ben elfogadott népszámlálási törvényt erre tekintettel 1991-ben úgy változtatták meg, hogy a lehető legnagyobb mértékben hasznosíthatóak a hatósági regiszterekben rendelkezésre álló adatokat a népszámlálás alternatívájaként.

A cikk kiemeli, hogy meghatározták a regiszterek statisztikai célú felhasználásának követelményeit, például a minőséggel, az aktualizálással és a folytonossággal kapcsolatban. Elvárható, hogy a regiszter teljeskörűen tartalmazza a számba vett egységeket, mégpedig azok tényleges helyzetét tükrözve. Nem jó minőségű a népszámlálás igényeit tekintve az olyan népesség-nyilvántartás, amelyből például többen hiányozhatnak, illetve, amely nem képes bemutatni az egyének családi állapotában az életük folyamán bekövetkezett változásokat.

A szerző utal arra, hogy nehéz szabatosan meghatározni a statisztikai felhasználás igényeiből adódó minőségi követelmények kielégítésének mértékét a hatósági regiszterben tárolt adatokat illetően. Az

ilyen minősítés során rendszerint figyelembe veszik, hogy a regiszter minősége mennyire hangolható össze a hatályos jogszabályok által meghatározott tartalmi követelményekkel, milyen lehetőség van a regiszter adatainak ellenőrzésére, egyrészt azok részéről, akik a hatósági regiszterért felelősek, másrészt a nyilvántartott személyek részéről, sajátos érdekeiknek megfelelően.

Hollandiában törvény szabályozza a helyi népesség-nyilvántartások kötelező tartalmát, vezetésük és aktualizálásuk előírásait, az egyes települések közötti adatforgalmazás eljárásait. A szerző példákkal szemlélteti az anyakönyvi és a lakóhely-nyilvántartás alapeseteit, a külföldről bevándorlók bejegyzésének szabályait. A törvény tartalmazza mind a népesség-nyilvántartást vezetőket, mind az érintett egyének kötelességeit. Az egyén anyakönyvi eseményeit (születés, házasságkötés, válás, halál), lakóhelyének változásait hiánytalanul rögzíteni kell az érintettek bejelentése alapján. A cikk utal azokra az ellenőrzési lehetőségekre, amelyek a nyilvántartások összevezetéséből származnak, kiemelve a települések adatcseréit, valamint az adónyilvántartások ilyen célú igénybevételek alapeseteit. A feltárt ellentmondásokról, téves bejelentésekről, jogszabályi kötelezettség alapján az érintetteket tájékoztatni kell.

A nyilvántartott egyének is érdekelték a valóságos helyzet nyilvántartásában, mert ennek hiányában például nem juthatnak útlevelhez, vezetői jogosítványhoz, társadalombiztosítási juttatáshoz, a lakbérhez igényelt támogatáshoz, és házasságot sem köthetnének. A népesség-nyilvántartás közhiteles adatai az üzleti életben is szerepet játszanak, például a bankok és más (nem hatósági) gazdasági szereplők

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését), páratlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszakos kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz.

gyakran kérnek olyan kivonatot, amely a személy hivatalos azonosítására alkalmas.

A szerző rámutat a regiszter és a statisztika aktualizálási követelményei összehangolásának jelentőségére. A holland Központi Statisztikai Hivatal (Centraal Bureau voor de Statistiek – CBS) évközi adatai egy hónappal, illetve egy negyedévvél az említett tárgyidőszakok után megjelennek, és az éves statisztikai eredmények is egy éven belül követik a tárgyidőszakot. A statisztikai adatok aktualitása iránt megnöttek a felhasználók követelményei, és ez a regiszterek aktualizálásának rendjét is megszabja. Ugyancsak szigorú követelmények vonatkoznak a statisztikai célokra átvett hivatalos regiszter adatainak folytonosságára, hogy az újabb közlések összehasonlíthatók maradjanak.

A cikk kifejti a hollandiai statisztikai regiszterekkel kapcsolatos szervezési alapkérdéseit. A CBS a meghatározott hatósági nyilvántartásokból csakis statisztikai célra és jórészt azonosításra nem alkalmas (anonim) módon juthat egyedi adatokhoz. Az átvett regiszteradatok elősegítik, hogy rugalmasan végezzék a statisztikai feldolgozásokat, és lehetőség van arra is, hogy szükség esetén és ésszerű mértékben összekapcsolják a különböző regiszterek érintett adatait. A népesség-nyilvántartás esetén különösen előnyös, hogy mély regionális (akár kistérségi) tagolás is lehetséges.

A szerző rámutat arra, hogy mivel a CBS napjainkban nem rendelkezik törvényi felhatalmazással a hatósági nyilvántartások felhasználására, az adatátvételeket egyedileg kell egyeztetni az érintett állami szervekkel. Előfordul, hogy hosszú évekre elnyúlhatnak az előkészítő tárgyalások, például tízéves egyeztetés után nyílt lehetőség a munkavállalók biztosítását felügyelő hatóság regisztereinek statisztikai célú felhasználására. Jelenleg statisztikai célokra rendelkezésre állnak a munkavállalókról a holland társadalombiztosítás keretében vezetett regiszteradatok, továbbá feldolgozható az egyes társadalombiztosítási ellátásokat igénybe vevő összes személy adata (például a betegség, a munkanélküliség, a rokkantság alapján folyósított juttatások alapján). A CBS törekvése sikerrel járt, hogy olyan törvényi háttérrel teremtse meg (akár meglévő törvények módosítása révén is), amely jogszabályban előírt alapot ad a hatósági regiszterek statisztikai célú felhasználására. A hivatalos statisztikáról 1996-ban elfogadott új holland törvény engedélyezi a különböző hatóságok regisztereinek statisztikai célú felhasználását, azzal a megszorító feltétellel, hogy ehhez a felügyeletet gyakoroló, felelős miniszter hozzájárulása szükséges.

A szervezési feltételek között különleges szerepe van az informatikai háttérnek a regiszterekből át-

vehető adatok hatékony, gyors feldolgozása érdekében. A cikk áttekinti az adatkezelés alapkövetelményeit, megemlítve, hogy az elérhető hatósági regiszterek tegyék lehetővé az adatok automatizált feldolgozását, továbbá, hogy a nagy terjedelmű adatállományok a statisztikai eredményeket elfogadható ráfordítással, korszerű feldolgozási technológiákkal szolgáltatassák.

A holland Központi Statisztikai Hivatalban dolgozták ki azokat a statisztikai alkalmazási eljárásokat, amelyek felhasználják a korszerű információtechnológiák által nyújtott új lehetőségeket. A cikk összefoglalja a különösen nagy terjedelmű statisztikai adatbázisok gyors feldolgozására alkalmas számítógépes programok jellemzőit. A makrogazdaságot és meghatározott nemzetgazdasági ágakat érintő statisztikai regiszterek segítik például a nemzeti számlák sokféle feldolgozását, a munkaerővel, az oktatással, a környezettel és hasonlókkal kapcsolatos adatsorok kialakítását. Az adatok integrálásának fontos területe, az előbbiekkal összefüggésben, hogy a gazdaság szereplőire vonatkozó „mikroadatokat” is elérhetőek legyenek.

A cikk bemutatja azokat a hatósági és egyéb regisztereket, amelyekből a mikroadatokat statisztikai célokra átvehető. Csak kivételesen érhető el az előbbi népesség-nyilvántartási példákban vázolt ideális feltételek, mivel a mikroadatok körében kevésbé rendezett a jogszabályi háttér, és csak néha érhető el az elvárt minőség, aktualitás és folyamatosság. Most végeznek kísérleti feldolgozást azzal a céllal, hogy ellenőrzési lehetőséghez jussanak, például a munkavállalók számát, keresetét illetően, egyrészt a társadalombiztosítás elérhető regisztere, másrészt az automatizált vállalati bérelszámolási adatbázisok összekapcsolásával. Az adatforrások integrálása elősegítheti a regisztrált munkahelyek adatainak pontosítását, szükség szerinti helyesbítését is.

A szerző az adatok összekapcsolásával összefüggésben kiemeli a statisztikai célra átvethető regiszterek különféle mutatóinak egymást kiegészítő jellegét. A hatósági nyilvántartások általában csak az igazgatási célok által indokolt adatköröket tartalmazták, márpedig a statisztikai célok ennél lényegesen szélesebb mutatókört tesznek szükségessé. A CBS olyan stratégiát követ, hogy a szükséges kiegészítő adatköröket más regiszterekből veszik át (ha erre mód van), egyes esetekben statisztikai adatfelvételeket is szerveznek. Kiemelt jelentőségű, hogy az érintett adatszolgáltatókat tehermentesíthessék az automatikus feldolgozású regiszterekből átvett statisztikai adatok révén.

Az Európai Unió és az ENSZ statisztikai ajánlásainak megfelelően indították 1996-ban a társada-

lomstatisztikai adatbázis kísérleteit, és 1997 közepén elkészült a következő célokra megfelelő prototípus:

- az adatbázis „Személyek” modulja 29 statisztikai ismérvet,
- a „Munkahelyek” modul 15 statisztikai ismérvet,
- a „Társadalmi szolgáltatások” modul 3 statisztikai ismérvet tartalmaz.

Az egyes személyek anonim jellegét külön segéd kód alkalmazásával érték el, ezzel bármelyik adategységről (név megadása nélkül) azonosítható, hogy hol van a munkahelye és megállapítható, hogy kik milyen szociális ellátásban részesülnek. Tetszőleges statisztikai csoportosításokat lehet készíteni, mind a munkahelyek, mind a társadalmi szolgáltatások igénybevétele szerint.

A tanulmány részletesen ismerteti a 3 modul adatforrásait.

– A Személyek modul integrálja a helyi népességnyilvántartás adatait a közösségi szálláshelyekről a CBS rendelkezésére álló adatokkal (ilyen például az idősek otthona), valamint olyan statisztikai adatgyűjtések eredményeivel, mint például a munkavállalók munkahelyére, bérezésére, valamint a munkaerőre vonatkozó felvétel, vagy például a lakosság életkörülményeinek felvételei.

– A Munkahelyek modul adatforrásai közé tartoznak például a munkavállalók biztosításának regiszterei, valamint a munkavállalók munkahelyére, bérezésére és a munkaerőre vonatkozó felvételei.

– A Társadalmi szolgáltatás modulhoz is szükségesek a munkavállalók biztosításának regiszterei, továbbá a települések nyilvántartásai a szociális juttatást igénybe vevő személyekről, és olyan statisztikai adatgyűjtések eredményei, mint a munkaerő, valamint a lakosság életkörülményeinek felvételei.

A kísérleti jellegű „regiszterre alapozott összeírás” Személyek modulja összesen 15,7 millió személyről tartalmaz adatokat, a Munkahely modulban 7,3 millió munkahely szerepel, a Társadalmi szolgáltatás modulját mintegy 1,8 juttatási igényre alapozták. Most egészítik ki a kísérleti feldolgozásokat egy negyedik, Lakás modulal. Ez a negyedik modul összefüggésbe hozható a Személyek modul adataival. A CBS a kilencvenes évek elején építette fel a lakások és lakóépületek statisztikai regiszterét, amelyet azóta továbbvezetnek. Ezt az aktuális lakásregisztert kapcsolják össze a települések népesség-nyilvántartásának címállományával. Hollandiában a nyolcvanas években alakult ki a települések és kistérségek osztályozási rendszere, és az előbbi két adatbázist ezzel a rendszeresen aktualizált regionális adatbázissal is összekapcsolják. Olyan számítógépes térinformatikai rendszer áll rendelkezésre, amely 500×500 méter rácsozattal (raszterrel) felépített Holland Koordináta-rendszerre épül.

Az 1996. évi holland statisztikai törvény szerinti adatvédelmi előírások kifejezetten hivatkoznak az

egyed személyeket azonosító kombinált egyedi azonosítóra, amely a társadalombiztosítási („So”), valamint az adózási („Fi”) célokra egyidejűleg szolgálja. Bármely személy egyedi adatainak összekapcsolásához ezt a „SoFi” személyes azonosítót kombinálják a különféle regiszterekben előforduló legfontosabb címozonosítókkal (postai irányítószám, házszám), a születés dátumával és a nemek jelölésével. A „SoFi” személyes azonosítót a születéskor, illetve a bevándorlás kapcsán mindenki megkapja Hollandiában, és ezt az élethosszig viselt jelölést 1997. január 1-jétől a települések népesség-nyilvántartása is tartalmazza. Korábban a hivatalos regiszterek ettől eltérő, sajátos azonosító számokat alkalmaztak a bejegyzett személyekre.

Külön adatvédelmi törvény rendelkezik a regiszterek adatainak kezeléséről és ún. „regisztrációs kamarák” hatáskörébe tartozik a törvény előírásainak betartatása. A cikk kifejti, hogy a CBS milyen kapcsolatot tart fenn ezzel a felügyeleti szervezettel, a regiszterek adatvédelmi előírásainak betartása érdekében.

A szerző ismerteti azokat a lényeges statisztikai módszereket, amelyeket az integrált adatbázisokhoz egységesen alkalmaznak, például a mintából származó adatok teljes körre számítása, illetve a regiszterekből származó adatok feldolgozása során. Ez az egységes feldolgozási módszer javítja az eredmények minőségét, amennyiben különféle statisztikai területek fontos ismérveit vonhatják be az imputálások, teljes körre számítások eljárásaiba. A vázolt kísérleti adatbázis-fejlesztés során például a 3 modul integrált feldolgozásaira nyílt lehetőség. A személyek, a munkahelyek és a társadalmi szolgáltatások imputációit (a különböző felvételek alapján) első közelítésként egymást követően és nem szimultán eljárással végezték. A szekvenciális módszer következtében még nem kellően érvényesíthették a személyek egymással összekapcsolt statisztikai ismérveit. Arra a megállapításra jutottak, hogy az egyes adatbázisok közötti összefüggések jobb érvényesítésével fejleszthetők az adatfeldolgozás eljárási.

A cikk bemutatja az elektronikus adatforgalmazás (Electronic Data Interchange – EDI) hollandiai tapasztalatait, például a nagyobb adatszolgáltatók és a statisztikai hivatal számítógépes munkahelyei között. Felhívja a figyelmet azokra a többletértékekre, amelyek a statisztikai regiszter jellegű adatbázisok összekapcsolásával érhetőek el.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

ARGHYROU, M. G:

AZ EU-TAGSÁG HATÁSA
GÖRÖGORSZÁG KÜLKERESKEDELMÉRE

(EU participation and the external trade of Greece: an appraisal of the evidence.) – *Applied Economics*, 2000. 32. sz. 151–159. p.

Görögország 1981-től csatlakozott teljes jogú tagként az Európai Unióhoz. Figyelemre méltó, hogy az ezt megelőző viták során a szakértők igen eltérően vélekedtek a belépés várható hatásairól. *Papantoniou* például azt a meglehetősen „pesszimista” álláspontot képviselte, hogy a teljes jogú EU-tagság az import behatolás erősödéséhez fog vezetni, a hazai termelés pedig még erősebben fog a hagyományos, munkaigényes, de viszonylag csekély hozzáadott értéket termelő ágazatokra koncentrálni. Arra is felhívta a figyelmet, hogy az új vámfeltételek között sem lehet az export jelentős növekedésére számítani, egyrészt, mert a Közösség országai már 1968 óta hatékonyan liberalizálták Görögországból származó importjukat, másrészt, mert az EU-piacokat a görög importtal versenyző, más országok részére is megnyitották

A tanulmány, a görög gazdaság 1981 óta elért tényleges eredményeit vizsgálva, arra a kérdésre kíván választ adni, hogy a vázolt eltérő vélemények közül valójában mely feltételezések igazolódtak, megfelelnek-e az EU-csatlakozás hatásai az előzetes optimista várakozásoknak?

A szerző által kidolgozott, hosszú távú idősorokra támaszkodó, illetve a külkereskedelmi forgalmat a korábbi, hasonló jellegű tanulmányoknál jóval mélyebb tagolásban bemutató, sokoldalú vizsgálat eredményei azonban arra mutatnak, hogy inkább a pesszimista forgatókönyv valósult meg.

Görögország külkereskedelmi helyzete 1981 (de főleg 1984) óta romlott, a bruttó hazai termék százalékában kifejezett külkereskedelmi deficit (az ásványi termékek kivételével) mind az eredeti 11 EU-tagállammal, mind a rajtuk kívüli országokkal kapcsolatban emelkedett. Az ország összes külkereskedelmi forgalmán belül jelentősen nőtt az EU részesedése: az 1981 és 1992 közötti időszakban az EU-országokból származó, Görögországba irányuló import aránya 57 százalékot tett ki, szemben az 1970–1980. időszakbeli 45 százalékos hányaddal. Az exportnál e két időszakbeli arány 63, illetve 53 százalék volt.

A görög ipar termelése 1986-ban 100,3, 1996-ban 100,9 százalékos szintet képviselt. 1980-hoz képest, különösen nagy mértékben esett vissza a beru-

házási javak gyártása: 1986-ban csupán 79,3, 1996-ban 88,7 százalékát érte el az 1980. évi termelésnek. A csatlakozás után növekedés lényegében csak a fogyasztási javaknál mutatkozott, amelyek termelési színvonala 1986-ban 111,6, 1996-ban pedig 107,6 százalékát képviselte az 1980. évinek.

A versenyképesség alakulását azzal a 12 országgal (Franciaország, Belgium és Luxemburg együtt, Hollandia, Németország, Olaszország, Egyesült Királyság, Dánia, Portugália, Spanyolország, Svédország, Ciprus, Amerikai Egyesült Államok) kapcsolatban vizsgálja a tanulmány, amelyek összesen több mint 70 százalékát veszik igénybe a görög exportnak. Bár a görög eredetű szállítások részesedése az említett országok összes importjából 1981 és 1993 között magasabb volt, mint az 1970 és 1980 közötti időszakban, az emelkedés nem volt sem számottevő, sem folyamatos. Az 1989–1990. évi mérséklődés után, főleg a kilencvenes évek elején a görög részről alkalmazott pénzügypolitikai módszerek (az „erős drachma” kísérlete) idéztek elő visszaesést. Az 1981 és 1993 közötti teljes időszakot tekintve a görög eredetű import arányát elsősorban Olaszország, Ciprus és az Egyesült Királyság esetében sikerült növelni.

Átfogóbb képet nyújt az EU-csatlakozásból származó versenyképességi előnyök és hátrányok alakulásáról az ún. Balassa-index alkalmazása, amely a külkereskedelmi forgalom indexeinek mozgását vizsgálja.

Az index emelkedése arra utal, hogy a vizsgált ország javította versenypozícióját versenytársaival szemben, csökkenése természetesen csökkenti a versenyképesség visszaesését fejezi ki.

A szerző a Balassa-indexet a vámtarifa tizenkilenc áruosztálya szerinti részletezésben mutatja be. Az 1970 és 1980 közötti időszakban az áruosztályok legtöbbször az emelkedő exportirányzat volt a jellemző. Az EU-tagság első négy évében (1981 és 1984 között) már csak kilenc áruosztálynál lehetett emelkedő trendet észlelni, míg 1985 után a romlás már általános tendenciává vált.

A korrigált Grubel–Lloyd-index alkalmazása információval szolgálhat arról, hogy lehetővé tette-e az EU-csatlakozás egyrészt Görögország komparatív termelési előnyeinek jobb kiaknázását, másrészt a termékdifferenciálás javításából, illetve a nagyobb tömegszerűségéből származó megtakarítások realizálását. Ha ezek a feltételezések igazak, a külkereskedelmi folyamatok azokban az ágazatokban válnak intenzívebbé, amelyekben Görögország 1981 előtt komparatív előnnyel rendelkezett és tért veszítenek a hátrányos területek.

Görögország külkereskedelmi forgalmára túlnyomórészt mindig az ágazaton belüli árucseré volt a jellemző s 1981 óta sem következett be olyan számottevő fordulat, amely magasabb szintű cserekapcsolatokra utalna. A tizenkilenc áruosztály indexei közül tíz értéke közelített az 1 felé, (ezek az áruosztályok az összes exportnak átlagban 50,5 százalékát, az összes importnak pedig 51,7 százalékát képviselik). Az AGL-index 1981 után az „élő állatok és állati termékek” valamint a „vegyi termékek” áruosztálya esetében már a 0 irányában mozdult el, jelezve e területeken a komparatív hátrányok erősödését.

A görög kivitel két mezőgazdasági áruosztályban (zöldség- és gyümölcsfélék, illetve állati és növényi zsírok, viaszok), valamint négy ipari áruosztályban (feldolgozott élelmiszerek, italok, szeszes italok, dohányárak, továbbá bőr- és bőrjellegű termékek, textilárak, lábbelik) rendszeresen meghaladja a behozatalt. Közülük a két legfontosabb áruosztály (a feldolgozott élelmiszerek, illetve a textilárak) együttesen a görög export közel 40 százalékát képviselik. Ezért érdemel megkülönböztetett figyelmet, hogy 1981 után az AGL-index a feldolgozott élelmiszerek áruosztályában a komparatív előnyök mérséklődésére utal.

A tanulmány a görög importkereslet és a jövedelemváltozás kapcsolatának vizsgálatához Balassa 1974-ben javasolt módszerének egyik variánsát használja. Balassa eredeti javaslata azon a megfontoláson alapult, hogy az importot terhelő vámtételek és egyéb kereskedelmi korlátok mérséklése a partnerek termékeinek viszonylagos árcsökkenését idézi elő. Ennek következményeként az importkereslet százalékos emelkedése meg fogja haladni a jövedelemnövelés által indukált arányt. Ha tehát az integráció az importverseny elleni védelmi eszközök általános kiiktatásával jár együtt, ennek hatása az import iránti kereslet magasabb értékében fog kifejezésre jutni.

A szerző hasonló vizsgálati célú regressziós modell alapján mutatja be, hogy az EU-csatlakozás valóban hozzájárult a 11 eredeti EU-tagországból származó import arányának növekedéséhez. Az EU-n kívüli területekről (például a közép- és kelet-európai országokból, illetve Japánból) származó import részesedésének egyidejű csökkenése folytán azonban Görögország összes importjának színvonala nem emelkedett számottevően. Az integráció hatásának országokénti becslései elsősorban a Németországból, Belgiumból és Luxemburgból, Dániából, Hollandiából és – kisebb mértékben – az Egyesült Királyságból származó görög importnál mutatnak növekedést.

A görög export iránti kereslet vizsgálatakor a szerző nyolc (standard) becslő függvényre támasz-

kodott, amelyek a legfontosabb külkereskedelmi partnerekre (Németország, Franciaország, Olaszország, Belgium és Luxemburg, Hollandia, Egyesült Királyság, Dánia és az Amerikai Egyesült Államok) vonatkozóan a görög export mintegy 65 százalékát vették figyelembe. Az elmozdulás (egy kivétellel) a várt pozitív irányban történt, de az országok többségénél nem volt számottevő. Összességében a görög export iránti kereslet a csatlakozást követően csak szerény mértékben nőtt, fejlődése messze alatta maradt a kezdeti optimista várakozásoknak.

A vizsgálati eredmények összegezésekor a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a nyolcvanas évek többségükben kedvezőtlen jelenségei nem írhatók kizárólag az EU-csatlakozás rovására. A görög gazdaság teljesítményeit ebben az időszakban számos negatív belföldi, illetve nemzetközi esemény közvetlen és közvetett hatása is kedvezőtlenül érintette. A versenyképesség további térszűkítésének, illetve a külkereskedelmi mérleg romlásának azonban csak akkor lehet gátat vetni, ha a görög cégek meg tudják valósítani az exportszerkezet lényeges átalakítását, a termelékenység szintvonal számottevő emelését és hatékonyabb kereskedelmi stratégiák alkalmazását.

(Ism.: *Tűű Lászlóné*)

FREUDENBERG, M. – LEMOINE, F.:

A KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI ORSZÁGOK
AZ EURÓPAI MUNKAMEGOSZTÁSBAN

(Les pays d'Europe Centrale et Orientale dans la division du travail en Europe.) – *Economie Internationale*. 1999. 80. sz. 5–34. p.

A cikk az Európai Unió és a csatlakozni kívánó 10 PECO- (Pays d'Europe Centrale et Orientale) ország (Bulgária, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Románia) kapcsolatait elemzi több szempontból. Bemutatja a szakosodás fejlődését, a termelési folyamat nemzetközi felosztásának hatásait, a kapcsolatok természetét és a PECO-országok elhelyezkedését egy minőségi létrán. Bemutatja a 10 jelölt ország helyét az európai munkamegosztásban 1993 és 1996 között, figyelembe véve az elkövetkezendő csatlakozásokat az Európai Unióhoz.

A cikk írói egy PECO–EU kereskedelmi vizsgálatot végeztek a kereskedelmi specializálódás szempontjából, és ennek következtetéseit írják le, rámutatva arra, hogy melyek jelenleg az erős és gyenge pontjai a PECO-nak az EU-val való kapcsolatokban.

Ismertetik, hogyan fejlődtek a PECO-országok az utóbbi években és bemutatják, hogy a közép-európai országok exportjára milyen hatással vannak a külföldi befektetések. A vizsgálatok azt igazolták, hogy a PECO-országok nagyjából megmaradtak a nyersanyag-kitermelés és a munkaerőigény iparágakra specializálódva, ugyanakkor növekvő differenciálódás tapasztalható a közép-európai országok és a többi PECO-ország között. Az utóbbi években a közép-európai országokban olyan tendencia figyelhető meg, hogy csökkentik a hagyományos specializálódást és fejlesztik az új iparágakat.

Tapasztalataik alapján megállapították, hogy jelentős és növekvő különbségek vannak a közép-európai és a balkán, valamint a balti államok között. Michael Freudenberg és François Lemoine a következő következtetésre jutottak: a balkáni, balti csoport kereskedelmében dominál a kiegészítő (komplementáris) szektorok jelenléte a hagyományos ipari specializálódásban, a közép-európai országokban viszont ennek az ágnak a csökkenése a fő tendencia.

A továbbiakban a PECO-országok helyzetét elemzik a termelési folyamatok megosztásában az EU-val. Véleményük szerint a PECO-államok „összszállító” országok, akik importálják a félkész árut ahhoz, hogy exportálják a végső terméket. A továbbiakban részletesen elemzik, hogy mi a helye a nyersárúknak, a félkész áruknak, a felszerelési és fogyasztási cikkeknek a kapcsolatokban.

Megállapítják, hogy a PECO-államok kereskedelmének különválása termelési szakaszokra azt mutatja, hogy a félkész áruk a legfontosabb és legdinamikusabb összetevői a kapcsolatoknak, ami biztos jele a régió megnövekedett hozzájárulásának a nemzetközi munkamegosztáshoz. Noha a PECO-országok főleg egy horizontális specializálódást őriznek (előny és hátrány minden termelési szakaszban és a legtöbb szektorban), mégis be tudnak illeszkedni egy vertikális munkamegosztásba, például a textiliparban, a textilruházati-iparágban, ezenkívül egyes országok nemrég hatoltak be a munkamegosztás más szektoraiba, mint például a szállítási és távközlési árucikkek iparágaiba. Ismertetik, hogy a termelés specializálódása mikor nevezhető horizontálisnak és mikor vertikálisnak. Véleményük szerint a nyugati-európai vállalatok befektetései, amelyek át helyezték termelésük egy részét Közép-Európába, hozzájárultak az új kapcsolatok kialakításához a két Európa között.

A következőkben a PECO–EU kereskedelem természetét vizsgálják. Leírják, hogy az ágazaton belüli kereskedelem vagy a horizontálisan differenciálódott árukat érinti (hasonló áruk különböző kivitelezésben), vagy vertikálisan (különböző minőségű

árúk kereskedelme) hat. Az áruk vertikális differenciálódása ráveheti a termelőket, hogy specializálódásuk szorosan meghatározott, a különböző minőségű áruk csoportján belül történjen, aminek jelentős következményei lehetnek a profit elosztásában a különböző országokban. Véleményük szerint az előbbieket figyelembe véve mindez odavezet, hogy általánosabban lehet meghatározni az ár/minőség kategóriáját a PECO-országokban.

A tanulmány további részében a szerzők ismertetik a nemzetközi kereskedelemről szóló új elméleteket, amelyek felméri azt a különbséget, ami az ágazatok közötti és ágazaton belüli kereskedelem között van, ez utóbbi megfelel egy iparágon belüli export–import folyamatnak.

Leírják az EUROSTAT statisztikai információs szolgálatának megállapítását az értékről és az egységértékről a kétoldali kereskedelmi folyamatban, mely szerint minden elemi folyamatáramlásra két kritérium érvényes:

- az export és import kereszteződésének foka,
- az egységérték különbsége az exportban és az importban.

E szerint három típusú kereskedelem létezik:

- a) *ágazatok közötti*: az export és import között nincs vagy csak kevés a kereszteződés;
- b) *ágazaton belüli*: jelentős a kereszteződés és kevés a különbség az egységértékben;
- c) *a minőségi termékek ágazaton belüli kereskedelme*: jelentős a kereszteződés és nagy a különbség az egységértékben.

Az elemzést végzők szerint az ágazatok közötti kereskedelem alkotja a legfontosabb típust az EU- és a PECO-országok között 1996-ban. A szerzők bemutatják a PECO-országok kereskedelmének elhelyezkedését az árú/minőség skálán, és ez azt mutatja, hogy Nyugat-Európa és Kelet-Európa között minőségi jellegű munkamegosztás van. Vizsgálódásuk alapján a következőket állapították meg: a PECO-államok a skála alsó és középső részén elhelyezkedő áruk termelésére specializálódtak. Megállapítható, hogy 1993 és 1996 között Közép-Európának a skála felső részén elhelyezkedő áruk termeléséhez való hozzájárulása javult, ami nem mondható el a balkáni és a balti országokról. Ezek az eredmények azonban nem támasztják alá a PECO-államok első hullámba való csatlakozásának lehetőségét.

A cikk írói szerint az első hullámra jelölt országok sokkal szegényebbek, mint csatlakozásuk idején a dél-európai országok voltak, de sokkal nyitottabban, mint Görögország és Spanyolország volt a 80-as évek közepén.

Ismertetnek bizonyos gazdasági megállapodásokat is, amelyek az EU- és a PECO-országok közötti kereskedelem folyamatos liberalizálását célozták, s odavezettek, hogy ezek a kapcsolatok gyorsan bővültek és a közvetlen külföldi befektetők lényegesen megerősödtek.

Véleményük szerint gyakorlatilag nem létezik kereskedelmi akadály (menyiségi és díjszabási korlátozás) az ipari termékek kereskedelmében és a liberalizálás már megtörtént. Megjegyzik, hogy az egyeztetés folyamata hangsúlyozta a specializálódás különbségeit Közép-Európában. A szerkezeti fejlődés a nyugati vállalatokkal történő új termelési kapcsolatok felállítása nyomán következett be az iparágak közötti gyors és állandó növekedés által, ami csökkenti az első hullámba történő bővítések költségeit.

A cikk írói megállapították, hogy az átalakulásban élen járó országokban az ipar szerkezetátalakítása még nem fejeződött be. Az EU-val való kereskedelem összessége egyre bővül új árucsoportokkal és a termelés belső szerkezetének átirányítása a magasabb értékren-

dű szektorok felé mozdul el, ez utóbbi folyamat viszont lassú.

Rámutatnak arra, hogy a külföldi tőkebefektetés segített ugyan néhány szektor felemelkedésében, amelyek további növekedési perspektívát mutatnak, de a helyi vállalatok szerkezeti átalakítása még mindig késésben van.

Az EU-ba való belépés erősíteni fogja a konkurenciát az országos piacon (mert a közös külső ár elfogadása csökkenteni fogja a vámjogokat a nem tag országokból jövő ipari importra vonatkozóan), ezenkívül a közös piac szabályainak betartása súlyosbíthatja a nehezen működő szektorok és vállalatok helyzetét.

A szerzők elemzéseik alapján megállapítják, hogy Magyarországnak van a PECO-országok közül a legjellegzetesebb helyzete, mert bizonyos területeken igen nagy előnyei vannak a többi országgal szemben (például élelmiszeripari termékek, valamint az autógyártás szektorában).

(Ism.: *Szauer Erzsébet*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – DEMOGRÁFIA

FELLEGI, I. – WOLFSON, M.:

TÁRSADALOMSTATISZTIKAI RENDSZEREK:
ALAPELVEK ÉS ALKALMAZÁSUK
A KANADAI STATISZTIKAI HIVATALBAN

(Towards system of social statistics – Some principles and their application in Statistics Canada. – *Journal of Official Statistics*. 1999. 3. sz. 373–393 p.)

A társadalomkutatásban számos kísérlet történt egy nemzeti egységes, összefüggő társadalomstatistikai rendszer létrehozására, mely optimálisan képes a társadalmi folyamatok dinamikájának, összefüggéseinek feltárására, a kölcsönösen egymásra ható tényezők hatásának mérésére és hatásaik feltérképezésére.

Végül ez az elképzelés olyan társadalmi jelzőszámok kidolgozásában és alkalmazásában testesült meg, melyek a lehetőségekhez képest leghatékonyabban a társadalmi folyamatok jellemzőinek feltárásában. Sajnos azonban ezek nem tükrözik kellően sem az érintett változók változásainak dinamikáját, sem pedig a kormányzati intézkedések hatását, mind-azonáltal külön-külön és együttesen is értelmezhetők.

A társadalomstatistikának, amennyiben meg kíván felelni a vele szemben támasztott elvárásoknak, fokozottabban politikaérzékenynek kell lennie, s mivel a szociálpolitika szektorspecifikus, a társadalomstatistikának ezt figyelembe kell vennie. A statisztikai hivatalok számára mindez megnövekedett terhelésként je-

lentkezik, mind az elemzési kapacitás, mind pedig az adatok hozzáférhetőségének biztosítása terén. Az elemzések alapjául szolgáló adatbázisok sokrétűségét figyelembe véve, mindez kiemeli az alkalmazott módszerek, elemzési, mikroszimulációs stratégiák alkalmazásának fontosságát, nemkülönben a nemzetközi együttműködést mind az adatok cseréjében, mind pedig nemzetközi összehasonlítások tekintetében.

Annak érdekében, hogy a társadalomstatisztika megfelelően hatékony eszköz legyen a politikusok számára, releváns adatokon és tényeken kell alapulnia. A kívánt cél viszonylag egyértelműen megfogalmazható: magasabb életszínvonal, a lakosság javuló életkörülményei és növekvő jövedelmek. Mind-ezen tényezők figyelemmel kísérése a statisztika feladata még akkor is, ha némely esetben magyarázatokkal adós marad. Bonyolítja a helyzetet, hogy míg a célokat többé-kevésbé elfogadják, elérésük módját illetően távolról sem ez a helyzet.

Sajnálatos módon, a politikai döntéshozói szándékok is ritkán járnak közvetlen eredménnyel. Mindebből arra a megállapításra juthatunk, hogy a társadalomstatistikának túl kell haladnia a megfigyelő és leíró szerepet, s olyan összekötő kapocsként kell működnie amely módszertani, elméleti háttérként szolgál a politikai célok és gyakorlati megvalósításuk terén.

Annak ellenére, hogy a társadalom folyamatait, jellemzői egységes egészként működnek, a politika

nagyobbrészt szektorközpontú maradt: a társadalmi folyamatok egyes területeit minisztériumokra bízva, szektorként kezeli. Ezen a tényen az sem változtat, ha a kormányzat némelykor az érintett probléma megoldására szuperminisztériumokat hoz létre.

A szociálpolitika általában két kormányzati funkciót foglal magába: egyfelől különféle szolgáltatások biztosítását (közoktatás, egészségügyi, ellátási rendszer stb.), másfelől a jövedelmek elosztását, újraelosztását a rászoruló társadalmi csoportok támogatásának keretében. Különösen ez utóbbi tekintetében kiemelkedő a megfelelő információk fontossága, amelyeknek biztosítása a statisztika igen fontos feladata. Ez egyaránt jelenti a megfelelő célcsoportok meghatározását, elérésük módját, a juttatott támogatás optimális formájának és mértékének meghatározását.

A jóléti állam megvalósulását megelőzően az egyént védő-támogató rendszerek elsősorban az egyén privátszférájában, magánéletében jelentkeznek, a családi, a rokon kapcsolat, ismerősök segítségnyújtó támogatása formájában. A jóléti állam által nyújtott támogatás csak a létező támogatástípusok egyike, melyre főleg akkor van szükség, ha az előzők valamért nem bizonyulnak működőképesnek. Az ilyen jellegű támogatások nem utolsósorban költségvetési vonzataik miatt lehetnek kérdésesek, ám az állami szociális háló változtatása, a juttatások csökkenése megnöveli a nem hagyományos támogatási formák, nonprofit szervezetek stb. fontosságát.

A statisztika előtt álló kihívások szükségképpen új stratégiák kidolgozásának igényével lépnek fel. A korábbiakban a társadalompolitika fő céljaként a társadalmi folyamatok alakítását, befolyásolását tekintették. Ebből következik a társadalomstatisztika kettős feladata, nevezetesen a társadalmi folyamatok alakulásának nyomon követése, megfigyelése, illetve legfontosabb összefüggéseik feltárása, oksági kapcsolataik feltérképezése. Ez aligha valószínűleg meg érdemben a társadalmi jelzőszámok megfelelő és összehasonlítható rendszere nélkül, amely arra hivatott hogy az említett folyamatok objektív jellemzőit számszerűsített formában feltárja. Sajnálatos módon számos törekvés ellenére sem valószínű, hogy a közeljövőben ilyen abszolút értelemben ténylegesen használható társadalmi jelzőszám megvalósítására sor kerülhetne. Az ENSZ „Emberi Fejlődési Indexét” (1997), mely mindenekelőtt a jövedelem, az egészségi állapot és az oktatás területeinek jellemzőit kombinálta, nagy várakozás fogadta, ám az általa regisztráltak – például az éhezés – jelentősége elsősorban a publicisztikai figyelemfelhívásra korlátozódik, míg a közgazdászok változatlanul a Nemzeti Számlák fejlesztését részesítik előnyben.

Az előbbieket, kiegészítve a gazdasági állapot alakulását mutató objektív mércével, mint amilyen az egy főre jutó GDP alakulása és számos, az emberek szubjektív és objektív helyzetét befolyásoló egyéb szempontok – viktimizáció, szabadidő alakulása – egy adott társadalom állapotának hasznos mutatói lehetnek. Az egészségi állapot alakulása tekintetében ilyen jól használható mutató lehet a várható élettartam alakulása is. Mindez azonban a hivatalos statisztika elé jelentős módszertani problémákat állít, egyrészt az alkalmazott minta összeállításában, az adatok súlyozásában, másrészt az egyes szektorok kulcsfontosságú megfigyelési szempontjainak kialakításában, s azoknak a közvélemény által történő elfogadtatásában.

A megfelelő minőségű társadalmi jelzőszámok rendszere elengedhetetlen a hatékony társadalompolitika számára, ugyanakkor akár az oktatás, akár az egészségügy területén az egyes döntések hatásainak és költségvonzatainak minél pontosabb kimutatására mutatkozik igény, és a gyakorlatban e folyamatokat meglehetősen nehéz néhány objektívnek ítélt tényezővel leírni. Kimutatták, például hogy az oktatás minőségét rögzítő objektív jelzőszámok, mint például az egy tanárra jutó tanulók számának alakulása, távolról sem mutatja az oktatás minőségét annyira, mint a tanulók osztályokon belüli közérzetének alakulása. Gyakorlatilag az oktatás hatékonyságát számos olyan szubjektívnek tekinthető tényező alakulása is befolyásolhatja, amelyeknek objektív statisztikai jellegű számszerűsítése igen nehéz. Ilyen például a tanulók családi környezete, háztartásuk életmódja, a szülői életvitel hatása.

Mindezek az elvárások hangsúlyozzák egy – a Nemzeti Számlák Rendszeréhez hasonló – átfogó gondolati rendszer kialakításának szükségességét. Ennek feladata egyfelől az adatok értékelésében, elemzésében jelentkezik, másfelől a társadalmi folyamatok alakulásában valóban fontos, ténylegesen befolyással bíró tényezők körének elkülönítésében, rangsorolásában.

E célok elérése érdekében a hivatalos statisztikának kitüntetett figyelmet kell szentelnie a társadalomtudományok és a politikai szféra együttműködésére. Ez utóbbi esetben az együttműködés, támogatás több szempontja is felvetődhet: az erkölcsi támogatás mellett a közvetlen finanszírozás, illetve a kormányzati részről megfogalmazódó elvárások minél pontosabb megfogalmazása. A statisztikusoknak elemi érdeke a döntéshozói szféra meggyőzése arról, hogy az ilyen, társadalmi jelzőszámokon alapuló elemzések támogatása elsősorban az ő érdekük, s ezért messzemenően együtt kell működniük a szociológusokkal, a politikai szféra elemzőivel.

Az adatok szempontjából kulcskérdésnek tekinthető a felvételek, adatgyűjtések alakulása. E tekintetben elsősorban a longitudinális elemzések kerülhetnek szóba, minthogy ezek képesek a leghatékonyabban vizsgálni az egyes folyamatok alakulását.

Sajnálatos módon azonban az ilyen vizsgálatoknak megvannak a hátrányaik is. Egyfelől meglehetősen költségesek, másfelől, jellegükből eredően, hosszú időre van szükség, míg értékelhető, elemezhető adatokat bocsáthatnak rendelkezésre. Módszertani szempontból nehézséget jelent a megfelelő minta biztosítása, és az ebből nyert adatok súlyozásának kérdése. Ezen problémák több, eltérő célú felvétel

összekapcsolásával ellensúlyozhatók. Az egyik erre kínálkozó lehetőség a hivatalos adatok (névjegyzékek, népszámlálások stb.) anyagának célzott felvételekkel történő együttes elemzése.

Nem feledkezhetünk meg arról, hogy a társadalmi jelzőszámok koncepcióját kialakító hetvenes évek óta a számítástechnika nagyarányú fejlődése nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változást is jelentett az adatok elemzésében, egymásra hatásuk számszerűsített vizsgálatában, illetve működésük mikroszimulációs modell keretében történő vizsgálatában.

(Ism.: *Reisz László*)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Allgemeines Statistisches Archiv

A NÉMET STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 1. SZÁM

Pigeot, K – Heinicke, A – Caputo, A – Brüderl, J.: A szociológusok szakmai karrierje: a korai hatásokat és kapcsolásokat tükröző grafikus láncmodell.

Noack, T – Schlutgen, R.: Hiányzó értékek nemparaméteres becslése idősorokban.

Liebscher, S – Kramer, W.: Néhány egyszerű LM-teszt a variancia többszörös változásaira lineáris regresszió esetén.

Abberger, K – Heiler, S.: Paraméterek szimultán becslése általánosított logisztikus eloszlásra idősormodellekre történő alkalmazással.

Niermann, S.: Modell a vándorlási volumen magyarázatához a népesség heterogén összetétele esetén.

Lippe, P.: A láncindexek képtelensége.

A FRANCIA STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 58. SZÁM

Sentana, E.: Feltételeken heteroszkedasztikus faktormodellek likelihood függvénye.

Bensaid, B – Brandt, O.: „Stop-Loss” stratégiák: elmélet és alkalmazás a MATIF-kötvényre.

Gabillon, E.: Optimális pénzügyi struktúra és információérzékeny biztonság.

Rocheteau, G.: Készletek, pénzkészletek és optimális pénzmennyiség egy „kutató” gazdaságban.

Licandro, O – Puch, L. A.: Tőke hasznosítás, karbantartási költségek és az üzleti ciklus.

Peeters, M – Ghijsen, P.: Tőke, munkaerő, anyagok és járulékos K+F-beruházás Japánban. A kettős számbavétel.

Barcena- Ruiz, J. C. – Rubio, J.: Az információ visszatartása, mint endogén belépési akadály.

Mougeot, M.: Kórházi pénzügyi politika: a kiadások visszafogásának politikájától az előretéktől árákig.

Nassiri, A – Delecroix, M – Bonneau, M.: A kockázati arány új nemparaméteres becslése: alkalmazás regisztrált munkanélküliségi időtartamra.

Zenou, Y.: Térbeli externáliák, agglomerációs gazdaságok és egy egyközpontú város endogén formálódása.

Desgranges, G – Wasmer, E.: Összefonódás a lakáspiacon és néhány politikai következménye.

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 2. SZÁM

Gerlylovová, A – Holcik, J.: Az életkilátások alakulása és nemek szerinti különbségek a XX. században.

Hamplová, D.: Fiatal egyedül álló emberek véleménye a házasságról és családról.

Mann, A. B.: Különbségek a roma népesség korstruktúrájában Kelet-Szlovákiában.

Zeman, K.: Az abortuszellenes törvénykezés hatása a román lakosság reprodukív viselkedésére 1966 és 1989 között.

Ansari, I. A – Noonari, M – Ilyas, R. M.: Iszlám és termékenység.

Gillinger, A – Gillingerová, V.: Világjelenség: a szív- és légzőszervi mortalitás növekedése a tél végén.

1999. ÉVI 3. SZÁM

Kucera, M – Simek, M.: A Cseh Köztársaság népességének alakulása 1999-ben.

Kretschmerová, T. – Simek, M.: Népesség-előrejelzés a Cseh Köztársaságra 2030-ig.

Andrle, A – Srb, V.: Az UNO 1998. évi népesség-előrejelzése a Cseh Köztársaságra 2050-ig.

Srb, V – Andrlé, A.: A városok és falvak népesedéspolitikája a Cseh Köztársaságban.

Vymětalová, S.: Partnerkapcsolat: ideálok és valóság.

Čákiová, E.: Család- és reprodukciós felvétel, nemzetközi összehasonlítás.

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET
FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 2. SZÁM

Stigler, S. M.: Nemzetközi statisztika a millennium idején: fejlődés vagy visszafejlődés?

Bellhouse, D. R.: De Vetula: valószínűségi számításokat tartalmazó középkori kézirat.

Hald, A.: A kumulánsok korai története és a Gram-Charlier-sorok.

Aldrich, J.: A Fisher-féle „inverz valószínűség” 1930-ból.

Desrosières, A.: Mérés és felhasználásai: harmonizáció és minőség a társadalomstatistikában.

Camprotrini, S. – Bellini, P.: A betegszabadság és egyéb állással kapcsolatos egészségügyi kérdések a munkaerő-felvételi adatokból.

Dillman, D. A.: A viselkedési felvétel módszertani szakembereinek szerepe a statisztikai hivatalokban.

Colledge, M. J – Starick, R.: Klíringház: eszköz az adatszolgáltatói terhek csökkentésére és a minőségjavítására.

A FRANCIA GAZDASÁGI
ÉS PÉNZÜGYMINISZTERIUM ÉS A STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 1. SZÁM

Godechot, O. – Gurgand, M.: Az alkalmazottak véleménye a keresetükről.

Chapoulié, S.: Egy új szakmai mobilitási térkép.

Laroque, G. – Salanié, B.: A nemfoglalkoztatottság tényezői Franciaországban.

Laffargue, J. P. – Thibault, F.: A munkaerő-piaci nyomás új mutatója.

2000. ÉVI 2–3. SZÁM

Cohen, D. – Dupas, P.: A munkanélküliek útjának összehasonlítása Franciaország és az Egyesült Államok között.

Abowd, J. M. – Kramarz, F. – Margolis, D. N. – Troske, K. R.: Társasági bérpolitikák és teljesítmények: Franciaország összehasonlítása az Egyesült Államokkal.

L'Horty, Y. – Rugani, C.: Európai makroökonómiai teljesítmények és társadalmi struktúrák.

Cadiou, L. – Guichard, S – Maurel, M.: A munkaerő-piaci egyenlőtlenségek és flexibilitás az EU-ban.

Bodier, M.: Különbségek a német és az európai munkaerő-piaci trendekben.

Schmidt, C. M.: Foglalkoztatottság, munkanélküliség és nemrésztétel: az átmenetek elemzése a német munkaerő-piacon.

Fouquin, M. – Jean, S. – Sztulman, A.: A brit munkaerő-piac francia szemmel.

Burgess, S.: Munkanélküliség az Egyesült Királyságban dinamikus szemléletben.

Jean, S.: Foglalkoztatottság: a holland gyakorlatból nyert tapasztalatok.

Saint-Paul, G.: A munkanélküliség struktúrája Spanyolországban: összehasonlítás Franciaországgal és az Egyesült Államokkal.

A SVÉD KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 2. SZÁM

Betson, D. M. – Citro, C. F. – Michael, R. T.: Újkeletű fejlemények a szegénység mérésében az Egyesült Államok hivatalos statisztikájában.

Chen, J. – Shao, J.: „Legközelebbi szomszéd” imputálási módszer felvételi adatokra.

Duchesne, P.: Megjegyzés a jackknife varianca-becsléshez általános regressziós becslés esetén.

Dorfman, A. H. – Valliant, R.: A nagyság szerinti rétegzés felülvizsgálata.

Isaki, C. T. – Ikeda, M. M. – Tsay, J. H. – Fuller, W. A.: Egy becslési fájl, amely segédinformációkat egyesít.

Ficher, B. – Planas, C.: ARIMA hibákkal terhelt regressziós modellek nagyleptékű illesztése.

POPULATION

A FRANCIA DEMOGRÁFIAI INTÉZET FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 2. SZÁM

Attané, I.: Kína termékenysége a XXI. század előestéjén: tény és bizonytalanság.

Scornet, C.: Egy példa a termékenység korlátok között történő csökkentésére: a vietnami Vörös-folyó deltájának régiója.

Condon, S.: A nők vándorlása Portugáliából és tevékenységük Franciaországba érkezéskor: különböző személyi és családi stratégiák.

Sanderson, J. P.: Belga-Kongó mítosz és valóság között: egy a népességgel kapcsolatos gyarmatügyi megbeszélés elemzése.

Braekeleer, M. – Bellis, G. – Gaimard, M. – Rault, G. et. al.: Cisztikus fibrózis és génhordozó párok termékenysége Saguenay Lac-Saint-Jean-ban (Quebec, Kanada).

Charbonneau, L.: Öngyilkosság a rendőrök körében Quebecben: módszertani kérdések és a jelenlegi helyzet.

Bourgoin, N.: Havi és heti eltérések az öngyilkosságokban társadalmi–szakmai kategóriák szerint.

REVISTA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

A ROMÁNIAI NEMZETI STATISZTIKAI
BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 3. SZÁM

Savoiu, G.: Az ár – egy szemantikai és statisztikai szempontból egyaránt sokoldalú változó.

Bodo, F. V. – Gradinaru, G.: Értékelés és megoldhatóság a kockázati tőke szempontjából.

Tanase, F.: Az Európai Unió történetéről, szervezéséről.

Spircu, L. – Marin, R.: Különböző román cégek műszaki hatékonyságának elemzése.

Turturean, C. I.: Többszörös válaszok kódolása.

A fő gazdasági és társadalmi mutatók alakulása márciusban és 2000. első negyedévében.

2000. ÉVI 4. SZÁM

Constantin, D. L. – Mitrut, C.: Megjegyzések az önnfenntartó fejlődésre és az emberi biztonságra vonatkozó felvételek jelenlegi helyzetéhez.

Jaba, E.: A hirdetések hatásának időbeli alakulása egy termék potenciális vásárlóinak érdeklődését tekintve. Fibonacci-sor.

Titan, E. – Ghita, S.: Megjegyzések a munkaerő-kínálat és -kereslet kérdéseiről.

Mihai, D.: A statisztika használata a pszichológiai kutatásban.

Colibaba, D. – Gradinaru, G.: A főkomponens-elemzés alkalmazása a pszichológiában.

Andrei, T.: A variancia-analízis felhasználása a statisztikai próbákban.

Tacu, A.: 140 évvel az első román gazdasági folyóiratok kiadása után.

AZ EGYESÜLT NEMZETEK EURÓPAI GAZDASÁGI
BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 1. SZÁM

Poirier, C.: Az adatjavító és -imputáló eszközök funkcionális értékelése.

Silver, M.: Torzítások a fogyasztói árindexek számításakor, egy adatelem különböző modelljei együttes jelenléte esetén.

Fortini, M. – Scanu, M. – Signore, M.: Adatedítéslásból származó mutatók felhasználása a felvételi folyamat minőségének figyeléséhez: az olasz információs rendszer felvétel dokumentálásához (SID).

Obst, C.: A fogyasztói árindex torzításainak áttekintése.

Greenlees, J.: Fogyasztói árindexek: módszerek a minőség és a választék változásának mérésére.

Fajth, G.: A gyermekek és család jólétének regionális figyelése: az UNICEF MONEE projektje Közép- és Kelet-Európa, valamint a FÁK országaiban.

Scott, W.: A társadalmi körülmények trendjei Kelet-Európában, a balti államokban és a FÁK országaiban.

Statistische Nachrichten

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 5. SZÁM

Népmozgalmi statisztikák, 1999

Sport, szabadidő és otthoni balesetek.

Foglalkoztatottság és munkanélküliség körzetek szerint, 2000. január végén.

Az osztrák fogyasztói árindex revíziója.

Idősek támogatta idősek.

Lakások fűtése, 1999.

Szőlőszüret, bortárolás és tároló kapacitás, 1999.

Vágóhídi statisztika, 1999.

Tehéntejtermelés és -felhasználás, 1999.

NAMEA a levegőszennyezésre Ausztriában, 1980–1997.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI
BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 4. SZÁM

Az első népszámlálás az új Oroszországban (az Orosz Tudományos Akadémia tudós társasága demográfiai szekciójának gyűlésén elhangzott hozzászólások áttekintése).

Sokolina, V. L.: Az orosz Goskomstat elnökének előszava.

Zbarskaja, L. A.: Demográfiai helyzet Oroszországban a XXI. század küszöbén és a népszámlálás szükségessége.

Javaslatok a teljes népességnövekedés összehasonlítására a cenzusközi időszakokra.

Az orosz Goskomstat cenzusbizottságának ülése.

Eliseeva, I. I.: Statisztika tanítása közgazdászoknak.

Semenushkin, I. M.: Statisztikai testületek az állami rendszeren belül a kisvállalkozások támogatásához.

Isakhov, B. A. – Zhapbarov, S. A. – Babaev, K. N.: A gazdasági tevékenységek osztályozásainak megvalósításáról.

Barazgov, K. B. – Smirnov, Yu. A.: Lehetséges-e statisztikai becslés a hajléktalan gyermekekre?

Skvoznikov, V. Ya.: A statisztikai információ modernizálása, minőségének és időszerűségének javítása érdekében tett lépésekről az államigazgatási és vezetői testületek számára a Komi Köztársaságban.

Sidneva, T. A. – Bogatkova, L. V.: Távtanulás szervezése számítógépes tanfolyamok segítségével.

Timin, A. I. – Golenkov, V. S.: A szverdlövski állami statisztikai bizottság LAN fejlesztésének munkatapasztalatairól.

Sivkova, V. Yu.: Az északi és észak-nyugati regionális (beleértve a kalinyingrádi és kirovi orosz régiót) statisztikai bizottságok egyesületének ülése.

Patchenova, M. A.: A „Bolshaya Volga” szövetség informatikai bizottságának ülése.

Chudilin, G. I.: Regionális statisztika: tapasztalatok, problémák, kilátások és fejlődés (a „Povolzstat” szövetség ülése).

A FÁK országainak fő gazdasági mutatói 1996–1999-ben.

Egyes élelmiszerek kiskereskedelmi árának struktúrájáról 1999. I. félévében.

A tüzelőanyag- és energiakomplexum alakulásáról.

Glisin, F. F. – Kitrar, L. A. – Malov, N. V.: A szervezetek üzleti tevékenysége az orosz pénzügyi szektorban: eredmények és rövid távú kilátások.

Markov, Yu. K.: Változások az állótöke-befektetések termelői áraiban a Csuvas Köztársaságban.

Kornileva, S. S. – Kanaeva, T. Yu.: A kamcsatkai régió bruttó hazai termékéről.

Borodina, A. S.: Inflációs folyamatok a nyizsnij-novgorodi régióban 1999-ben.

Kudrov, V. M.: Albert L'vovotich Vaynshtein, a híres orosz közgazdász és statisztikus élete és tudományos öröksége (halála után 30 évvel).

Sivashinskij, S. V. – Cherepenina, N. Yu.: Szentpétervár népességvándorlása 1897-től 1939-ig.

Voronkov, N. M.: A statisztika megalapozásának történetéből a penzai régióban.

Paramonov, N. I. – Pligina, I. M.: Yaroslavl statisztikájának 165. évfordulója.

Toropcev, E. L. – Gurnovitch, T. G.: Makroökonómiai rendszerek dinamikus tulajdonságainak numerikus optimalizálása.

Kolemaev, V. A. – Konstantinova, L. A.: Statisztika a tercier szektorban.

Wirtschaft und Statistik

A NÉMET SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2000. ÉVI 4. SZÁM

A nagykereskedelem alakulása 1999-ben.

A foglalkoztatottság alakulása a kereskedelemben, valamint a szálloda- és vendéglátóiparban.

1999, rekordév a belső turizmusban.

Külkereskedelem országok szerint, 1999.

Kereskedelmi légi szállítás, 1999.

Államháztartás, 1999.

Forgalom és adózása, 1994–1998.

A háztartási kiadások szintje és struktúrája Németországban.

NÉVMUTATÓ

(A Statisztikai Szemle 2000. évi számaiban megjelent cikkek szerzői)

Ay János	4/239	Ligeti Csák	5/384
Balogh András	4/290	Lukács Béla	7/497; 8/581
Banai Miklós	7/497; 8/581	Melega Tiborné	9/772
Bánszegi Katalin dr.	1/13; 6/444	Mellár Tamás	2-3K/3
Benet Iván	4/262; 10-11K/90	Mihályffy László	2-3/172; 10-11/873
Berde Éva	7/521	Molnár Györgyné	1/58
Calzaroni, Manlio	6/413	Nádudvari Zoltán	5/333; 7/550; 9/766
Czibulka Zoltán	10-11/813	Németh Eszter	1/47
Csahók István dr.	1/67; 6/469; 8/650	Nyitrai Ferencné dr.	6/474
Cserháti Ilona	2-3K/35	Oros Iván	10-11K/3
Éltető Ödön	1/66	Petró Katalin	7/521
Ember István dr.	2-3/142	Prisznyák Miklós	7/497; 8/581
Erdei Virág	12/994	Rappai Gábor	12/???
Farkas E. János	1/68; 10-11/842	Reiff Ádám	2-3K/52
Fényes Hajnalka	2-3/151	Révész Tamás	2-3/97
Ferenczi Tibor	10-11K/110	Rimler Judit	5/317
Forgács Katalin dr.	6/456	Róbert Péter	2-3K/105
Fóti János dr.	9/768	Rózsa Gábor	10-11/893
Förster, Michael F.	9/677	Sándor János dr.	2-3/142
Frigyes Ervin	8/598	Sánta József	10-11/827
Friss Péter	1/65	Simon György ifj.	5/353
Futó Péter	2-3/118	Sipos Béla	2-3K/146
Gábrriel Katalin	2-3K/18	Sugár András	2-3K/52
Gether Erzsébet	2-3K/18	Surányi Éva	2-3K/52
Harcza István dr.	12/963	Szabó Kálmán	12/997
Horváth József dr.	2-3/142	Szabó Péter	4/225; 10-11K/76
Hulyák Katalin	6/435	Szalai Júlia	12/998
Hunyadi László	2-3/170; 4/292; 5/389; 6/470; 9/753	Székely Gáborné	9/703
Hüttl Antónia	2-3K/18	Szilágyi György dr.	1/5
Jansik Csaba	2-3K/78	Szulovszky János	7/536
Jeney Andrásné	8/630	Szűcs Zoltán	10-11/854
Jordán Gyula dr.	1/33	Tassy Sándor dr.	4/197; 10-11K/33
Kápolnai Iván	8/630	Tóth Erzsébet	4/248; 10-11K/60
Kapronczai István dr.	4/212; 10-11K/49	Tóth István György	9/677
Kígyósi Attila	1/69	Tüü Lászlóné dr.	1/53; 8/652
Kiss István dr.	2-3/142	Vajda László dr.	4/197; 10-11K/33
Kiss Tibor	2-3K/146	Varga Attila	2-3K/35
Koleszár Kázmér	7/497; 8/581	Varga Gyula	4/248; 10-11K/60
Koltai Tamás	7/508	Varga István	7/497; 8/581
Kovács Tibor	12/945	Vavró István dr.	1/21
Kovácsics József dr.	6/473	Wilkin, Jerzy	10-11K/110
Kovácsics Józsefné	2-3K/128	Záhonyi Márta	9/768
Kozma Ferenc dr.	8/620	Zalai Ernő	2-3/97
Laczka Sándorné	4/225; 4/282; 10-11K/24; 10-11K/76	Zrinyi Miklós dr.	5/373
Lakatos Miklós dr.	6/444; 10-11/794		
Lázár György	7/497; 8/581		

STATISZTIKAI SZEMLE

78. ÉVFOLYAM

2000. ÉV

TARTALOM*

ÁLTALÁNOS ELMÉLET A STATISZTIKA TÖRTÉNETE ÉS SZERVEZETE

Érteni a számok nyelvén... – <i>Dr. Szilágyi György</i>	1/5
A Központi Statisztikai Hivatal helye a közigazgatásban. – <i>Dr. Bánszegi Katalin</i>	1/13
A Nemzetközi Statisztikai Intézet helsinki ülészaka. – <i>Tűz Lászlóné dr.</i>	1/53
Konferencia a hazai információigényekről és a nemzetközi elvárásokról. – <i>Molnár Györgyné</i>	1/58
Szatellit konferencia Varsóban a statisztikai publikálásról. – <i>Friss Péter</i>	1/65
Az MTA Statisztikai Bizottságának 1999. október 27-ei ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	1/67
Vajda Ágnes emlékére. – <i>F. E. J.</i>	1/68
A magyar gazdaságstatisztikai adatforrások és az alkalmazott egyensúlyelméleti modellezés. – <i>Révész Tamás – Zalai Ernő</i>	2–3/97
Az információs társadalom problémái – statisztikai kihívások. – <i>Hunyadi László</i>	2–3/170
Konferencia a nemválaszolások módszertani kérdéseiről. – <i>Mihályffy László</i>	2–3/172
ExpS for Windows, a software application. – <i>Tibor Kiss – Béla Sipos</i>	2–3K/146
Az agrárgazdaság és a statisztika az EU-csatlakozás útján. – <i>Dr. Tassy Sándor – Dr. Vajda László</i>	4/197
Az agrárinformációs rendszer elemei az EU-harmonizáció tükrében. – <i>Dr. Kapronczai István</i>	4/212
Évindító munkaértekezlet a Központi Statisztikai Hivatalban. – <i>Hunyadi László</i>	4/292
A Johnson–Neyman-módszer bemutatása és alkalmazása. – <i>Dr. Zrínyi Miklós</i>	5/373
Számábrázolási pontosság a statisztikai tájékoztatásban. – <i>Ligeti Csák</i>	5/384
A kétezredik év kihívásai a statisztikatudomány és a gyakorlat területén. Az MTA Statisztikai Bizottságának ajánlásai	5/388
Információs szabadság – Adatvédelem – Statisztika. (VII.) – <i>Dr. Bánszegi Katalin – Dr. Lakatos Miklós</i>	6/444
Tájékoztató az MTA Statisztikai Bizottsága üléséről. – <i>Dr. Csahók István</i>	6/469
Emlékezés Theiss Ede professzorra. – <i>Dr. Kovácsics József</i>	6/473
Az adatgyűjtés technológiai korszerűsítése. – <i>Koltai Tamás</i>	7/508
Az MTA Statisztikai Bizottságának 2000. május 17-ei ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	8/650
A determinációs együtthatóról. – <i>Hunyadi László</i>	9/753
A Statisztikatörténeti Szakosztály XXXVII. vándorulása Sopronban. – <i>Dr. Fóti János – Záhonyi Márta</i>	9/768
Az adatvédelem jogi szabályozása a magyar népszámlálások történetében. – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	10–11/794
1999. évi CVIII. törvény a 2001. évi népszámlálásról, valamint a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvény módosításáról	10–11/914
The Hungarian agricultural sector and statistics in the pre-accession phase. – <i>Sándor Tassy – László Vajda</i>	10–11K/33

* A folyóirat- és oldalszámoknál a 2–3K és a 10–11K jelzés a *Statisztikai Szemle* ez évi 2–3., illetve 10–11. számának mellékleteként megjelent angol nyelvű különszámokat jelöli.

Components of the agricultural information system in the light of EU-harmonisation. – <i>István Kapronczai</i>	10–11K/49
The farming system of agriculture in the context of the agricultural policy of Hungary and the EU. – <i>Erzsébet Tóth – Gyula Varga</i>	10–11K/60
Definition of farm in the agricultural statistics of Hungary and the EU. – <i>Éva Laczka – Péter Szabó</i> ..	10–11K/76
The antecedents of Finnish accession to the EU and the agricultural issue. – <i>Iván Benet</i>	10–11K/90
Az uniós csatlakozás időpontja egy üzemgazdasági elemzési módszer tükrében. – <i>Rappai Gábor</i>	12/981
Az adatvédelmi biztos 1999. évi beszámolója. – <i>Erdei Virág</i>	12/994

NÉPESSÉG-EGÉSZSÉGÜGY

A kórházba kerülés útjának hossza és a halálozási rizikó kapcsolata. – <i>Dr. Sándor János – Dr. Horváth József – Dr. Kiss István – Dr. Ember István</i>	2–3/142
A XIX. századi vallásonkénti népmozgalom Dél-Borsodban. – <i>Jeney Andrásné – Kápolnai Iván</i>	8/630
Az adatvédelem jogi szabályozása a magyar népszámlálások történetében. – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	10–11/794
A feldolgozási technológia változásának hatása a népszámlálási összeíróivekre. – <i>Czibulka Zoltán</i>	10–11/813
Az utóellenőrzés módszere, különös tekintettel a 2001. évi népszámlálásra. – <i>Sánta József</i>	10–11/827
Népszámlálás és folyamatos lakásstatistika. – <i>Farkas E. János</i>	10–11/842
Az intézetek, intézeti háztartások összeírása. – <i>Szűcs Zoltán</i>	10–11/854
Címregiszteren alapuló lakossági minták terve. – <i>Mihályffy László</i>	10–11/873
A népszámlálási módszerek és a nemzetközi összehasonlíthatóság. – <i>Rózsa Gábor</i>	10–11/893
1999. évi CVIII. törvény a 2001. évi népszámlálásról, valamint a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvény módosításáról	10–11/914

GAZDASÁGSTATISZTIKA

A magyar gazdaságstatisztikai adatforrások és az alkalmazott egyensúlyelméleti modellezés. – <i>Révész Tamás – Zalai Ernő</i>	2–3/97
Az ár- és jövedelemváltozások hatása az élelmiszer-fogyasztásra, 1989–1997. – <i>Futó Péter</i>	2–3/118
Parallel movement of inflation, domestic and foreign equilibria. – <i>Tamás Mellár</i>	2–3K/3
Corporate investment finance, 1992–1997. – <i>Katalin Gábrriel – Erzsébet Gether – Antónia Hittl</i>	2–3K/18
ECO-LINE: a macroeconomic model of the Hungarian economy. – <i>Ilona Cserháti – Attila Varga</i>	2–3K/35
Composite leading indicators for the Hungarian economy. – <i>Ádám Reiff – András Sugár – Éva Surányi</i>	2–3K/52
Foreign Direct Investment in the Hungarian food sector. – <i>Csaba Jansik</i>	2–3K/78
Hosszú távú változások a munka világában. – <i>Rimler Judit</i>	5/317
Nemzetközi ÁKM-konferencia Balatonfüreden. – <i>Hunyadi László</i>	5/389
A nemzeti számlarendszer teljes körű becslései: új fogalmak és módszertani megközelítés. – <i>Manlio Calzaroni</i>	6/413
A pénzkeresleti függvényről. – <i>Hulyák Katalin</i>	6/435
Fellendülés lemaradó keresetek mellett. – <i>Dr. Forgács Katalin</i>	6/456
A kisterületi munkaügyi statisztika módszertana és ennek alkalmazása. (I.) – <i>Banai Miklós – Koleszár Kázmér – Lázár György – Lukács Béla – Prisznyák Miklós – Varga István</i>	7/497
A munkanélküliség paradoxonja. – <i>Berde Éva – Petró Katalin</i>	7/521
A kisterületi munkaügyi statisztika módszertana és ennek alkalmazása. (II.) – <i>Banai Miklós – Koleszár Kázmér – Lázár György – Lukács Béla – Prisznyák Miklós – Varga István</i>	8/581
Struktúra – koncentráció – egyenlőtlenség. – <i>Frigyes Ervin</i>	8/598
A versenyképesség tényezői más felfogásban. – <i>Dr. Kozma Ferenc</i>	8/620
A lakásárak társadalomstatisztikai összefüggései. – <i>Székelly Gáborné</i>	9/703
A Nemzetközi Jövedelem- és Vagyonkutató Társaság ötvenéves tevékenysége. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	9/766

Címregiszteren alapuló lakossági minták terve. – <i>Mihályffy László</i>	10–11/873
Az uniós csatlakozás időpontja egy üzemgazdasági elemzési módszer tükrében. – <i>Rappai Gábor</i>	12/981

IPAR – ÉPÍTŐIPAR – BERUHÁZÁS

Az ipari termelés termékszerkezete 1998-ban. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	5/333
--	-------

MEZŐGAZDASÁG

Az agrárgazdaság és a statisztika az EU-csatlakozás útján. – <i>Dr. Tassy Sándor</i> – <i>Dr. Vajda László</i>	4/197
Az agrárinformációs rendszer elemei az EU-harmonizáció tükrében. – <i>Dr. Kapronczai István</i>	4/212
A gazdaság fogalma Magyarország és az EU mezőgazdasági statisztikájában. – <i>Laczk Sándorné</i> – <i>Szabó Péter</i>	4/225
A mezőgazdasági termelés nemzetközi összehasonlításának egy módszere. – <i>Ay János</i>	4/239
A mezőgazdasági üzemi rendszere a hazai és az EU agrárpolitika tükrében. – <i>Tóth Erzsébet</i> – <i>Varga Gyula</i>	4/248
A finn mezőgazdaság és az Európai Unió. – <i>Benet Iván</i>	4/262
Mezőgazdasági összeírások Magyarországon, 1895–2000. – <i>Laczk Sándorné</i>	4/282
The Hungarian agriculture and its output in the 20 th century. – <i>Iván Oros</i>	10–11K/3
Agricultural censuses in Hungary, 1895–2000. – <i>Éva Laczka</i>	10–11K/24
The Hungarian agricultural sector and statistics in the pre-accession phase. – <i>Sándor Tassy</i> – <i>László Vajda</i>	10–11K/33
Components of the agricultural information system in the light of EU-harmonisation. – <i>István Kapronczai</i>	10–11K/49
The farming system of agriculture in the context of the agricultural policy of Hungary and the EU. – <i>Erzsébet Tóth</i> – <i>Gyula Varga</i>	10–11K/60
Definition of farm in the agricultural statistics of Hungary and the EU. – <i>Éva Laczka</i> – <i>Péter Szabó</i>	10–11K/76
The antecedents of Finnish accession to the EU and the agricultural issue. – <i>Iván Benet</i>	10–11K/90
Cost and revenue of farm products: Polish and Hungarian comparison. – <i>Tibor Ferenczi</i> – <i>Jerzy Wilkin</i>	10–11K/110

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – KÖRNYEZETSTATISZTIKA

A bűnözés és a büntetés-végrehajtás helyzete. – <i>Dr. Vavró István</i>	1/21
Kísérletek az egyenlőtlenségek csökkentésére a felsőoktatásban. – <i>Fényes Hajnalka</i>	2–3/151
Transition to self-employment: historical continuities and discontinuities. – <i>Péter Róbert</i>	2–3K/105
Recidivist criminality in Hungary. – <i>Katalin Kovacsics</i>	2–3K/128
A családi támogatások és a gyermekszegénység három országban. – <i>Michael F. Förster</i> – <i>Tóth István György</i>	9/677
Népszámlálás és folyamatos lakásstatisztika. – <i>Farkas E. János</i>	10–11/842
A munka világa az időmérleg-vizsgálatok tükrében. – <i>Dr. Harcsa István</i>	12/963

TERÜLETI STATISZTIKA

Szatellit konferencia Rigában a kistérségi becslésekről. – <i>Éltető Ödön</i>	1/66
A kistérségi munkaügyi statisztika módszertana és ennek alkalmazása. (I.) – <i>Banai Miklós</i> – <i>Koleszár Kázmér</i> – <i>Lázár György</i> – <i>Lukács Béla</i> – <i>Prisznyák Miklós</i> – <i>Varga István</i>	7/497
A kistérségi munkaügyi statisztika módszertana és ennek alkalmazása. (II.) – <i>Banai Miklós</i> – <i>Koleszár Kázmér</i> – <i>Lázár György</i> – <i>Lukács Béla</i> – <i>Prisznyák Miklós</i> – <i>Varga István</i>	8/581
Magyarország régiói. – <i>Kovács Tibor</i>	12/945

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

A nagy kínai éhínség, 1959–1961. – <i>Dr. Jordán Gyula</i>	1/33
A mezőgazdasági termelés nemzetközi összehasonlításának egy módszere. – <i>Ay János</i>	4/239
A finn mezőgazdaság és az Európai Unió. – <i>Benet Iván</i>	4/262
Magyar–svéd agrárstatisztikai tanácskozás. – <i>Balogh András</i>	4/290
A dél-koreai gazdasági csodáról. – <i>ifj. Simon György</i>	5/353
A spanyol Statisztikai Hivatal elnökének előadása. – <i>H. L.</i>	6/470
Az információ, az innováció és hatásaik a statisztika tükrében. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	7/550
Az anyák foglalkoztatása Norvégiában. – <i>Tűű Lászlóné dr.</i>	8/652
A Nemzetközi Jövedelem- és Vagyonkutató Társaság ötvenéves tevékenysége. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	9/766
A népszámlálási módszerek és a nemzetközi összehasonlíthatóság. – <i>Rózsa Gábor</i>	10–11/893
The antecedents of Finnish accession to the EU and the agricultural issue. – <i>Iván Benet</i>	10–11K/90
Cost and revenue of farm products: Polish and Hungarian comparison. – <i>Tibor Ferenczi – Jerzy Wilkin</i>	10–11K/110

TÖRTÉNETI DOLGOZATOK

A nagy összeírás Hódító Vilmos korában. – <i>Németh Eszter</i>	1/47
Mezőgazdasági összeírások Magyarországon, 1895–2000. – <i>Laczká Sándorné</i>	4/282
A gazdasági címtárak forrásértéke. – <i>Szulovszky János</i>	7/536
A XIX. századi vallásonkénti népmozgalom Dél-Borsodban. – <i>Jeney Andrásné – Kápolnai Iván</i>	8/630
The Hungarian agriculture and its output in the 20 th century. – <i>Iván Oros</i>	10–11K/3
Agricultural censuses in Hungary, 1895–2000. – <i>Éva Laczka</i>	10–11K/24

JELENTÉS

A társadalom és a gazdaság főbb folyamatai 1999-ben	9/725
---	-------

HOZZÁSZÓLÁS – VITA

A determinációs együtthatóról. – <i>Hunyadi László</i>	9/753
--	-------

SZEMLE

A Nemzetközi Statisztikai Intézet helsinki ülészaka. – <i>Tűű Lászlóné dr.</i>	1/53
Konferencia a hazai információigényekről és a nemzetközi elvárásokról. – <i>Molnár Györgyné</i>	1/58
Szatellit konferencia Varsóban a statisztikai publikálásról. – <i>Friss Péter</i>	1/65
Szatellit konferencia Rigában a kisterületi becslésekről. – <i>Éltető Ödön</i>	1/66
Az MTA Statisztikai Bizottságának 1999. október 27-ei ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	1/67
Vajda Ágnes emlékére. – <i>F. E. J.</i>	1/68
Az információs társadalom problémái – statisztikai kihívások. – <i>Hunyadi László</i>	2–3/170
Konferencia a nemválaszolások módszertani kérdéseiről. – <i>Mihályffy László</i>	2–3/172
Magyar–svéd agrárstatisztikai tanácskozás. – <i>Balogh András</i>	4/290
Évindító munkaértekezlet a Központi Statisztikai Hivatalban. – <i>Hunyadi László</i>	4/292
A kétezredik év kihívásai a statisztikatudomány és a gyakorlat területén. Az MTA Statisztikai Bizottságának ajánlásai.	5/388
Nemzetközi ÁKM-konferencia Balatonfüreden. – <i>Hunyadi László</i>	5/389
Tájékoztató az MTA Statisztikai Bizottsága üléséről. – <i>Dr. Csahók István</i>	6/469
A spanyol Statisztikai Hivatal elnökének előadása. – <i>H. L.</i>	6/470
Emlékezés Theiss Ede professzorra. – <i>Dr. Kovacsics József</i>	6/473

Az információ, az innováció és hatásaik a statisztika tükrében. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	7/550
Az MTA Statisztikai Bizottságának 2000. május 17-ei ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	8/650
Az anyák foglalkoztatása Norvégiában. – <i>Tűű Lászlóné dr.</i>	8/652
A Nemzetközi Jövedelem- és Vagyonkutató Társaság ötvenéves tevékenysége. – <i>Nádudvari Zoltán</i>	9/766
A Statisztikatörténeti Szakosztály XXXVII. vándorülése Sopronban. – <i>Dr. Fóti János – Záhonyi Márta</i>	9/768
1999. évi CVIII. törvény a 2001. évi népszámlálásról, valamint a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvény módosításáról	10–11/914
Az adatvédelmi biztos 1999. évi országgyűlési beszámolója. – <i>Erdei Virág</i>	12/994
Valkovics Emil (1930–2000) – <i>Sz. K.</i>	12/997
Magyar szakirodalom	
Alkotás a társadalomtudományok határán. (<i>Kígyósi Attila</i>).....	1/69
Bélyácz Iván: A beruházási fordulat. (<i>Nyitrai Ferencné dr.</i>)	6/474
1%. (<i>Szalai Júlia</i>)	12/998
Magyar nyelvű szakirodalom	
B. Kröpfl – W. Peschek – E. Schneider – A. Schönlieb: Alkalmazott statisztika. (<i>Melega Tiborné</i>)	9/772

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Személyi hírek.....	1/72, 2–3/175, 5/394, 6/477; 8/656, 9/774, 10–11/917, 12/1002
Szervezeti hírek – Közlemények ...	1/72, 2–3/176, 4/295, 5/394, 6/477, 7/557, 8/656, 9/774, 10–11/917, 12/1002

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom	1/74, 2–3/178, 4/299, 5/396, 6/479, 7/560, 8/659, 9/777, 10–11/920, 12/1006
Bibliográfia	1/86, 2–3/189, 5/402, 7/571, 9/782, 10–11/933
Külföldi folyóiratszemle	2–3/185, 4/307, 6/489, 8/667, 10–11/928, 12/1014

A Központi Statisztikai Hivatal kiadványai

MEGJELENT A SZOLGÁLTATÁSOK JEGYZÉKE

(a Statisztikai Közlönyben megjelent módosító közleményekkel
egységes szerkezetben és a hibajavításokkal)

Az új kiadvány segítség a szolgáltatásba sorolt vállalkozásoknak, érinti az adózók sokaságának mindennapi életét, támogatja eligazodásukat, gazdálkodásuk biztonságát.

Az új, hivatalos SZOLGÁLTATÁSOK JEGYZÉKE mind szerkezetében, mind tartalmában teljesen megújult.

A szolgáltatások rendszerező felsorolása mellett most először publikálja a tartalmi meghatározásokat is, valamint a jegyzék alkalmazásához nélkülözhetetlenül szükséges módszertani útmutatót.

Mindezek lényeges segítséget nyújtanak annak megállapításához, hogy egy-egy konkrét szolgáltatás mely szolgáltatási csoportba sorolható. A mindenki számára könnyen kezelhető kiadványban a jegyzék naprakész, hivatalos és megbízható változata található. A kiadvány tartós használhatóságára és stabilitására biztosíték, hogy teljes összhangban áll az EU-ban alkalmazott megfelelő osztályozással.

A kiadásunkban megjelent SZOLGÁLTATÁSOK JEGYZÉKE az egyedüli hiteles kiadvány a témában. Bármely, más kiadó által megjelentetett hasonló publikációért a KSH szakmai felelősséget nem vállal!

A felhasználók munkáját könnyíti, hogy a kiadvány már CD-n is megjelent a KSH kiadásában.

A kiadvány ára: 3800 Ft.

A CD ára: 5000 Ft.

Könyv + CD-ROM: 7480 Ft.

Kiadványaink megvásárolhatók: Statisztika Szakkönyvesbolt
1024 Budapest II., Keleti Károly u. 10. ☎: 212-4348;
Megrendelhetők: KSH Marketingosztály ✉ 1024 Budapest, II., Keleti Károly u. 5-7.
☎: 345-6570, 345-6560, 345-6550, Fax: 345-6699.
valamint a KSH Megyei Igazgatóságokon
E-mail: marketing.ksh@office.ksh.hu